

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:
<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>
Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Af Sønderjyllands Historie.

Sønderjyderne i den danske Hær.

København.

I Kommission hos den Gyldendalske Boghandel.

Trykt hos J. Jørgensen & Co.

1876.

SØNDERJYDERNE

I DEN DANSKE HÆR.

Af

A. D. JØRGENSEN.

KØBENHAVN.

I KOMMISSION HOS DEN GYLDENDALSKE BOGHANDEL.

TRYKT HOS J. JØRGENSEN & KO.

1876.

Omstående Våben er tegnet efter det ældste bevarede Hertug-
segl, fra År 1260. Sml. Side 12—13.

I. Middelalderens Hære.

Middelalderens Hærvæsen var næsten i enhver Retning vidt forskelligt fra hvad vi kender i vor Tid eller af de sidste Århundreders Historie. Ikke blot var de Våben, man dengang brugte, Spyddet, Buen og den såkaldte danske Stridsøxe, af en helt anden Art end vore Ildvåben, men hele Måden at kæmpe på, Opstillingen, Fremrykningen, alle Bevægelserne var så grundforskellige fra de nuværende Korpsers, at man kunde synes, at vore Forfædre måtte have været Folk af en helt anden Natur end deres Efterkommere, dersom man ikke vidste, hvorledes alt dette gradvis har forandret sig, alt som man opfandt altid nye Våben og alt som Vejenes og Samfærdselsmidlernes Forbedring, Pengemidlernes Tilvæxt og Folkenes Sammenslutning gjorde det muligt at føre altid større og større Masser til Kamp imod hinanden. Fortidens Hære var langt mindre end dem, vi kender, ja så små, at vi nu har vanskeligt ved at gøre os fortrolige med, at store Landes Skæbne mere end éngang er bleven afgjort af en Tropestyrke, der nu neppe vilde komme i Beregning under en større Krig.

Det er derfor i den nyere Tid bleven nødvendigt at indøve Soldaten i en forholdsvis lang Tid; han skal ikke blot lære at håndtere sine Våben, en Færdighed, som han i Forvejen ingen Brug har havt for og derfor ikke

har tilegnet sig, men han skal vænnes til at fremtræde som Led i en større Helhed, at stå og gå, at trænge frem og trække sig tilbage, ikke efter sine egne Indskydelser, men efter en fremmed Vilje, og ikke som Enkeltmand, men som Nummer i en Helhed, der atter er Nummer i en større Helhed, der ikke tænker og fatter Beslutninger, men kun udfører Ordre efter Tegn og Signaler. Våbnenes Udvikling har endvidere medført en Deling, som Middelalderen kun havde et fjernt Begreb om, den i Fodfolk, Rytteri, Artilleri og Orlog, medens vore Fædre bestandig kæmpede til Fods med Håndvåben og i Reglen kun brugte Skib og Hest til at nå over Vejen til Valpladsen med.

Derimod var der en stor Forskel på Middelalderens Hære alt efter deres Bestemmelse, medens vor Tid i den Henseende væsenlig bruger de samme Midler. Forsvarskrigen blev ført af alle våbenføre Mænd, Angrebskrigen derimod af et begrænset Udbud; der skelnedes således bestemt imellem „Landeværn“ og „Leding“; den offentlige Fred endelig håndhævedes af Kongen og Høvdingerne med deres „Huskarle“, der fandtes spredte over hele Riget, både til Lands og til Søs, i forholdsvis små „Vagthold“ med fælles Høvding og Mærke. Landeværnet mødte, „Mand af Huse“, Fri og Træl, lige ned til de halvvoxne Dreng, så snart Hærpilen blev sendt omkring; hver medtog de Våben, han kunde finde, Fattigmand førte Slynge og Stav. Leding måtte derimod udbydes på Thing og det afgang i ældre Tid at Bøndernes frie Beslutning, om de vilde yde Kongen eller Høvdingen Hærfølge; blev den vedtagen, da mødte hver med Skjold og „tre Folkevåben: Sværd, Keddelhat og Spyd“; hver Trop havde sit Skib med fælles Høvding. Hærmændene eller Huskarlene endelig stod i særligt Tjenesteforhold til Høvdingen, de havde Hest og „fulde Mandsvåben“: Brynje, Stridsøxe, Sværd og Spyd.

Blandt Sønderjyderne, der jo fra den ældste Tid dannede Nordens Grænsestamme mod syd, var selvfølgelig enhver Slags Hærvæsen udviklet til den højeste Grad; hvor lidet bekendte Middelalderens Forhold end i det Hele er, kan vi derfor gøre fuldstændig Rede for Indretningen af deres Landeværn, deres Leding og Vagthold; de tog den første Tørn, naar vendiske Skarer eller saxiske Hære overskred Rigets gamle Grænseskel ved Ejderen, ligesom det til alle Tider var dem, det først gik ud over, når Virket ved Slien blev brudt og Landet lagt åbent for Fjenden.

Vor store Historieskriver Saxe fortæller en Begivenhed fra Kong Valdemars Tid, der kaster et klart Lys over Forholdene i så Henseende. Engang, da Hertug Henrik Løve af Saxen, der stod i Forbund med Kongen, var fraværende i sit sydtydske Hertugdømme Bajern, og de Danske havde gjort et Hærtog ind i det vendiske Vagrien (Øst-Holsten), enedes de nordtydske Småfyrster om at udføre en eller anden Bedrift imod dem; thi hvor meget Klogskaben end bød dem at slutte sig nær til deres Trosfæller i Nord imod de hedenske Vender, så var Forbundet med dem dog aldrig ærlig ment. Fyrsterne samlede deres Tropper og drog imod nord; men undervejs mødte de Flygtninge, der fortalte, at de Danske ikke mere nu som fordem kæmpede som Bønder, men tvertimod førte Krigen efter alle Konstens Regler, og tilmed viste sig så ridderlige mod deres kristne Fjender, at de nøjedes med at fratage dem deres Heste eller at tugte dem med et Par Slag, når de på Flugten faldt i deres Hænder, istedenfor at man ellers i Almindelighed dræbte eller slæbte i Fangenskab og Trældom alle dem, man kunde overkomme. Ophavsmanden til deres Sejre, såvel som til deres Mildhed, sagde de, var alene Sællands Biskop og Kongens Ven, Absalon. Fyrsterne spurgte nu Guncelin, en Mand, der ved sin Tapperhed havde sat ig i høj Yndest hos Henrik Løve, om man da ikke hellere

skulde opsøge Kongen og ved at overvinde ham på én gang gøre Ende på Striden. Guncelin holdt imidlertid for, at det måtte være langt lettere at slå Absalon, der kun førte Ledingshæren fra én Ø og nu tilmed stod på en fremmed Kyst: Kongen vilde end ikke selve Hertugen kunne binde an med. De modige Herrer fandt da på en anden Udvej; når de danske Høvdinger var ude med Ledingsflåden, mente de, måtte jo Adgangen til Jylland ligge åben for dem, og det vilde da være en taknemlig Opgave at trænge frem over Ejderen og hærge det værgeløse Folk, medens dets Hær kæmpede med deres fælles hedenske Fjender. Men denne Beslutning mødte atter Indsigelse fra en anden Side; Hertug Henriks Søn Bernhard af Ratzeburg, der var gift med en Frænke af Kong Valdemar og havde et Len i Jylland, gav dem nemlig en Oplysning, som hurtig ned slog deres Mod. Selv om hele den danske Leding er ude, sagde han, så er dog 60,000 Mand stadig rede til at forsvare Danevirke, og en sådan Styrke vilde det neppe være rådeligt at vove sig i Kast med. Ved at høre dette fandt Hertugens Repræsentant, at det vilde være Uret at påføre en venskabelig Nabo-magt Krig, til samme Tid som den var indviklet i en vanskelig Kamp mod Sørøvere og hedenske Ildgjerningsmænd; og med den gode Bevidsthed om idetmindste at have overvundet sig selv, vendte de djærve Adelsmænd om og drog hjem.

De 60,000 Mand, der bestandig var rede til at forsvare Virket, selv naar Ledingshæren var ude, var selvfølgelig Sønderjyllands Landeværn. Befolkningen har dengang rimeligvis omtrent været halv saa talrig som nu, og den mandlige Befolkning over 12—14 Aar, når affældige Oldinge, Syge og Svage regnedes fra, har da omtrent udgjort dette Antal. Danevirke var bygget af alle Danske, således som alt Navnet viser (Virke er ikke det samme som Værk, men betyder en Befæstning), og det skulde selvfølgelig også forsvares af det hele

Folk; men når Tiden var for knap til at samle Hærmænd og Ledingsbønder fra de spredte Øer, når Angrebet kom uventet og uforberedt, da måtte man nøjes med de nærmest boende og ved Forsvarernes Mængde bøde på de Mangler, der ellers nødvendigvis klæbede ved en slig Folkehær.

Imidlertid må man dog ikke tænke sig denne så ufuldkommen under hine Tidens Forhold, som den unegtelig vilde være i vore Dage, når en fjendlig Hær rykker frem med langtrækkende Kanoner og hurtig skydende Geværer. Fra den høje Vold kunde selv Drengene skyde med Bue eller slynge Stene ind imellem de fremtrængende Fjenders Rækker, og Kølleslag kan være ubehagelige nok for den, der skal storme op ad en stejl Skråning. Det var desuden ingenlunde uordnede Masser, der lejrede sig omkring på Virket; hver By mødte i Flok, hvert Hered stillede en „Hær“ (deraf Navnet Hær-ed), Sønnen kæmpede ved sin Faders og Farfaders Side, Trællen stod hos sin Husbonde, Nabo ved Nabo, det fælles Ansvar og den fælles Ære var Alle fuldt nærværende; Ingen kunde vise Fejghed uden at der blev lagt Mærke dertil af dem, der kendte ham hjemme fra og som hele hans Liv igennem vilde erindre hans Svaghed, Alle vidste de tilfulde, at et Nederlag vilde åbne deres Byer og Gårde for en overmodig Fjende og overlevere deres Kvinder og Børn til Sejrherrens Nåde. Sandelig, et sådant Landeværn på 60,000 Mand var ikke til at ringeagte.

Da Kejser Lothar drog ud med en Hær for at hævne sin Ven Knud Lavards Mord, faldt det ham ikke ind, at han kunde finde alvorlig Modstand i Danmark; men da han kom til Egnen ved Slesvig, lå pludselig Danevirke foran ham, „bedækket med en utallig Hær af Danske“, som den samtidige tyske Historieskriver siger, under Kongens og hans Søns Anførsel. Sønderjyderne havde Intet tilovers for denne Konge, endnu mindre for

hans Søn, der havde myrdet deres Jarl; da Nils et par År efter kom til Slesvig, medens Magnus var falden i Skåne, blev han som bekendt dræbt på Gaden af Byens Borgere. Men i dette Øjeblik, da Fjenden stod for Døren, glemtes al Strid, og Alle mødte på den gamle Vold for at holde de Fremmede ude. Lothar indså snart, at Virkets Indtagelse, selv om den lykkedes ham, vilde kræve Ofre, som han ikke agtede at bringe for en fremmed Sag, og han nøjedes derfor med at tage Bøder af Magnus for Drabet af hans Lensmand; Knud havde nemlig til-lige været Obotriternes Herre under tysk Lenshøjhed. —

Da de flygtende Vender fortalte de tyske Herrer, at det kun var Sællændere, som de havde kæmpet med, tog de for så vidt fejl; thi Absalon havde på dette Tog forenet sig med Kongesønnen Kristoffer, Jarlen i Sønderjylland. Kristoffer var dengang en meget ung Mand, neppe 20 Aar gammel; han var en Søn af Kong Valde-mar og den sællandske Stormandsdatter Tove, eller Tovelille, som hun kaldes i vore gamle Folkeviser; Kongen havde levet sammen med hende i sin første Ungdom og først senere forskudt hende for at ægte Kong Knuds Søster Sofie, der var Moder til de senere Konger Knud VI og Valdemar Sejr. Kristoffer blev bestandig behandlet som Kongens Søn og strax han var våbenfør gjort til Jarl i Sønderjylland, den første Hæderspost i Riget. Absalon, der havde ledet hans Opdragelse, tabte ham heller aldrig af Syne under hans senere Virksomhed, og således var de også denne Gang i Fællesskab gået mod Vagrernes Hovedstad Starigard, eller som Tydskerne oversatte det: Oldenburg: „den gamle Stad“, i Nærheden af Femersund; også den ærværdige Erkebiskop Eskil, der nylig var kommen hjem fra en Pilegrimsrejse, var i Følge med dem.

Kristoffer førte, siger Saxe, Ledingshæren fra sit Len. Dette Len omfattede Jyllands tre sydligste Sysler, Isted, Ellum og Barved, op til Skodborg og Kolding Åer;

derimod regnedes hverken Als eller Frisernes Egne dertil, Als hørte til Fyns Stift, og Friserne stod umiddelbart under Kronen. Sønderjylland var Danmarks største, men ingenlunde eneste Len; Småøerne og Halland dannede lignende Grænselande, hine mod Venderne, dette mod Sverig og Norge, og havde derfor en særlig militær Forfatning; men desuden var alle Landets Egne indrettede væsenlig på samme Måde og styredes af Kongens Lensmænd eller Ombudsmænd med stadigt Hensyn til et ordnet Forsvars- og Ledingsvæsen.

Valdemar Sejrs Jydske Lov giver os gode Oplysninger om vore Forfædres Ledingsfærd. Forpligtelsen til at gå i Leding hvilede dengang, som lige indtil den nyeste Tid, på Jorden, ikke som Landeværnet på Personerne. Gårdene var dengang vurderede til Mark Guld, som det endnu er Tilfældet enkelte Steder i Sundved og Angel; et Bol (Helgård) synes oprindeligt at være sat til mindst én Mark Guld eller otte Mark Sølv. Tre hele Gårde udgjorde nu et Lag (Læg), der efter Ledingsmandens Plads på Skibet kaldtes et Havnelag, thi Havne var den Plads ved Åren, som „Skipperen“ indtog, den Plads altså, som Laget skulde besætte og forsyne med Levnedsmidler. Bolene var for det meste delte i to eller flere mindre Gårde, der dog i alle offentlige Forhold bestandig udgjorde en Helhed, Byens fælles Jorder udlagdes kun efter hele Bol, Skatter og Landgilde udrededes stadig under ét. Det samme var Tilfældet med Hensyn til Leding, kun at det her var en Regel, at Selvejeren mindst måtte have en Gård til 2 Mark Sølv Vurdering, Landsæten (Landsten, Fæsteren) en til 4 Ørtug Sølv Redsel for at kunne tages med i Havnelaget; de mindre Jordejere betalte Kværsæde (for at „sidde kvær“). Bønderne, som udgjorde et Havnelag, kaldtes Havnebrødre; de skiftedes til at gå i Leding, men bidrog hver Gang til at udrede Skib og Levnedsmidler; kun Kvinder, lærde Mænd, Oldinge og helt unge Folk måtte sende en Anden for sig;

Lejesvend måtte ikke komme på Bondens Havne, med mindre Styremanden gav sit Samtykke dertil, og sendte Nogen sin Træl, da hjemfaldt denne til Kongen. Et vist Antal Havnelag (o. 40, flere eller færre), udgjorde atter et „Skib“; en Bonde af stor Æt, en „Olding“ eller „Oldermand“, som denne Landets ældgamle Adel kaldtes, stod i Spidsen for Skibet som „Styremand“; han lod bygge et Fartøj for et almindeligt S sammenskud af Havnebrødrene og deltog i alle Ledingstog med fulde Mandvåben: Hest, Brynje og Armbryst med tre Tylvter Pile, men til Gengæld oppebar han ni Skæpper Rug af hver Havne, så ofte Leding gik ud. Styremændene holdt Thing med deres Havnebønder ombord, men når Flåden var samlet under sin Høvding, var det dem, som førte Ordet paa Almuens Vegne, ligesom de førte den imod Fjenden både til Skibs og efterat der var gjort Landgang.

Af slige Skibe havde efter Knytlingesaga Slesvig Bispedømme 130, medens samme Saga sætter hele Rigets Ledingsstyrke til 850 Skibe; herved må dog bemærkes, at hele det nordvestlige Sønderjylland, fra Tønder og Hellevad til Skodborgå hørte til Ribe Stift, af hvis 110 Skibe altså adskillige faldt på Hertugdømmet. Vi kan altså måske tilnærmelsesvis sætte Ledingshærens Størrelse til 6000 Mand eller en tiende Del af Landeværnet.

Vi kommer nu til „Hæren“ i snævraste Forstand, Kongens og Høvdingernes stadige Trop af Huskarle. Disse brynjeklædte Hærmænd eller Hirdmænd skulde ikke blot holde Vagt om deres Herres Person, men de skiftedes tillige til at „sidde Borgsæde“, at tage Vare på Rigets Virker, ligge ude på Rigets Strømme, bevogte de alfare Veje og hævde Landefreden i Stæderne og Havnene. De yngre gjorde stadig Tjeneste i Gården, de kaldtes Kongens Hird eller Thinglid*), de ældre opholdt sig for det meste hjemme på deres Gårde, eller sad som

*) Lid betyder en Trop.

Kongens Ombudsmænd trindt omkring i Landet på hans Huse (Borge); til Vederlag for den Tjeneste, de gjorde deres Herre, fik de en årlig Pengeløn (Måle), medens de alene for den Forpligtelse altid at være rede til at gå i Krig, var fri for enhver Afgift af Sædegården. Ved det første Opbud samledes alle „Mændene“ ved deres Faner, de mødte tilhest i fulde Våben og på deres egen Kost; men Kongen gav dem Lønning fra Udbudsdagen af. Hele „Mandskabet“, som de senere kaldtes, eller endnu senere „Ridderskabet“, deltes oprindelig efter Rigets Sysler, således at hvert Sysse udgjorde et „Vårdhold“ eller Vagthold, med fælles Mærke og Mærkesmand, de samledes igen i større Tropper efter „Landene“, f. Ex. Skåne, Fyn osv., og deres fælles Fører var oprindelig Rigets Jarl eller Hertug, der som det synes tillige var Kongens Lensmand i Sønderjylland; senere var det Rigets Marsk.

Abalon lagde med Rette megen Vægt på at udvikle Landets Stridskræfter, hvis Opløsning havde ført så store Ulykker over Folket; han organiserede derfor Ledingsvæsenet på ny, fik gennemført, at Kongen og hans Rådgivere kunde udbyde Leding uden at måtte søge Almuens Samtykke, ligesom de førte Hæren uden ved hvert Skridt at måtte sammenkalde hele Flokken af Styremænd, og han bragte atter Orden i den halvvejs opløste Thinglid, idet han i mange Henseender anså det for nødvendigt at følge den Udvikling, som Hærvæsenet havde fået i Frankrig og Tydskland. Således blev det nu almindeligt for Rytteriet at kæmpe til Hest, hvad der igen havde Indtlydelse på de gamle nationale Våben, særlig Stridsøxen, som ombyttedes med Slagsværdet og det tunge Glavind, Rytterlansen; det var disse Forandringer, hine Flygtninge sigtede til, når de fortalte, at de Danske ikke mere sloges som Bønder, men førte Krig efter Konstens Regler. De førte derfor også deres vel øvede Stridsheste med over Søen, idet Hærmændene til den Ende fordeltes

blandt Ledingsbønderne; allerede Erik Emune havde således ført fire Heste med på hvert Skib; tidligere havde man taget Heste i det fremmede Land, da Hensigten kun var at lade sig bære af dem, indtil Kampen skulde begynde. Der er bevaret flere skriftlige Mindesmærker om Absalons Interesse for det nationale Rytteri; da han opfostrede den unge Kongesøn Knud, lod han optegne de gamle Hirdlove, der tillagdes Knud den Store, den såkaldte Vederlog, tilligemed de historiske Efterretninger om Hirdens Skæbne gennem Tiderne. Endvidere lod han optage en Matrikel over de samtidig levende Hærmænd, som også tildels er opbevaret til vor Tid. Af denne Fortegnelse ses, hvorledes Mændene ikke blot deltes efter Sysler, men indenfor Syslet atter grupperedes tre og tre som „Brødre“, altså fuldstændig svarende til Havnebrødrene blandt Ledigsmændene. Efter al Sandsynlighed har disse Brødre måttet skiftes til at træde ind i det tjenstgørende Vårdhold, for at der bestandig kunde være en „stående Hær“ overalt i Landet. Da dette er den ældste Liste over danske Stridsmænd, hidsættes her Navnene fra Sønderjylland:

Barvedsyssel (d. e. Haderslev, Tyrstrup, Frøs, Kalvslund, Gram og Ravnstrup Hereder): Brødrene Lage, Tage Mund og David; Brødrene Tyge Mus, Iver og Ebbe; Br. Jakob Lodden, Tyge og Peder, Br. Halvdan Munk, Tage og Tyge.

Ellemesyssel (d. e. Mellem-Slesvig med Hvidding og Løgherred): Brødrene Knud Knubbe, Tholf og Sven; Br. Jakob Ble, Nils og Peter; Br. Nijs Vind, Tove og Jard.

Isted Syssel (d. e. Flensborg og Gottorp Amter): Brødrene Provst Jon, Tyge Hole, Astråd; Br. Tove Ræv, Bjørn og Rikolf; Br. Billing, Sven, Frelle, Br. Alfrik Hidde, Radolf, Vidig og Folklev.

Utlænd (Frisernes 12 Hereder): Br. Mejnard, Åge og Frekke; Br. Nils, Lev og Tate; Br. Poppo, Virik, Olav; Br. Navne, Ketel, Knud og Vagn.

Der er således opregnet 15 Grupper på tre hver, hvorhos to overskydende som Brødre er tilføjede den sidste Gruppe i hver sit Syssel; ialt bliver det 47 Hærmænd. Om dette Tal er fuldstændigt, lader sig neppe afgøre, muligvis har den, som optegnede Navnene, ikke villet udtømme sin Genstand, men kun nævne visse fremragende Grupper, eller et tilfældigt Udvalg, men det er dog også muligt, at der til en vis Tid ikke har været flere kongelige Hærmænd end disse; senere forøgedes i alle Tilfælde deres Antal betydeligt.

Allerede i Kong Nils's Tid nævnes Rytteriet udtrykkelig i Modsætning til Ledingshæren. Kongen vilde gøre et Tog mod Venderne i Vagrien og gjorde Landgang med sin Hær ved Ljutka, det nuværende Lütkenburg, en af Vendernes stærkeste Fæstninger (Navnet betyder „den Stærke“); hele Rytteriet under Jarlen Elev, der tillige var Kongens Lensmand i Sønderjylland, skulde derimod gå ad Landevejen over Ejderen for at støde til Bondehæren. Obotriternes Fyrste Henrik bestak imidlertid Elev, så han vendte om med Thingliden, og Kong Nils slap kun med Nød og Neppe ud af Landet. Dette Forræderi kostede imidlertid Jarlen sit Len, ligesom han derved havde forbrudt sin Boslod og døde i Fattigdom og Elendighed. Derefter udnævnte Kongen sin Brodersøn Knud Lavard til Danmarks Jarl og Lensmand i Sønderjylland; Virket blev atter istandsat og forbedret af hans Dronning, den svenskfødte Margrete, efter hvem Folk dér paa Stedet endnu kalder det Margretevolden, og Knud bragte atter Fred og Ro til veje, både i sit Jarledømme og det øvrige Rige.

Saxe har endnu en anden Fortælling fra Danevirke og det sønderjydske Forsvar, der ikke bør forbigås, da den bidrager til klart at vise, hvor alvorlig man i Reglen opfattede det Ansvar, der var lagt på Landet. Da Kong Sven, den samme, som senere kaldtes Grade efter sit Fald på Gradehede, var bleven fordreven fra

Riget af sine to Modkonger Knud og Valdemar og vendte tilbage med tydsk Hjælp, lykkedes det ham kun ved Forræderi at slippe gennem Danevirke. Den Mand, som var sat til at tage vare på Porten, lod sig nemlig bestikke, så Hæren trængte ind uden Sværds slag. Der var kun én Åbning i Volden, på det Sted, hvor Hærvejen førte igennem; den lukkedes med en vældig Port og bevogtedes stadig af en Trop Hærmænd; derefter kaldtes den Karlegat eller Viglids Dør (Vig betyder Kamp, Viglid altså Kamp-troppen). Det Skændige i Forræderiet var så åbenbart, at Erkebiskop Hartvig fra Bremen, som var med ved Hæren, udbrød, at man burde hænge Porthøvdingen op med Pungen på sit Bryst; til nogen Undskyldning kan dog anføres, at Sven i Grunden var Rigets lovlige Konge og kun ved et uberettiget Oprør var blevet fordreven. Sønderjyderne tænkte imidlertid ikke som hin Høvding; thi da Tydskerne nu drog frem i Landet, fandt de det overalt øde og mennesketomt, Indbyggerne var dragne nordpå, da Virkets Forsvar på så skammelig en Måde var umuliggjort, de vilde ikke blive og underkaste sig, selv ikke Svens Tilhængere, da han nu var kommen i Følge med Landets Fjender; men for at bevare deres Troskab mod det fælles Fædreland gik de til Nørre-Jylland og i Forening med deres Landsmænd deroppe stansede de Fjendens Fremgang. Således var det for syv Århundreder siden!

Af det store Len på tre Sysler — (ellers havde hvert Sysse sin Ombudsmand) — fremvoxede efterhånden et Hertugdømme, Jarlen fik den fremmede Hertugtittel, og i Valdemarernes Tid blev det Skik at indsætte Kongens næstældste Søn eller Broder i denne Værdighed. Da Kongerne overalt i Evropa begyndte at sætte et vist Mærke i deres Skjold, og vore dertil valgte tre kronede Løver på en Baggrund af Hjerter, optog Hertugerne det samme, kun at de som yngre Sønner af Huset satte to istedenfor tre Løver; det ældste af disse bevarede Skjoldmærker, som

findes i Hertug Eriks Segl under et Brev fra Året 1260, er afbildet foran på denne Bog. Det er tillige det fyldigste og mest sanddru Udtryk for Søderjyllands og Sønderjydernes Historie, — denne Del af det danske Folk, lige djærv og stolt i sin Karakter, således som dette er udtrykt i Skjoldets fælles Symboler, men i Tidernes Løb svækket og fortrykt, løsnet fra sin Rod og indtil vore Dage uklar over sin egen Natur!

De tre Sysler var tidlig smeltede sammen til en Enhed; de havde et fælles Thingsted på Urnehoved, et fælles Bispedømme i Slesvig, en fælles Våbenplads ved Danevirke, og da Hertugerne begyndte at optræde fjendlig mod Kongerne, sluttede Befolkningen sig snart til dem; det lå i Tidens Karakter at opløse de større Samfund i mindre og at udvikle alle Ejendommeligheder i Sprog og Levevis, til samme Tid som den almindelige Kultur nærmede Folk, som hidtil havde været lukkede; for hinanden. Ved Valdemar Sejrs Fremgang i det nordlige Tydskland var Grænsen ved Ejderen for en Tid bleven udslettet, og da hans Søn Abel senere trådte i Venskabs- og Slægtskabsforhold til de holstenske Græver, lagdes Grunden til den forunderlige Alliance, der skulde blive så betydningsfuld og mere end éngang så skæbnesvanger for Danmark. Grevs-kabet Holsten var oprettet imod Tydsklands nordlige Naboer, idet Karl den Store havde anlagt Fæstningen Itzeho som Støttepunkt for Forsvaret i disse Egne; Hertugdømmet Sønderjylland var oprettet imod Danmarks sydlige Naboer, og alt i Karl den Stores Tid hører vi tale om Grænsevirket ved Slesvig; Ejderen, som flød mellem de to Folk, havde Navn derefter, den kaldtes Ægidør, Rædselens Port; dybe Skovstrækninger lå milevidt nord og syd for den, op til Slien og ned til Størfloden; — og så skulde disse to Grænselandskaber i Tidens Løb knyttes uadskilleligt sammen, de nordiske Løver skulde stilles ved Siden af Holstenernes Nældeblad og Stormarns kronede Svane! Det var et Offer, som

Norden måtte bringe den almindelige Kultur; i Århundreder boede Tydske og Danske her fredeligt Side om Side, og det skal ikke glemmes nu i Trængselens Tid, da en hensynsløs Slægt har opgjort vort Regnskab så skånselsløst og uretfærdigt, hvormedet der ad denne Vej er vundet for vor Udvikling, og hvor mange gode og glædelige Minder vi har havt fælles med vore Naboer og vore Frænder mod syd.

II. Lejetropper og nationalt Udbud.

I Middelalderens sidste Århundreder forfaldt det gamle Hærvæsen mere og mere, og da Krudtets Auvendelse i Krigen gjorde sig gældende i større Udstrækning, forandrede efterhånden alle Forhold så meget, at selve Grundlaget for den ældre Tids Hære blev opgivet: ved Siden af og i Stedet for de almindelige Opbud trådte Lejehære; Krigen blev en Kunst for Anførerne, et Håndværk for de Menige.

Værnepligten vedblev dog efter som før at påhvile „Kongens Mænd“, Hærmændene eller „Herremændene“, som de nu kaldtes, kun at den efterhånden indskrænkedes og gik over på Jorden, „Herregården“; den tydske Standsadel trængte ind også i Norden, og Adelsmanden lærte snart at skyde den personlige Forpligtelse fra sig; han nøjedes med at sende sin fuldt rustede Svend til Hæren. Efterhånden fritoges også Adelens Bøndergods, ligesom alt tidligere alt Kirke- og Klostergods var undtaget fra Ledingspligten; Udredelsen af Skibe faldt helt bort, og kun Selvejrbønderne og Købstæderne vedblev endnu at have en Ret til Deltagelse i Fædrelandets Forsvar.

Hvad Sønderjylland angår, da var det siden det 15de Århundrede næsten fuldstændig udløst af sin Forbindelse

med Moderlandet; det var blevet et Len i evropæisk Betydning, et Fanelén, som det kaldtes, og tilmed arveligt i Hertugernes Slægt; på dansk havde Ordet Len havt en helt anden Betydning, det var et kongeligt Embed, ligegyldigt om det bestod i Bestyrelsen af Land og Folk eller en hvilken som helst Forretning; Kongen udnævnte vel i Reglen Vedkommende til sin Ombudsmand på Livstid, men der var ikke Tale om nogen Arveret. Kong Kristjern I lod sig som bekendt vælge til Hertug i Slesvig og Greve (senere Hertug) af Holsten, da det ældre Hus var uddød, og således kom Oldenborgerne i Besiddelse af det arvelige Hertugdømme, både i det danske og det tyske Land, medens de samtidig i deres ældste Linje beklædte Tronen i Danmark og Norge.

Følgen af dette Forhold var, at Århundreders stadige Kampe afløstes af en varig Fred; der sluttedes Forbund mellem Rigerne og Hertugdømmerne, alle Tvistemål skulde afgøres ved Voldgiftsmænd, og i Krigstilfælde skulde de komme hinanden tilhjælp. En sådan „Union“ vedtoges første Gang i Året 1533, idet der fastsattes, at Danmark skulde levere 300 vel rustede Mænd til Hest, Hertugdømmerne derimod halvt så mange, når Fejde og Orlog kom på; i stor Nød og Fare skulde hver hjælpe den anden med hele sin Magt. Desuden var Hertugerne forpligtede til at yde Kongen Lensfølge for Sønderjyllands Vedkommende, ligesom de for Holstens Vedkommende måtte deltage i det tyske Riges Kampe. Mandskabet for Sønderjylland var der ingen ret Enighed om; i Frederik II's Tid fastsattes det til 40 Ryttere og 80 Mand Fodfolk, medens Kongen til Gengæld anerkendte sin Forpligtelse til at beskytte Lenet med hele Rigets Magt, imod at han skulde tages på Råd med i dets Politik. Disse 40 Ryttere synes at være en Tilknytning til Hærmændene i Valdemarernes Tid, hvis Tal var omtrent lige så stort, medens Fodfolket er den sidste Levning af Sønderjyllands stolte Ledingsflåde på halvandet hundrede Skibe.

Vi savner ikke Vidnesbyrd om det nationale Udbuds Tilværelse i Sønderjylland i de nærmeste Århundreder. Strax efter at Unionen af 1533 var sluttet, udbrød den blodige Grevefejde i Danmark, og Hertug Kristian gjorde sig strax rede til at efterkomme sin Forpligtelse; han blev kort efter valgt til Konge og fortsatte da Kampen mod ydre og indre Fjender i et par År. I denne Krig blev Danmarks Sømagt i den nyere Tids Betydning grundlagt; den jyske Herremand Peder Skram, „Danmarks Vovehals“, førte de af Kongen og hans Mænd udrustede Skibe og slog Lybekkerne, der nu i Århundreder havde behersket alle Nordens Have. Blandt de første Skibe, som således udrustedes, var flere fra Sønderjylland; allerede i Sommeren 1534 nævnes to Skibe, som var udrustede i Sønderborg, endnu tidligere omtales der Skibsfolk fra Ekernførde og noget senere en Sli-Bøjert, ligesom der nævnes en „Skipper og Styrmand“ (d. e. Kaptejn) Hans Flensborger. Fra Krigens Slutning er opbevaret et Pas, udstedt af Peder Skram, for Bådsmændene på Johan Rodes Kravél (Orlogsskib), og heraf ses, at de 8 af disse var fra Flensborg, 6 fra Sønderborg, 7 fra andre Steder i Sønderjylland, og kun „Bøsseskytten“, d. e. Artilleristen var en Holstener, fra Kiel. Vi ser således, at Sønderjyderne har været med til at grundlægge den Flåde, der i Århundreder har hævdet Danebrogens Ære på alle Have.

Kristian III truedes næsten hele sin Regering igennem af den tyske Kejser Karl V, han måtte derfor mere end én Gang kalde sine Undersætter til Våben mod de Skarer af Lanseknægte, der næsten uafbrudt stod i Kejserens Sold og førtes fra Kamp til Kamp. Således fik Stæderne Brev d. 15. Marts 1539, at de skulde gøre sig rede med deres „værgende Mandskab“ til øjeblikkeligt at støde til Kongens Hær; Haderslev skulde stille 60, Åbenrå 20, Tønder 40, Flensborg 200, Husum 200, Slesvig 30, Ekernførde 15 Mand; de holstenske Stæder i det hele færre; desuden skulde de samle så mange „løse Folk“ som muligt, ligesom det blev pålagt dem at sende

midler forud til Rensborg, Kiel, Krempe eller andre Steder i Holsten. Det var dog ikke blot Stæderne, som skulde bære disse store Byrder, men ikke mindre Amt-ernes Bønder, for så vidt som de var Selvejere; derfor kunde der forlanges så mange Folk af Husum, der dengang endnu ikke var nogen Købstad, Bønderne i Ejdersted og Strand skulde nemlig gøre Ledingspligt. Alsingerne skulde denne Gang blive på deres Ø for at forsvare Sønderborg og den fangne Konge Kristjern den Anden. Noget senere, den 21de April, udgik der atter Breve til Stæderne, i hvilke det meddeltes dem, at Udbuddet nu skulde udføres og at de iøvrigt skulde holde sig rede til i Nødstilfælde „at være på Benene Mand af Huse“.

Sex År senere, i Foråret 1545, gentog noget Lignende sig; der er opbevaret en Forening mellem Kongen og hans Brødre, der nu havde fået deres Del af Hertugdømmerne, om Fordelingen af den Styrke, man havde tænkt sig at bringe tilveje. Det var Meningen at opbyde ialt 1500 Mand Fodfolk og 200 Ryttere, men i Nødsfald skulde desuden hver af dem lade hverve 1500 Mand til og skaffe 6 Stykker Feltskyts. Udskrivningen af Fodfolk faldt således for Sønderjyllands Vedkommende: Flensborg stillede 100 Mand Fodfolk, Sønderborg 20, Haderslev 40, Tønder 40, Tønder Amt 150, Åbenrå 10, Husum 80, Ejdersted 150, Marsken 40, Slesvig 40, Ekenførde 20, Femern 100; ialt 910 Fodknægte. Af Heste stillede Als 14, Haderslev Amt 12, Tønder og Flensborg hver 8, Strand og Femern hver 6; men Tallet var ikke fuldt bestemt. Fodfolkets Udrustning skulde være med Harnisk og lange Spyd eller Hellebarder. Det var iøvrigt en Sag, som hver By måtte afgøre efter sin fri Vilje og Evne, om den vilde lade hele Borger- skabet rykke ud eller helt eller tildels leje det Antal, der forlangtes, ligesom den Enkelte kunde leje for sig; det personligt forpligtende i Værnepligten var for- længst gået tabt.

Både Adelen og Stædernes Borgerskab måtte fra Tid til anden mønstre deres Folk for Kongen eller hans Repræsentanter; overalt ved Byerne så man oprejst en Fuglestang eller Papegøjestang, ved hvilken Borgerne holdt Skydeøvelser, Ridderskabet øvede sig i Dystridt og Svendene holdtes bestandig under Våben. Bønderne øvedes derimod ikke mere, eftersom Adelen Vælde voxede i det 16de Århundrede: man vilde ikke give dem Våben i Hånd for det adelige Jagtprivilegiums Skyld!

Kong Kristian IV. grundlagde atter et nationalt Værn i Kongeriget, idet han i Året 1615 lod udlægge 4000 Gårde af Krongodset til Oprettelsen af to store Regimenter Fodfolk, medens der blev udskrevet 1500 Søfolk af Danmark og Norge til at danne en „fast Stok“ ved Holmen. Disse Indretninger vedblev i det Væsenlige at bestå, indtil Enevældens Indførelse forandrede alle Forhold. Da kort efter den forfærdelige Trediveårs Krig udbrød i Tydskland, henleddes Opmærksomheden atter særlig på Landets Sydgrænse, efterat man i lange Tider kun havde tænkt på Forholdet til Sverig, og Kongen stadfæstede og udvidede i Året 1623 Unionen med Hertugdømmerne, således at Antallet af Hjælpetropper fordobledes, Kongeriget skulde stille 600, Hertugdømmerne 300 velrustede Heste; disse sidste skulde bestå af 200 Kyrasserer og 100 Hageskytter. Rytteriets Inddeling og Udrustning var dengang nemlig forandret en Del, idet man nu blandede de svært rustede harniskklædte Lansebærere med lettere rustede Skytter, lod dem virke i Forening og gensidig supplere hinanden. Hele Troppen holdtes sammen af en fælles Ritmester og Fændrik, og kaldtes derefter „en Fane“, senere et Kompagni.

Noget Tid efterat denne udvidede Union var sluttet, oprettedes der ogsaa i Hertugdømmerne et nationalt Fodfolk, uden at vi dog kender noget nærmere til dets Organisation. Det kaldtes dengang og lige indtil vort Århundrede med det gamle Navn „Udskud“, i lignende

Betydning som det svenske Utskott, som et Udvalg af det uopåbendytige Mandskab. Det var inddelt i Kompagnier efter Stæder og Amter og havde for det meste indfødte, selvvalgte Officerer. I Året 1637 udvidedes Unionen med Danmark igen, idet der foruden Ryttere lovedes en gensidig Hjælp af Fodfolk, henholdsvis 3000 og 1000 „dygtige Knægte“, delte i Kompagnier på 250 Mand; der skulde sendes Udskudsmænd inden 6 Uger, men senere skulde disse på Forlangende ombyttes med hvervede Tropper.

Samtidig var Kongen betænkt på at skaffe sig et fast Holdepunkt i Sønderjylland, ligesom han i Holsten grundlagde Fæstningen Glückstadt. Han valgte dertil et Punkt på Kysten af Kieler Fjord, der havde så stor Betydning i en Søkrig, og da han ikke selv ejede den Del af Hertugdømmet, købte han af Adelen de fire Godser Bülk, Knop, Seekamp og Holtenau og begyndte i Året 1632 på at anlægge en Fæstning på den lille Landtunge Prisort. Da han så ubetinget var Herre på Søen, vilde han altid herfra kunne true en fjendlig Hær på Halvøen, hvis han tillige var i Besiddelse af de nødvendige Stridskræfter til en virksom Landgang; men da dette i de følgende Tider ikke var Tilfældet, fik Fæstningen kun en ringe Betydning. Mærkeligt nok opdagede den øvede Feltherre ikke den ulige fortrinligere Stilling på Dybbøl-bakke overfor Als, der vilde have gjort det muligt for langt ringere Stridskræfter at gøre sig gældende paa Halvøen. — Fæstningen ved Kiel kaldtes Kristians-Pris og under den følgende Konge Fredriks-Ort*), idet man bestemte, at den stadig skulde skifte Navn med Kongerne.

I Kasper Dankwerths berømte Beskrivelse af Hertugdømmerne fra de første År efter Kristian IV.s Død omtales også disse Landes militære Forfatning. Han søger at hæve sine Landsmænd det mest mulige, også

*) Ort betyder på Plattysk en Krog.

i Henseende til Tapperhed og krigersk Begavelse, men han nødes til at søge tilbage til forrige Tider for at levere Beviser for sine Påstande; nu, siger han, er der Ingen, som er ret fortrolig med Våbenfærd uden Adelen og dem, der har været med i den store Krig i Tydskland og nu har slået sig til Ro herinde. Ridderskabet var i hans Tid organiseret i to Kompagnier, det ene for Slesvig og det andet for Holsten, Ritmester for det første var Henrik Brokdorf til Himmelmark i Svans. „Imidlertid har såvel hans kongelige Majestæt som hans fyrstelige Durchlauchtighed gjort en god Begyndelse med i deres Lande at lade udskrive en Del unge Karle, inddele dem i Kompagnier og lade dem indexercere af dertil antagne Officerer.“

De to Krige med Karl Gustav af Sverig, der i så mange Henseender førte Fordærvelse over Danmark, havde tillige den gode Virkning at hidføre et Brud med ældre Tidens utålelige Samfundsonder, den snæverhjernede Adel tabte sin politiske Magt og måtte for Fremtiden være betænkt på at bære sin Del af Landets Byrder. For Hertugdømmets Vedkommende genoprettede den desuden det gamle Våbenbroderskab med Moderlandet og banede Vej for en altid inderligere Tilslutning til Rigets Krone, idet Kongeslægten ved at få Arveret til Tronen i en ganske anden Grad end hidtil følte sig knyttet til dens Interesser.

Hertugdømmernes Landdag bevilligede en Kontribution af 24 Rdl. *) af hver Plov, den indbragte omtrent 60,000 Rd. i Slesvig og 45,000 Rd. i Holsten; for disse Penge hvervedes der Tropper i Ind- og Udland. Der blev truffet Aftale med 6 forskellige Oberster om at hverve Rytteri og Fodfolk; den ene af dem var Kongens uægte Søn Ulrik Fredrik Gyldenløve, de 5 andre var Medlemmer

*) En Rigsdaler var lig 3 Kroner og 20 Øre i vore Penge, 3 Mark og 60 Pfennig tydsk Mønt.

af den indfødte Adel: Henrik Sehested, Henrik og Detlev Ahlefeldt, Hans Rantzov og Detlev Brokdorf.

Af disse mønstrede Henrik Sehested 6 Kompagnier til Hest i Svavsted ved Ejderen; Gyldenløve samlede 11 Kompagnier Dragonere, som tildels måtte udskrives fra Nørre- og Sønderjylland, og fik Navn af Kongens Livregiment, og Detlev Ahlefeldt, der var Amtmand i Flensborg, lod hverve i Nordslesvig, så han i Maj Måned kunde mønstre 6 Kompagnier til Hest foran Flensborg. Der hvervedes også af Andre i Hertugdømmerne; således mønstrede Povl Benfeldt allerede i Marts Måned 3 Kompagnier Fodfolk foran Flensborg, de gik til Rigmarsken Anders Bildes Regiment; Rådmand Peder Rehder i Flensborg fik Bevilling på at hverve et Kompagni o. s. fr. Den 12. Juli 1657 udstedte begge de regerende Hertuger, Kong Frederik III. og hans gottorpske Navne, et „Udskuds Patent for Ridderskabets Rostjeneste og Stædernes og Amternes Udskud“, i hvilket de tilsiger alle Stænder at møde under Tab af deres Privilegier og Friheder, Liv og Gods; Rostjenesten skal møde inden 8 Dage med vel monterede Knægte, Udskuddet skal stille i Kongens Feltlager i Holsten og melde sig hos Generalkommandoen. Endvidere hedder det her, at Kongen venter og påbyder, at „når den yderste Nød udkræver det, da alle vil komme på Benene, Mand af Huse, gribe til Våben, møde Fjenden og vise Jer mandigen og tapre i alt det som vel anstår ærlige Folk, tro Patrioter og Undersætter; derved I ville gøre Jer velfortjente af Fædrelandet og høste stor Ære og Hæder.“

Om det Udskud såvel som det Rytteri, der herefter stødte til Hæren, savner vi pålidelige Efterretninger; det blev opgivet til 3000 Mand, men dette er ganske sikkert Overdrivelse, særligt nævnes kun et Kompagni fra Haderslev under Peter Markussen Goske og et fra Flensborg under Klavs v. Buchwaldt; de udgjorde tilligemed Udskuddet fra Kongeriget den kongelige Hærs Reserve i

Holsten, ligesom de deltog i Erobringen af Bremen. Men da kort efter Karl Gustav slog den danske Hær og trængte frem over Ejderen, blev de uøvede Landtropper stående i Fæstningerne ved Elbe, Glückstadt, Krempe, Breitenburg og Steinburg, indtil Freden sluttedes i Roskilde i Februar 1658. De i Sønderjylland hvervede Regimenter deltog i Kampen i Frederits og på Fyn, men blev her oprevne og adsplittede; Karl Gustavs Krigslykke, der nåede sit Højdepunkt ved hans eventyrlige Tog over Isen, gjorde i lang Tid hvert Forsøg på Modstand unyttigt. Hertugen af Gottorp var den svenske Konges Svigerfader og hans Forbund med Danmark derfor fra først af kun et Skin, nu da Landet var besat af Fjenden, tog han åbent Parti for ham. Mange af Adelen fulgte selvfølgelig denne Svingning, sluttede Forlig med de Fremmede og fik til Gengæld Løfte om at se deres Gårde skånedes på de Andres Bekostning. Mange blev dog også Fædrelandet tro i Ulykken, blandt dem var især adskillige af Ahlefeldterne, både slesvigske og holstenske. Således afslog Detlev Ahlefeldt i Flensborg enhver Anmodning om at skifte Parti, han lod dem ødelægge sine Godser Haseldorf og Haselau, og hans Kompagni af Nordslesvigere deltog i en Række Fægtninger, brugtes til Vagthold, til at proviantere Bremerførde, at inddrive Kontributioner i Stiftet og lignende vanskelige Hverv. Disse brave Folk var blandt dem, som efterat Alt var forbi, afleveredes til Svensken. Så lidet tog man på den Tid Hensyn til den naturlige Følelse, at man foretrak til Fjenden at udlevere indfødte danske Mænd istedetfor de bedre øvede hvervede Tropper!

Hen på Efteråret, da Kampen endnu var stående, bemyndigedes Klavs Ahlefeldt, der var General Major og Oberst, til at opbyde hele Almuen i Hertugdømmerne og væbne den af Arsenalerne i Glückstadt og Rensborg, men nogen Indflydelse på Krigens Gang fik dette Foretagende ikke. Samtidig udnævntes

også Frederik Ahlefeldt, den senere Rigskansler og Greve, til General Kommissær ved Hæren. Han var den mest begavede af hele den indfødte Adel, en Søn af Frederik Ahlefeldt på Søgård, og Svigersøn af Statholderen Kristian Rantzov til Breitenburg, Kongens Lensmand paa Tranekær Slot. Hele denne Slægt viste Kongen urokkelig Troskab; Karl Gustav fratog Rantzov Langeland og gav Korfits Ulfeldt det; Frederik Ahlefeldt, der mere var Diplomat end Krigsmand, udførte en Række vanskelige Hverv ved de evropæiske Hoffer, medens Fjenden ødelagde hans Gård i Sønderjylland. Og af lignende Træk kunde der vistnok anføres mange.

Da Karl Gustav i Eftersommeren 1658 brød den fordelagtige Fred for helt at erobre Danmark og Norge, samledes al Modstand imod hans overvældende Magt i Fæstningerne, først og fremmest i København, der underkastedes den berømte Belejring, desuden i Frederikssten i Norge og i Glückstadt og Rendsborg i Holsten; senere bredte Kampen sig til alle Landsdele, lige fra Trondhjem til Bornholm og de sønderjydske Marskegne, overalt mødte Karl Gustav samme Forbitrelse og den samme Iver for Fædrelandets Sag. Fremmede Hjelptropper oversvømmede Landet, især Halvøen, og mishandlede det om Kap med Fjenden. Der foretoges idelig gentagne Hvervinger og Udskrivninger i alle Landets Egne, men Mandskabet blandedes i den Grad, at det er så godt som umuligt at følge de enkelte Afdelinger i Krigens forskellige Afsnit.

Efter Freden i København, der skaffede Landet Ro til igen at komme til Kræfter efter sine store Tab, fandt Frederik III. det nødvendigt at oprette en stående Hær, ligesom han genopbyggede og udvidede Landets Fæstninger; efter ham er Fredericia (egenlig Frederiksodde) og Frederiksort opnævnte. Hæren kom dog væsenlig til at bestå af hvervede Tropper, fordi man ikke troede at kunne undvære Landets egne Børn

fra Agerbruget, en Betragtning, der vistnok havde megen Berettigelse, men dog ikke kunde veje op imod det vigtigere Hensyn, at Landets Ære og Tilværelse bedst vogtes af Landets egne Børn.

Ved Siden af disse hvervede trådte dog også nationale Regimenter, og i Hertugdømmerne indrettedes der i Året 1664, samtidig med at Frederiksort genopbyggedes, et „Landregiment“. I Spidsen for dette stod Oberst Johan Wittemak, der havde gjort hele Krigen med, han førte selv Kompagniet fra Flensborg Amt; det fra Haderslev Amt stod under Jens Ravn, som alt havde været Kaptejn ved et af Povl Benfeldts Kompagnier, der var hvervede i Sønderjylland. Et tredje Kompagni var sammensat af alle Stæder i begge Hertugdømmer, det førtes af Didrik Ahlefeldt; 5 andre Kompagnier var udskrevne fra Holsten. Til disse kom i Efteråret 1665 et nyt Kompagni fra Flensborg Amts vestligste Herred, det senere Bredsted Amt, under Peder Brüggemann, og ligeledes et nyt fra Haderslev Amt under Konrad Brink; endelig et nyt fra Holsten. Alle disse var udskrevne af de kongelige Amter, medens Hertugen af Gottorp ved Fredslutningen havde fået Ret til at holde en egen Tropestyrke.

III. Den skånske Fejde.

Da Kong Kristian V. i Året 1670 besteg Tronen, kom der i flere Henseender en ny Ånd i Landets Bestyrelse, yngre Mænd trådte ind i de højere Statsembeder og den unge Konge deltog selv ivrigt i Arbejdet på en Række Reformers. Ingen havde i de første År så stor Indflydelse som Peder Schumacher, der kort efter blev adlet som Greve af Griffenfeldt, og hans kloge, nationale Politik spores i alle Kongens Foretagender.

Samme År som Kongen havde besteget Tronen

indrettedes der et nationalt Rytteri i 5 Regimenter. Det toges af Kronens Bønder, hvis Gårde befriedes fra alle Afgifter mod at de selv tjente eller stillede for sig en Mand tilhest. Et af disse Regimenter var udskrevet i Sælland, et på Fyn og to i Nørrejylland, de bestod hver af 8 Kompagnier på 125 Mand. Det femte kaldtes det Sønderjydske og var kun halvt så stort som de andre; det var udskrevet med 2 Kompagnier i Haderslev, 1 i Flensborg og 1 i Rendsborg Amt. Til Oberst for Sønderjydske Regiment udnævntes Henrik Sehested, hans Oberstløjtnant var Gotfred Rauch, Ritmestrene Hans Kristoffer Claudi og Klavs v. Ørtz; de var alle prøvede Mænd fra de sidste Krige. Stammen af de Menige og Underofficererne dannedes af Henrik Wortmanns Frikompagni på 80 Ryttere, som var den sidste Levning af Ebersteins Regiment, og Gotfred Rauchs Frikompagni. Ebersteins Regiment var dannet efter den første Krig (1657—58) og havde især udmærket sig under denne tapre Feltherre på Fyn, det havde senere deltaget i Tønnings Belejring; også Claudi havde dengang ført et Kompagni under ham. Gotfred Rauch havde i den første Krig tjent som Major under General Major Trampe i Skåne; senere havde han ført et Kompagni under Københavns Belejring; dette indlemmedes, tillige med den berømte Jakob Danefærds, i Dronningens Livregiment, som Detlev Rantzov hvervede og førte over til Hertugdømmerne, hvor det atter opløstes efter Freden.

Mange af de ældre Ryttere blev selvfølgelig afskedigede ved den Forandring, som indtrådte i Året 1670; men 68 af dem gjordes til Sogneryttere i Sønderjylland, medens andre lod sig leje af Rytterbønder, som ikke selv kunde eller vilde aftjene deres Værnepligt. Sognerytterne holdtes af to og to Sogne i de Egne, hvor Kongen intet Jordegods havde; på Fyn var deres Tal 8 Gange så stort, på Sælland og i Nørrejylland var Forholdet mellem Gårdene og Sognerytterne som 4 til 1.

Ved Oprettelsen af dette nationale Rytteri knyttedes Sønderjyderne atter nøje til den danske Hær, alene det at Regimentet fornyede Landets ældgamle Navn minder om den Statsmand, der fik oprettet Danebrogsordenen og først udtalte sig for Nordens Enighed og fælles Fremtid.

Få År efter Hærens Reorganisation udbrød den skånske Fejde; Danmark trængte til Oprejsning på Valpladsen for sine Nederlag i Kampen med Karl Gustav, og der måtte gøres et Forsøg på at udfri de dansksindede Skåninger fra det svenske Herredømme. I den almindelige Krig, der alt var bleven ført i flere År, deltog desuden Ludvig XIV. af Frankrig, til hvem Sverig havde sluttet sig, og på den anden Side Holland, Kejseren og Kurfyrsten af Brandenburg, hvilken sidste bestandig pønsede på at bemægtige sig det svenske Pomern.

Da Hæren 1675 sattes på Krigsfod deltes Kongerigets Rytterregimenter i to og hvert igen i 6 Kompagnier på 80 Mand, dette sidste fandt også Sted ved det sønderjydske, hvis Styrke jo alt i Forvejen kun var halvt så stor som de andres; derved opnåedes der større Bevægelighed; to Kompagnier udgjorde atter en mindre Helhed under Navn af Eskadron (Skvadron). Samme Inddeling fulgtes ved de hvervede Regimenter, der nu forøgedes betydelig; Gotfred Rauch og Klavs Ørtz hvervede hver sit Regiment.

Det nationale Fodfolk fordobledes ved Udskrivning, Regimenterne beholdt deres forrige Størrelse og deltes altså nu hvert i to. I Hertugdømmerne beholdt Obersten Johan Wittemak de fleste af de holstenske Kompagnier, medens Prins Bernhard af Sønderborg-Pløn, Herre til Søbygård på Ærø, en Sønnesøn af Hertug Hans, blev Oberst over de 6 sønderjydske og lige så mange holstenske Kompagnier; de kaldtes for Fremtiden det Plønske Regiment. Fire og fire Kompagnier Fodfolk dannede en Bataljon (af det franske Bataille, et Slag).

Tropperne bar dengang langt mere maleriske Dragter end i vor Tid, Rødt begyndte at blive den danske Hærs Hovedfarve, dog havde de nationale Regimenter endnu grå Uniformer. Således havde også det Plønske lysegrå Kjoler med rødt Underfoder, dertil vide Knæbuxer, lange hvide Strømper og Ankelsko, en lav bredskygget Filthat. Alle bar Kårde ved Siden, men med Hensyn til Hovedvåbenet deltes Mandskabet i hvert Kompagni i en Tredjedel Pikenerer, der førte en 8 Alen lang Asketræs Pikke med Stålspids, og to Tredjedele Musketerer, der bar svære Musketter til Kugler på godt 2 Lod; Musketererne bar desuden en flad Patrontaske i en Skulderrem, Pikenererne derimod havde Skærv. Rytteren var foruden med den lige Kårde væbnet med en lang Karabin og Pistol. Også han bar en lav Filthat med vajende Fjer; den korte Kjole havde store Opslag på Ærmerne og foran på Skøderne, Benklæderne forsvandt fra langt over Knæet i de mægtige Støvler; om Livet bar han et farvet Skæv, om Halsen og på Underarmen hvidt Linned og svære gule Rytterhandsker; han red gerne med Karabinen i Hånden. Henrik Sehesteds sønderjydske Regiment havde grå Våbenfrakke med orangefarvede Opslag som Særkende. Hvert Rytterkompagni havde sin Fane eller Standart, som den kaldtes; Mærket var fælles for et helt Regiment, men de bar gerne en forskellig Devise. Således havde Sønderjyderne i den skånske Fejde røde Standarter med to Guldløver på blå Grund i Midten og Danebrogskorset i det øvre Hjørne; i andet Kompagnis stod: „Mere i Gerning end i Ord“, i tredje: „Hvo står?“ i fjerde (holstenske?): „Das Glück hat seine Lück“ (Lykken har sin Lak); i femte: „Bede og arbejde“; i sjette: „Tiden lige lang, men ej lige nyttig“. Første Kompagni kaldtes Livkompagniet og førtes af Obersten, det bar Hovedfanen. Det Plønske Regiment førte Danebrog uden nogen Til-

sætning, medens det holstenske Fodregiment havde en blå Fane med det hvide Nældeblad i rødt Felt.

Både Sehested og Bernhard af Pløn hørte til Hærens dygtigste Officerer, og begge Regimenter var derfor blandt dem, der 1675 åbnede Feltoget med et Indfald i Meklenburg og Pomern. Meningen med dette Tog var dels at underkaste sig det svenske Hertugdømme Bremen, Landet mellem Elbe og Weser, dels at støde til den brandenburgske Hær og i Forening med den at angribe Svensk Pomern og de øvrige Besiddelser, som Sverig havde vundet i Trediveårskrigen. Hæren førtes af Kong Kristian personlig, Griffenfeldt ledsagede ham for overalt at kunne gøre de politiske Synspunkter gældende, hans overlegne Kløgt kom også til at gribe ind i selve de militære Forholdsregler. Efter at være trængt frem igennem Meklenburg stødte de Danske og Brandenburgerne sammen i Pomern og indtog hele Landet på Fæstningerne nær. Kurfyrsten vilde nu formå Kongen til at være ham behjælpelig med at erobre disse, men Griffenfeldts Indflydelse sejrede, idet han gjorde opmærksom på, at de Svenske muligvis kunde landsætte en Hær i deres stærke Fæstning Wismar i Meklenburg og derved afspærre de Danske fra deres Hjem; Hæren vendte sig altså mod Wismar. Belejringen var forbunden med store Vanskeligheder, da Byen var omgivet af dybe Mosedrag, og den trak derfor utilbørlig længe ud; Forsvaret lededes med Kraft og Omtanke af Kommandanten Gustav Wrangel. Først efter syv Ugers Forløb vovede man en Hovedstorm, efterat Griffenfeldt gentagne Gange havde måttet gøre sin Indflydelse gældende for at ikke det Hele skulde opgives. Stormen lykkedes efter store Tab; særlig udmærkede Bernhard af Pløn sig som General over Reserven; men Kongen tilskrev dog med Rette sin Kansler Hovedæren for det gode Resultat, Kurfyrsten forærede ham af Taknemlighed Øen Wollin.

Månedsdagen efter denne Våbendåd døde Bernhard på Slottet i Pløn; han efterfulgtes som Regimentschef og General af sin ældre Broder, Hertug Johan Adolf, der kom hjem fra Tydskland som en vel øvet og udmærket Hærfører; han havde med Held budt den berømte Turenne Spidsen. Da kort efter den danske Feltherre Hans Schack døde, udnævntes Hertugen til hans Efterfølger, et Valg, som kom Griffenfeldt dyrt til at stå, men som han ikke modsatte sig, da han af militære Grunde måtte ansé det for særdeles heldigt.

Det sønderjydske Rytteri lå om Vinteren i det sydlige Holsten og afslog her med Held et svensk Angreb på Altona; Fodfolket lå i Garnison i Rostok og førtes hen ad Foråret hjem for at sløjfe den gottorpske Fæstning Tønning; Hertugen var nemlig trådt åbenlyst ind i Fjendernes Række. I Forsommeren førtes begge Regimenter til Sælland og derpå til Skåne, hvor Hovedvalpladsen fra nu af var; det drejede sig jo nemlig for os væsenlig om Besiddelsen af dette gamle danske Land.

Rige Forhåbninger knyttedes til dette Tog, i 16 År havde Danmark forberedt sig på at udfri sine løsrevne Brødre fra det påtvungne Herredømme. Hæren samledes ved Lyngby, henved 13,000 Mand stærk, med et godt Artilleri; et Skinangreb på Ystad bragte Kong Karl IX. til at forlade Øresundets Kyst. Den 28. Juni om Aftenen lettede den talrige Flåde Anker på Københavns Red, foran sejlede 6 Fregatter, derefter Førselekskibene, tilsidst kom 4 Linjeskibe; Hertugen førte en hvid Stander, der ved Landgangen skulde ombyttes med en rød. Næste Morgen ankom Flåden foran Fæstningen Landskrone; den gik derpå længere mod nord og ankrede op foran Fiskerlejet Rå; på et givet Signal fra Admiralskibet, ni Kanonskud, gik Fodfolket i Bådene. Man tøvede endnu et Øjeblik, thi på Kysten sås svenske Værker; men en skånsk Kvinde viste sig på Stranden og kaldte ad dem: „kom hid, herhid, her er ingen Fare!“ Således indbød

selve de Fraskilte deres gamle Landsmænd og hilste dem velkommen. Da Kongen gik fra Borde, mandede Matroserne Ræer og råbte: „Til Lykke for Kongen!“

Kong Kristian V. er i det Hele bleven strængt bedømt i vor Historie, væsenlig fordi så lidet er tilfulde oplyst om ham. Særlig har man beskyldt ham for at have været tydsk i Sind og Tænkemåde, ja endog i sit daglige Omgangssprog. Men netop det Modsatte var Tilfældet. I sine Drengear, fra det 12. til 14. År havde han modtaget det store Indtryk af Københavns Forsvar, han havde som udvalgt Konge ved sine heltedige Forældres Side delt alle Hovedstadens Farer og han var voxet op under et alvorligt Arbejde for Landets Opkomst efter Krigens Sår. Han tænkte og talte dansk, om han end selvfølgelig kunde sin Moders Sprog, der taltes af en ikke ringe Del af hans Undersåtter. Hans Politik var bestandig ægte dansk, og til det Sidste syslede hans Tanker med de Opgaver, Fortiden havde givet ham i Arv, men som han ikke havde kunnet mægte at få løst. Personlig Tapperhed i Krigen, ihærdigt Arbejde med Regeringens mindste Anliggender i Freden vil Ingen kunne negte ham, selv om det må indrømmes, at hans Evner ikke var det uhyre Ansvar voxne, som Forfatningen havde lagt i hans Hånd. Men hvilken anden Konge har været det i fuldt Mål?

Næsten hele Skåne faldt i de Danskes Magt, Befolkningen sluttede sig til sine Befriere, Kongen tog Landet formeligt i Besiddelse og opbød det nationale Rytteri; Helsingborg, Landskrone og Kristianstad blev erobrede før Midten af Avgust Måned, kun Malmø holdt endnu Stand. Derimod var Kong Karl så heldig at afskære en Hærafdeling på 2000 Fodfolk og 1000 Ryttere, der under Skotten Duncam var sendte nordpå til Halland, for at bemægtige sig Halmstad Fæstning. Medens Hovedhæren gik østerpå til Kristianstad, ilede de Svenske fra Smålandene derop og overfaldt ham med en langt over-

legen Styrke ved Niså, den 17. August; Fodfolket var omtrent lige, men mod 6 danske Eskadroner stod 23 svenske. Kampen var hårdnakket, men forværredes ved de Danskes håbløse Opstilling i en Dal, med Åen i Ryggen; på et Par hundrede Dragoner nær, som huggede sig igennem til Laholm, blev hele Styrken opreven, omtrent 1000 faldt, Resten toges til Fange. Blandt Fodfolket var også en Bataljon af det sønderjydske Regiment, under Behrendt; den talte omtrent 300 Mand. En anden Bataljon havde deltaget i Erobringen af Landskrone og Kristianstad, den tredje førtes nu over fra Sælland; Sehested med sit sønderjydske Rytteri fulgte nu med og flere andre både Fodfolk og Rytter Regimenter; det holstenske Fodfolk lå derimod i Garnison i Rensborg og Frederiksort. I Efterårets Løb erobredes endnu Karlshamn Fæstning i Bleking; derpå gik Hæren i Vinterkvarter langs Rønneå i det nordlige Skåne; Sehested lå sammen med det søllandske og fynske Rytteri på højre Fløj, de to Bataljoner Fodfolk på venstre Fløj med Jyderne. Desværre afskediges Hertugen af Pløn samtidig fra Overkommandoen, som overtoges af den udygtige Karl Arenstorff; som Oberst for det sønderjydske Regiment Fodfolk efterfulgtes han af Konrad Brink, der fra først af havde ført et Kompagni fra Haderslev Amt. Men Kong Karl vilde ikke overlade de Danske sine skønneste Landskaber uden at vove endnu en alvorlig Dyst; han samlede derfor i al Stilhed en anelig Hær på henved 20,000 Mand og drog fra Smålandene ind i Skåne for at overfalde Lejren. Dette mislykkedes nu vel fuldstændig, da de skånske „Snaphaner“ bragte Efterretninger om alle Svenskens Bevægelser til det danske Hovedkvarter, men det førte dog til gentagne blodige Sammenstød i Vinterens Løb, de blodigste, som Nordboerne nogensinde, så langt Historien rækker tilbage, har leveret hinanden indbyrdes.

Den 4. December stødte Hærene sammen ved Lund; begge Kongerne deltog i Slaget. De Danske havde 17 Bataljoner og ligeså mange Rytterregimenter i Ilden, ialt en 14,000 Mand; de Svenske rådede over en lignende Styrke. Kampen åbnedes med et dansk Rytterangreb på Allehelgens Bakke nordøst for Lund. Denne Bakke var besat af højre svenske Fløj, 19 Eskadroner stærk under Kong Karls Komando; den danske venstre Fløj førtes ligeledes af sin Konge i Forening med Karl Arenstorff, den bestod af 21 Eskadroner, nemlig 2 jyske, et fynsk et sællandsk og det sønderjyske Regiment, den jyske Rostjeneste og 2 hvervede Regimenter. Angrebet udførtes med stor Djærvhed og syntes først at skulle lykkes; men Terrænet var særdeles uheldigt, og da Overgeneralen og flere af de dygtigste Førere, blandt dem Henrik Schested, var faldne, kom der Uorden i Rækkerne og efter halvanden Times Kamp måtte de rømme Valpladsen. Imidlertid var Kampen begyndt over hele Linjen, og da Kong Karl stansede Forfølgelsen af de slagne Ryttere, så han, at Centrum var slået og paa Flugten for det danske Fodfolk; Brinks Bataljon af det sønderjyske Regiment havde tilligemed 3 andre taget et Dusin svenske Kanoner og holdt på med at skyde på den flygtende Fjende. Imidlertid kom Rytteriet til; den sejrige svenske og den ikke mindre sejrige danske Højre-Fløj hug ind fra hver sin Side og frembragte den største Forvirring blandt det forfølgende danske Fodfolk.

Imidlertid ordnede Hærene sig atter til et nyt Sammenstød, Kongen havde begivet sig til den højre Fløj, der samlede Fodfolket om sig, og overdrog Overkommandoen til F. Arenstorff, den faldne Generals Broder; denne formåede Kong Kristian til at forlade Hæren for at bringe sig selv i Sikkerhed til Landskrone. Derved afgjordes Slagets Gang, da Tropperne demoraliseredes ved at se Kongen forlade dem, den slagne venstre Fløj fulgte ham tilligemed Hestgarden og flere Bataljoner;

Kong Karl forfulgte ham i flere Timer imod nordvest. Nu leveredes det andet Slag paa samme Valplads, det varede i to Timer og endte med, at den svenske Hær måtte trække sig ind i Lund og søge Dækning bag Stadens Mure; forgæves søgte Arenstorff ved gentagne Gange at skyde det danske Løssen, tre Skud, at kalde Kongen tilbage for at fuldende Sejren; istedenfor Kristian kom henimod Aften Kong Karl og angreb Sejrherrerne i Ryggen. Den tredje Kamp, som nu udspandt sig, endte uheldigt for de Danske; stedt i den døbelte Ild opgav Generalerne Slaget og trak sig under det frembrydende Mørke nordpå; tre Bataljoner Matroser blev endnu oprevne, før Kongens Livregiment stansede de forfølgende Fjender ved Valkærre Kirkegård på Vejen til Landskrone.

Svenskerne mistede omtrent Halvdelen af deres Mandskab, de Danske henved to Tredjedele; 8300 Lig bedækkede Valpladsen. Brinks Bataljon blev så godt som opreven, af den faldne Sehesteds Ryttere kom kun spredte Flokke med Kongen til Landskrone. Strax efter Nyår fattedes den Beslutning at bringe Hæren op på en anseelig Styrke for om muligt at kunne rette et afgørende Slag mod Fjenden; Planen var at samle 72,000 Mand, hvoraf Halvdelen skulde være Fodfolk, 9000 Ryttere og 16,500 Mand af begge Våben i Norge. De nationale Regimentter sendtes til deres Hjem for at rekrutere ved en ny Udskrivning, der hvervedes både indenlands og udenlands. Til Sehesteds Efterfølger udnævntes Konrad Reventlov, den senere Storkansler og Fader til Frederik IV's anden Dronning Anna Sofie. Han førte i Februar 1677 sine Ryttere til Haderslev og indøvede nyt Mandskab. Også Oberst Brink gik til Hertugdømmerne og fik sine udtyndede Rækker udfyldte; han dannede tolv Kompagnier i tre Bataljoner, af hvilke de to samledes i Glückstadt, den tredje i Frederits. I Forsommeren gik begge Regimentter tilbage til Skåne.

D. 16 Juli 1677 kom det til et blodigt Slag ved Landskrone, i hvilket begge Kongerne atter deltog og viste stort personligt Mod. Reventlovs Ryttere, der stod på venste Fløj, omringedes af flere svenske Regimenter, men hug sig igennem med en Tapperhed, der gjorde både Føreren og de Menige Ære. En Bataljon af Brinks Regiment stod i Centrum og blev hårdt medtaget. Slaget var blodigt, men uafgørende, Tabet på hver Side et par tusind Mand.

Fra nu af førtes Krigen med aftagende Kraft, den trak sig tildels over til Rügen og Pommern og drejede sig iøvrigt om de af de Danske erobrede Øer og Fæstninger. Det bliver vanskeligt, for ikke at sige umuligt, at følge de nationale Afdelinger til Enden, thi de blandedes altid mere med de hvervede eller indlemmedes endog helt i dem; således optog Kongens Livregiment efterhånden Levningerne af en hel Række andre, deriblandt d. 1. Sept. 1677 også Regimentet Brink. Kongens Livregiment var den senere Livgarde til Fods, oprettet som vi har set af U. F. Gyldenløve i Karl Gustavs Fejden og bestående af udvalgte Tropper; allerede dengang havde det havt en stor Del af sit Mandskab fra Sønderjylland. Det sønderjydske Rytterregiment stod i Landskrone til den følgende Sommer og vendte derpå tilbage til Haderslev for at rekrutere; imidlertid døde Krigen hen, alle Forbundsfæller svigtede efterhånden Danmark, så det tilsidst stod alene mod Frankrig og Sverig og måtte tage den Fred, det kunde få; alle de erobrede Lande og Fæstninger udleveredes, kun ti Kanoner af hver Fæstning førtes hjem som Trofæer. Men Danmark havde ved denne Krig genoprettet sin Våbenære; det havde kæmpet tappert, om end med skiftende Held til Lands, og til Søs havde det bedækket sit Flag med Hæder.

Også på Flåden havde Sønderjyderne for første Gang efter lang Tids Forløb dannet en regelmæssig Del af den danske Stridsmagt. I Foråret 1676 udstedte Kongen en Forordning for Hertugdømmerne, hvori det

budt Søfolkene at tage fremmed Hyre og fare udenlands, da han var til Sinds at ruste en stor Flåde og til den Ende lade hverve Bådsfolk, især på Vesterhavs Øerne. I den følgende Vinter hvervedes der igen og efter en endnu større Målestok. Inspektøren over Forstrændene i Jylland, K. H. Petersen, beordredes til at udskrive Søfolk, især i Sønderjylland (såvel den kongelige som den beslaglagte gottorpske Del), og i Foråret blev der udskrevet befarent Mandskab fra alle Landets Købstæder. Således samledes de sønderjydske Søfolk med de andre Danske, Normændene og Hollænderne på den stolte Flåde, som d. 1. Juni 1676 under Kornelius Tromp leverede Slaget under Øland, hvor Svenskerne mistede en halv Snes store Orlogsskibe, 3 Admiraler og henved 3000 Mand. Året derpå overtog Niels Juel Kommandoen, og samme Dag som Året tilforn traf han Svensken under Falster og Møn og tilføjede ham et lignende Nederlag som under Øland; han tog syv Skibe med 210 Kanoner og ødelagde et ottende. Månedsdagen derefter leverede han endelig det berømte Slag på Køge Bugt, der gjorde hans Navn udødeligt i Nordens Krigshistorie; medens hans egen Flåde ikke mistede et Skib, tog han syv Linjeskibe og flere mindre Fartøjer, medens mindst to andre Linjeskibe blev ødelagte. Dermed var Herredømmet over Østersøen for lang Tid knyttet til den danske Vimpel. Kongen belønnede sine Søfolk med Forrettigheder overalt, hvor de vilde bosætte sig i hans Lande; men Flagets Hæder fulgte dem over hele Verden.

IV. De store Krige i Begyndelsen af forrige Århundrede.

Efter den skånske Fejde, opgav man atter den umiddelbare Udskrivning af Rytteri og Fodfolk, man fandt, at Bonden ikke kunde undværes hjemme på sin

Gård, mindst i Krigstid, og det bestemtes, at Regimentets Oberst selv skulde skaffe sig sine Rekruter ved Hverving, men Rytterbønderne underholde dem; Fodfolket skulde ligeledes hverves, men det underholdtes af de årlige Kontributioner fra Landsdelene.

Skønt man endnu vedblev at skelne mellem de nationale og de hvervede („gevorbné“) Rytterregimenter, var al væsenlig Forskel således i Virkeligheden ophørt, hvert Regiment var som før knyttet til sit Garnisonssted, forsåvidt som det selvfølgelig rekruterede dér, men Måden, hvorpå det skete, var overalt den samme. I Krigstilfælde hjalp man på Rekruteringen ved Udskrivninger. Der fandt en Del Omlægninger af Regimenter Sted, blandt hvilke også var den, at de sønderjydske Ryttere fik Ryttergods i det nordlige og vestlige Fyn og kaldtes Andet fynske Regiment; derved blev det snart fremmed for sit tidligere Hjemland; det består endnu som 3. Dragonregiment (Århus). I Sønderjyllands kongelige Amter, Haderslev og Flensborg (med Bredsted) udlagdes derimod Ryttergodset til Kongens Livregiment Rytteri. Dette Regiment var i Året 1672 bleven hvervet i Meklenburg og først kommanderet af Ulrik Frederik Gyldenløve; det udmærkede sig gentagne Gange i den skånske Fejde, og stod nu under Oberst Adam Hans Bars. Dets Påklædning var grå Kjole med rød Krave og rød Kappe med gult Foder, Kongehusets (oldenborgske) Farver; Fanen var hvid med Danebrog i Hjørnet og Kongens Navnetræk i Palmegrene.

Af Fodfolk henlagdes Prins Jørgens (eller Georgs) Regiment til Sønderjylland. Det var dannet af Feltherren Hans Schack mellem de to Krige med Karl Gustav; 7 af dets 10 Kompagnier havde taget hæderlig Del i Københavns Forsvar, de øvrige sendtes til Nakskov, som indlagde sig så stor Berømmelse i denne Krig. Senere hvervede det to Kompagnier Dragoner på Femern

og hele Regimentet fik Kvarter i Frederits. Dragonerne regnedes dengang nemlig halvvejs til Fodfolket, da deres Udrustning og Våben var indrettede på at kunne bruges både til Hest og til Fods; Kompagniernes Chefer kaldtes Kaptejner ligesom ved Fodfolket, medens de ved Rytteriet hed Ritmestre.

I den skånske Fejde brugtes Regimentet meget og det undergik mange Forandringer; det kaldtes fra nu af efter Kongens Broder, Prins Jørgen, der var gift med den senere engelske Dronning Anna. Regimentets Uniform var blå, senere lysegrøn med orange Underfoder; dets Faner grønne med Danebrog i Hjørnet og et Symbol og latinsk Valgsprog i Midten; første Kompagni havde et Hjerte med „for Gud og Kongen!“ andet: en hvid Lilje med „hvidt, trofast!“ tredje: en Kårde med Lavrbærgrene med „ens ihukommer jeg freden som krigen“; fjerde: Måne og Stjerner med „beredt også om Natten“, osv.

Der foregik ved denne Tid endnu en anden Forandring med Fodfolket, idet Pikken helt afskaffedes som selvstændigt Våben; medens hidtil en Tredjedel af Mandskabet havde været Pikkenerer, blev nu alle Musketerer, idet Bajonetten begyndte at erstatte Spyddet; ligeledes ombyttedes Luntebøssen nu med Flinten. Derimod udskilte man nu et mindre Antal af de største og stærkeste Folk og gav dem et Tillægsvåben i Håndgranaten til at slynge ind imellem de fjendlige Rækker; de kaldtes derefter Grenaderer (Granadiers) og dannede gerne et eget Kompagni ved hvert større Regiment. I Året 1701 udtoges Grenaderkompagnierne af alle de 10 hvervede Regimenter, deriblandt også Prins Jørgens, og samledes til et Grenadérkorps, der fik Rang med Garden. Det bar rød Uniform med Sølv Besætning, blå Benklæder og Strømper og en høj sølvbesat Hue; dets Fane var hvid med Kongens Navnetræk og Elefantordenens blå Bånd, Danebrog i Hjørnet. Grenadérkorpset havde i Slaget

sin Plads på yderste venstre Fløj, Garden sin på yderste højre; man lyledede den Grundsætning: Udmærkelse forpligter!

Man havde i den skånske Fejde erfaret, af hvor stor Vigtighed Artilleriet var, især havde Hertugen af Pløn gjort alt muligt for at bringe det paa Fode og give det en selvstændigere Organisation. I Året 1683 lod Kongen for første Gang udskrive Heste og Artillerikuske i Hertugdømmerne, af hver 30 Plove skulde der stilles en Hest, for hver to Heste desuden en Kusk; lignende Udskrivninger gentoges for Fremtiden. Det danske Artilleri deltes nu i „Artilleriet udi Danmark“ og det „udi Holsten“; hvert fik sit Tøjkompagni og 6 Artillerikompanier, Mandskabet, der havde Rang med andre Regimenters Underofficerer, samledes ved Hverving. Kompagnierne fordeltes til de forskellige Fæstninger, Staben, Tøjkompagniet og Halvdelen af de øvrige lå i Glückstadt, Krempe, Rensborg og Frederiksort fik hver et; Chef blev Andreas Harboe, en meget prøvet Officer.

Kongen henvendte bestandig sin Tanke mere og mere paa Rigets sydlige Grænse, som han med Rette anså for dets svage Punkt. De gottorpske Hertugers bestandig tiltagende Fjendskab kunde i Forbindelse med Sverigs krigerske Kongeslægt let under uheldige Omstændigheder volde Rigets Undergang. Medens nu Kristian V gjorde alt for at vedligeholde og bestandig at udvikle sin ypperlige Flåde som det bedste Værn mod Sverig, var han bestemt på at lade en Række Fæstninger spærre Adgangen til den jyske Halvø, og han indrettede Alt på at lade det komme til en afgørende Kamp med Gottorperne, der havde unddraget sig deres Lensforhold til Danmark.

Kongens Stilling i disse Egne var ikke dårlig. Glückstadt beherskede til den ene Side i Forbindelse med Hitler Skanse den store Flod Elbe, til den anden i Forbindelse med Krempe og Steinburg Marskegnene mod

syd og vest; Rensborg beherskede Hovedvejen over Ejderen og kunde støtte en Hær, som opererede på den holstenske Slette; Frederiksort var både et Landgangssted for Flåden og en Hindring for Hertugen i at benytte eller lade benytte Kieler Fjord. Hertugen havde imidlertid ligeledes fået Ret til at anlægge Fæstninger, og han benyttede den til på flere Punkter at bygge faste Skanser, således især den bekendte Holm-Skanse i Stapelholm, og Fæstningen Tønning, der beherskede Ejderen og dækkede en ny Forbindelsesvej med Holsten. Ligeledes voxede en ny Fæstning frem i vort Naboland, idet Hertugen af Lauenburg befæstede Ratzeburg.

Disse forskellige Forhold optog største Delen af den danske Politik i Kristian V's sidste Regeringsår, ligesom de udfyldte næsten alle Frederik IV's. I flere Åar holdt Kongen den gottorpske Del af Sønderjylland besat, sløjfede dens Fæstninger og inddrog dens Indtægter; men på Grund af Frankrigs Mangel på Energi lykkedes det ham ikke at fastholde denne Stilling. Derpå lod han Rensborg stærkt befæste på sønderjydsk Grund, det såkaldte Kronværk, medens By og Fæstning hidtil havde været indskrænkede til Ejder-Øen; han fik herved et fast Holdepunkt også imod nord, mod sin Fjende i Ryggen. Over Stadens sydlige Port satte han en Sten med den Indskrift: „Ejderen, det romerske (tydske) Riges Grænse.“ Ratzeburgs Befæstning modsatte han sig med Våbenmagt og den blev derefter opgiven for bestandig.

I Året 1700 gentog Frederik IV. Forsøget på at indlemme den gottorpske Del af Sønderjylland og sløjfe dens Fæstninger; men atter denne Gang mislykkedes det ved Sverigs Mellekomst, idet Karl XII. gjorde Landgang på Sælland og tvang Danmark til Fred. Sagen stod derpå hen i flere År. Hertug Frederik IV. udtalte åbent, at han vilde fravriste Kongen sin Del og indføre Tydsk i alle sine Kirker og Skoler, han hadede Danmark og alt, hvad der var dansk. Men til al Lykke for os

fandt han sin Død på de polske Valpladse, hvor han kæmpede i Svenskernes Rækker. —

Det er en Selvfølge, at de sønderjydske Regimenter var med ved alle de Udrustninger og mindre Kampe, som forefaldt i disse År, men da der ingen større Sammenstød fandt Sted, skal vi ikke nærmere indlade os på Enkelthederne herved. Vi skal derimod se, hvorledes Kongen fik en ganske anden Anvendelse for dem, en Anvendelse, som kun lidet stemmer med vor Tids Begreber, men efter den Tids Forhold ikke blot var i sin gode Orden, men endogså i høj Grad bidrog til at hæve det danske Navn og give den danske Politik en større Vægt.

Regimenterne udsendtes nemlig med hele deres Udrustning for som Hjælpetropper (Auxiliærtropper) at kæmpe i de store evropæiske Krige; de fremmede Magter påtog sig derved ikke blot deres Underhold, men betalte i Reglen tillige Subsidier og forpligtede sig til at støtte den Politik, som Forholdene i Norden måtte tilråde Kongen af Danmark.

Det første Korps, som på denne Måde forlod Landet, bestod af 7000 Mand, som i Året 1689 sendtes til England for at hjælpe den nye (liberale) Konge, Wilhelm III, mod den fordrevne (katholske) Jakob II. Stuart, der endnu holdt sig i Irland og støttedes af Frankrig. Korpset samledes på Sønderjyllands Vestkyst og gik ombord i Listerdyb på over 70 Transportskibe, der ledsagedes af 6 Orlogsmænd; Kongen selv var tilstede i Ribe og tog Afsked med Tropperne før deres Afrejse. Efterårsstormene splittede imidlertid Flåden og drev en Afdeling på 4 Kompagnier Holstenere til Frankrig, hvor den blev stukket ind i Hæren som Stamme til et nyt Regiment; Resten kom i god Behold til England, hvorpå den overførtes til Irland. Overkommandoen førtes af Hertug Ferdinand Wilhelm af Würtemberg.

De 3 Rytterregimenter var sammensatte af Kongerigets såkaldte Nationale; blandt de 9 Fodfolk-Bataljoner var derimod også et af Prins Jørgens Regiment, bestående af 5 Kompagnier, ialt 573 Mand, under Oberstløjtnant S. v. Ørtzen. Dets Oberst var dengang Grev Frederik Ahlefeldt, ældste Søn af den nylig afdøde Storkansler og Statholder af samme Navn; han var født 1662 i Flensborg og havde for 2 År siden ægtet Kongens 15årige Datter Kristiane Gyldenløve. Han ejede foruden Langeland og et tysk Grevskab også en hel Række Godser i Mellemslesvig, deriblandt Søgård og Gråsten, på hvilket sidste Sted både han og Faderen i Reglen opholdt sig og hvor de lod opføre et prægtigt Slot.

I Forårets Løb samlede det danske Infanteri i Belfast i det nordøstlige Irland, et Punkt, hvorfra de nordiske Vikinger så mange Gange havde spredt sig sejrige over „den grønne Ø“. Da man fik Vished for, at 4 Kompagnier af Dronningens Livregiment var faldne i de Franskes Hænder, opløstes den Oldenburgske Bataljon under Oberst Otto v. Vittinghof, således at de fire af dens Kompagnier erstattede de tabte, medens den femte tilligemed Obersten sluttede sig til Prins Jørgens Bataljon, som således fik en ny Chef og sin fulde Styrke af 6 Kompagnier med ialt 687 Mand.

I Juni Måned kom Kong Wilhelm selv til Hæren og brød op med den mod syd; Hertugen af Würtemberg overtog Kommandoen over en Del af den. Ved Boyne Floden traf de på Kong Jakob med en tapper, men uøvet Hær, der i Tal omtrent kunde måle sig med den engelsk-dansk-hollandske; begge var omtrent på 40,000 Mand. Slaget blev vundet af Protestanterne, de Danske udgød for første Gang deres Blod for en fremmed Sag; de havde ialt 28 Døde og 43 Sårede. Herefter forlod Kong Jakob sit Rige og gik til Frankrig, han overlod Hæren og Landet til Vicekongen Richard Talbot, Greve Tyrconnel, der fra først af havde rejst Irlændernes Mod-

stand. Kong Wilhelm besatte derimod Dublin og hele det østlige Sletteland og Kampen trak sig over i de sydlige og vestlige Bjergegne, hvor Cork og Limerick blev Genstand for de Allieredes Angreb. Hen på Efteråret afløstes Kongen af sin berømte Feltherre Grev Marlborough, der nu delte Kommandoen med den danske Hertug af Württemberg. De Danskes Tab i dette Års mange Småkampe var betydeligt, Kavalleriet havde mistet omtrent et hundrede Mand, Fodfolket halvtiende; Prins Jørgens Bataljon var sunken ned til 524 Mand.

I Juni Måned 1691 åbnedes Felttoget med et samlet Foretagende mod vest; Protestanterne belejrede og erobrede Athlone ved Shannon, lige vest for Dublin, midtvejs mellem denne By og Galway. Derefter gik Hæren over Floden og fortsatte sin Vej mod vest, indtil den ved Slottet Aughrim traf på Irlændernes Hovedstyrke i en særdeles fast Stilling. I det Slag, som her udspandt sig, blev det de danske Tropper på venstre Fløj, som gjorde Udslaget; Gardebataljonen udmærkede sig især ved at kaste fire fjendlige Bataljoner, som på én Gang angreb den, tilbage; derefter gjorde Kavalleriet et Indhug og Infanteriet fulgte efter med et Angreb, der bragte den største Forvirring i Irlændernes Rækker; de allerede tilbagetrængte øvrige Afdelinger af den engelske Hær gik atter frem og Slagets Skæbne var afgjort. Kort efter faldt Galway, og d. 3. Oktober kapitulerede hele den irske Hær og det irske Folk i Limerick. Dermed var Krigens Øjemed opnået. — Det danske Fodfolk havde i dette Felttog mistet godt 200 Mand, deraf Prins Jørgen de 33; af Resten lå ud på Efteråret 74 syge (ialt 600). Frederik Ahlefeldt overtog ved denne Tid selv Kommandoen over sin Bataljon, medens Vittinghof fik en anden.

Krigen var nemlig ingenlunde til Ende med dette Udfald på Irland, den førtes tillige i Flandern og Holland og Aftalen om Hjelpekorpsset gik ud på, at det

skulde blive til efter at Freden var sluttet. Tropperne førtes derfor i Foråret 1692 over til Gent og deltog nu i 6 Års omskiftende Felttog mod Ludvig XIV.s Generaler. Strax det første År udmærkede de sig i det blodige Slag ved Steenkerke, sydvest for Bryssel, hvor Kong Wilhelm blev slået tilbage af Luxembourg; den danske Garde vakte her Alles Beundring ved den Tapperhed, hvormed den tog og derpå i tre Kvartér forsvarede en Høj; den mistede 400 Mand og kun 150 var uskadte, da Hertugen af Würtemberg omsider befalede dem at trække sig ud af Kampen. Prins Jørgens Bataljon mistede i dette Slag 21 Døde og 36 Sårede. Fransk-mændene beholdt Valpladsen, men deres Tab var så stort, at de strax efter forlod Egnen. Vinteren 1692/93 tilbragte de Danske atter i Gent; ved Generalmajor Schacks Død udnævntes Frederik Ahlefeldt til Brigadér; hans Brigade kom til at bestå af 5 danske Bataljoner, deriblandt Garden og hans egen; alle Afdelinger havde fået nye hvervede Rekruter.

I Juli Måned 1693 gik en Hærafdeling under Hertugen imod den franske Grænse foran Lille; tre større Forskansninger, omgivne af Grave og med mellemliggende Virker, måtte først indtages, før man kunde trænge ind i det fjendlige Land. Grev Ahlefeldt, der deltog i denne Expedition tilligemed 5 danske Bataljoner og et Regiment Ryttere, blev med 7 Bataljoner sendt imod Redouten ved Stock, som han indtog med Storm; hans egen Bataljon mistede ved denne Lejlighed 22 Døde og 33 Sårede, Engelskmændene og Hollænderne ialt henholdsvis 56 og 120. Den franske General La Valette trak sig herefter tilbage og lod Protestanterne rykke ind i Frankrig. Hertugen af Würtemberg havde særlig det Hvertv at inddrive Kontributioner, og dette lykkedes ham også tildels; men neppe havde han samlet en 5 Millioner Kroner, før han fik Efterretning om Luxembourgs Sejr

ved Neerwinden og måtte opgive hele sit Tog for at komme sine Trosfæller til Hjælp.

I det følgende Forår udnævntes Frederik Ahlefeldt til Geueralmajor; men såvel hans egen som hans Bataljons Deltagelse i Krigen havde fra nu af ikke stort at sige. Den næstfølgende Sommer tilbragte han endog i sit Hjem. Krigen blev altid mere håbløs for de Franske, deres Modstanderes Hære forøgedes, medens deres egne svækkedes og Lysten til at udføre noget klækeligt tabte sig på begge Sider. Endelig sluttedes Freden i Ryswick i Oktober 1697, og ved Nyårstid drog de danske Tropper hjem. Istedensfor de 7000 Mand, som var dragne ud, kom dog kun godt 4300 tilbage; men de medbragte til Gengæld 734 Koner og 803 Børn! Blandt de Tilbagevendte var kun i det Hele 1457 af den oprindelige Stamme, som for 8 År siden var dragen ud. Bataljonen Prins Jørgen talte ved Krigeus Slutning omtrent 500 Menige, af hvilke dog 130 forløvedes som antagne på vis Tid; Resten førte 100 Koner og Børn med sig til Flensborg; kun 152 af det oprindelige Mandskab var blandt de Tilbagekomne. — Strax efter Bataljonens Hjemkomst udnævntes Frederik Ahlefeldt til Statholder i begge Hertugdømmerne, og Regimentet fik en ny Oberst i Klavs Ulrik Roepstorff.

Det var en krigssvanger Luft, som ved denne Tid hvilede over Evropa; i vest truede Arvefølgespørgsmalet i Spanien, i nord og øst den længe ventede Opgørelse med Sverig, der havde mistet sin kloge og besindige Konge Karl XI.; hans Søn og Navne skulde snart fylde Verden med Beundring. Neppe var det nye Århundrede oprundet, før Kanonerne lød fra Pyrenæerne til den finske Bugt; overalt samledes der Hære, overalt opbød man sine yderste Kræfter for at vinde med i dette store Kapløb.

Blandt dem, som hvervede Tropper til den danske Hær, var også den unge Hertug Filip Ernst af Lyksborg,

der rimeligvis væsenlig lod sine egne Undersætter i Sundved og det nordlige Angel udskrive for at kunne tjene Hvervepengene på dem; thi det var ingenlunde hans Agt selv at deltage i Krigens Besværligheder. Han mønstrede i Maj Måned 1700 sit Regiment Dragoner i Flensborg; det fik Navn efter sin Oberst Gregers Juel. Samtidig hvervede Kristian Rodsten Dragoner i Kolding og Kaj Ahlefeldt Ryttere i Rensborg, begge fik selvfølgelig også Tilløb fra Sønderjylland.

I Sommerens Løb samledes Hæren i Holsten og Krigen med Holsten-Gottorp og dets mægtige Allierede begyndte; men den endte ligeså hurtigt som den var begyndt ved Begivenhederne på Sælland. Strax efter overlod Kongen sin Allierede, Kong August af Sachsen, en Styrke på 2 Dragonregimenter og 8 Bataljoner for dermed at dække sit Arveland, medens han førte Krig med Karl XII. i Polen. Dragonerne var Juels og Rodstens Regimenter, hvert på 6 Kompagnier, hvortil 6 Kompagnier af La Batts Livregiment Dragoner fra Holsten sluttede sig; blandt Fodfolket fandtes en Bataljon af det flensborgske Regiment Prins Jørgen; det kommanderes af Oberst v. Støcken og bestod af 7 Kompagnier, af hvilke det ene var Grenaderer.

I det følgende År klagede Karl XII. over, at dette Korps's Ophold i Sachsen stred mod Danmarks Neutralitetserklæring, og det fjernedes derfor i September Måned. Men kun La Batts Dragoner drog hjem; Resten blev overladt Kejseren i Kampen mod Frankrig i den nu udbrudte spanske Arvefølgekrig. Og samtidig overlod Kongen et andet endnu større Korps til England og Holland, der angreb Frankrig fra Nordsiden. I Efteråret 1701 drog halv elvte tusinde Mand til Holland og over sex tusinde til Italien.

Alle de Tropper, som var hvervede i eller knyttede til Sønderjylland, deltog i disse mindeværdige Expeditioner, der kastede Glans over det danske Navn blandt alle

Evropas Folk og stillede Landsoldatens Hæder ved Siden af Orlogsmandens. Tidens største Feltherrer, Prins Eugen og Marlborough, holdt dem blandt de bedste i deres Armeer og overøste dem med Ros og Udmærkelse.

Fordeelingen af de sønderjydske Tropper var følgende. Korpset til Italien førtes af Kong Kristian V's Søn Kristian Gyldenløve; som Generalmajor fulgte ham Chefen for Kongens Livregiment Ryttere, Grev Kristian Detlev Reventlov. Af Rytteri havde han fra først af kun de alt nævnte to Dragonregimenter, Gregers Juel og Kristian Rodsten; Bataljonen Prins Jørgen under Oberst Gerhard Kristian v. Støcken gjorde Gyldenløve til sin Livbataljon, det vil sige, han førte den selv. Det hollandske Korps førtes af Hertug Karl Rudolf af Würtemberg, en yngre Broder af Ferdinand Wilhelm, som havde ført Korpset i Irland og Flandern; her havde Karl tjent sig op igennem alle Grader. Dette Korps bestod af 8 Rytterregimenter, hvert på 6 Kompagnier (440 Mand), og 9 Bataljoner Fodfolk, ligeledes på 6 Kompagnier (696 Mand), med ialt 4 Kompagnier Grenaderer (à 120 Mand). Blandt Rytterne var Kongens Livregiment fra Sønderjylland; da dets Oberst K. D. Reventlov, som anført, fungerede som Generalmajor hos Kristian Gyldenløve, førtes Regimentet af Oberstløjtnanten M. D. Zepelin. Blandt Fodfolkets Bataljoner var de to af Prins Jørgen, hver på 6 Kompagnier Musketerer; dertil kom Grenadérkompagniet, som fra Sachsen begav sig til Holland istedenfor at følge Gyldenløves Bataljon (Støcken). Oberst Klavs Ulrik Roepstorff førte selv den første Bataljon, til hvilken Grenadérkompagniet sluttede sig; den anden gjorde Feltherren til sin Livbataljon, Oberstløjtnant blev Kristian Jørgen Urne. Endnu en anden notabel Sønderjyde deltog i dette Felttog, nemlig Hertug Frederik Vilhelm af Sønderborg (Avgustenburg), der var Chef for Bataljonen Oldenburg og tillige Brigadér.

Prins Eugen af Savoyen, den i den tyske Folkesang forherligede Forkæmper mod Tyrkerne („Prinz Eugenius der edle Ritter“), stod i Nord-Italien overfor Frankrigs berømteste Hærfører, Hertugen af Vendôme, med en Armé, der var hans egen overlegen i Tal og Udrustning; hans Snille og personlige Tapperhed bødede tildels på dens Mangler. I Avgust 1702 kom det til et blodigt Slag ved Slottet Luzzara, overfor Mantua ved Po; der kæmpedes her henad Aften i et stærkt bakket Terræn, de Kejslerlige søgte længe forgæves at trænge Franskmandene ud af deres Stilling bag en Række Gærder; tilsidst satte Prins Eugen sig i Spidsen for de danske Bataljoner, Tydskerne fulgte efter, og de Franske kastedes tilbage efter en blodig Kamp. Natten faldt på og gjorde Ende på Kampen, før et endeligt Udfald var opnået.

Denne Sejr kostede de danske Bataljoner deres bedste Mandskab; da de atter rykkede ud af deres Vinterkvarterer, var Styrken smeltet sammen til godt Halvdelen og de reduceredes til 3 Infanteri og et Kavalleri Regiment. Dette sidste kommanderede Kristian Rodsten; Bataljonen Prins Jørgen sammensmeltedes med Dronningens Bataljon og en Del af Marine Bataljonen til første Infanteri Regiment under Kristian Gyldenløve. Kort efter blev denne imidlertid syg og nedlagde Kommandoen; han døde i Odense d. 16. Juli 1703. Han var kort før sin Afrejse til Hæren bleven gift med Mogens Krag's Datter, der fulgte med ham på Felttoget og i Verona fødte Sønnen Kristian Daneskjold, Stamfader til denne bekendte Greveslægt. Hans Plads indtoges af Adam Frederik Trampe, der ligeledes gjorde Gyldenløves Infanteri og desuden Rodstens Dragoner til sine Livregimenter.

Samtidig stødte to nye Regimenter under danske Faner, et til Hest og et til Fods, til den kejserlige Hær, og samtlige danske Regimenter forlod nu Italien for at drage imod Ungarn, som havde rejst sig i Ryggen af

de kejserlige Hære. Trampe slog Ungarerne ved den store Donavø Schütt, som han erobrede; af Taknemlighed herfor tillod Kejseren den danske Konge at opkræve Told på Weserfloden (i Grevskabet Oldenburg, der dengang var dansk). Trampe døde som Følge af de Strabadser, han underkastede sig, og Anførselen gik over til Andreas Harboe (forhen Chef for det holstenske Artilleri), der 1705 anden Gang trængte ind i Ungarn. Den 14. Avgust udførte de danske Tropper her en Bedrift, som tildrog dem Alles Beundring; de stormede nemlig Passet Szulyo i Karpatherne, der var besat af ungarsk Fodfolk og holdtes for uindtageligt; Fjendens hele Styrke toges til Fange, Tros og Artilleri faldt ligeledes i de Danskes Hænder. Kejseren viste denne Gang sin Taknemlighed ved at betale dem en Del af den Løn, de forlængst havde havt tilgode!

Men også Harboe bukkede under for Anstrængelserne, og Kommandoen overtoges nu af Grev Frederik Ahlefeldt til Gråsten og Langeland, den samme, som var rykket op til General i Holland og senere var bleven Statholder; han holdt det ud i to År, i hvilken Tid Korpset døjede meget ondt og smeltede sammen til det halve. Så døde også han (d. 10. Juni 1708 i Regensburg) som den fjerde Overgeneral i dette utaknemmeelige Felttog. Hans Efterfølger E. Wedel førte endelig Korpset hjem den næste Sommer; det var atter fuldtalligt, men Mandskabet bestod nu næsten udelukkende af Sydtydskere og Ungarer.

Korpset i Flandern deltog med de Allierede i to Års Felttog i de spanske Nederlande, derpå førte Hertug Marlborough det i Året 1704 mod syd til Bajern, der havde sluttet sig til Frankrig. Her leveredes den 13. Avgust det berømte Slag ved Höchstädt, en lille By ved Donav, nordvest for Augsburg, i hvilket Marlborough og Prins Eugen i Forening slog de fransk-bajerske Hære og fordrev Franskmændene af Tydskland. Hver af de

kæmpende Hære havde henved 60,000 Mand i Ilden, et for den Tid ganske ualmindeligt Antal, og Mandefaldet var særdeles stort. De Allierede rykkede frem i 9 Kolonner; højre Fløj førtes af Eugen, hans yderste Kolonne dannedes af 7 danske og 11 preussiske Bataljoner under Fyrsten af Anhalt-Dessau. Denne brave General opfordrede sine egne Tropper til at følge de Danskes Exempel: de viger ikke, sagde han, om man end fører dem mod den tredobbelte Overmagt. I Centrum stod på denne Dag Rytteriet; de danske Regimenter i dens venstre Kolonne under Marlborough. Rytteriet gjorde Udslaget i den hidsige Kamp, Byen Blendheim blev taget efter gentagne Angreb og en stor Del af den franske højre Fløj, som stod her, måtte strække Gevær. Generalen Johan Rantzau skrev hjem til Kongen: „Alle vore Eskadroner har været i Træfning 5 til 6 Gange med Kården i Hånd. Jeg vilde ønske, at alle de, der er så meget for, at Rytteriet skal bruge sit Skydevåben, havde været her til Stede, de skulde da have set Forskellen og måske være kommen på andre Tanker.“

Tabet var stort, de Allierede mistede ialt en 10,000 Mand, de Franske flere. De danske Afdelinger havde henved halvtredje tusind Døde og Sårede, deriblandt mange Officerer. Føreren for Livregimentet Oberstløjtnant Zepelin og Oberst Roepstorff, første Bataljon Prins Jørgen, faldt; de afløstes henholdsvis af Kristian Adolf Holst og Kristian Jørgen Urne, som hidtil havde ført anden Bataljon og her efterfulgtes af P. Rømeling. Urne afløstes kort efter af Oberst Støcken, der ved Reduktionen var gået af fra Bataljonen i Italien.

Næsten 2 År efter kom det til et blodigt Slag ved Ramelliers ved Floden Geete i Sønder Brabant. Marlborough var her den angribende, han blev også Sejrherr. Kærnen af det franske Rytteri, de såkaldte Hus-tropper, kastede her gentagne Gange Hollænderne tilbage, men de danske Ryttere adsplittede dem fuldstændig efter

fire Angreb; den danske General Scholten stormede og tog Ramelliers med tolv Bataljoner. Ved denne Lejlighed erobredes de 8 store mørkerøde Silkefaner, besædede med de franske Liljer og Kroner, som endnu hænger på Tøjhuset i København. De Danske mistede over 600 Døde og Sårede; Ludvig XIV. tillagde deres Deltagelse i Slaget så stor Betydning, at han befalede det danske Sendebud i Paris, Meyercron, at forlade Landet inden 5 Dage.

Atter to År senere leveredes Slaget ved Oudenarde, syd for Gent i Øst Flandern; den franske Hær førtes af Hertugen af Burgund og Vendôme, de Allierede af Eugen og Marlborough i Forening; Franskmændene led et uhyre Tab og måtte forlade Nederlandene. Derefter gik Prins Eugen mod den stærke Fæstning Lille, som hørte til Ludvigs første Erobringer i sine Krige med Spanien (der dengang ejede det nuværende Belgien); den erobredes efter 4 Måneders Belejring og gentagne Kampe; en Bataljon af Regimentet Prins Jørgen deltog heri. Ialt havde de Danske i dette Års Felttog et Tab af halvfjerde tusinde Mand. Året efter leveredes Slaget ved Malplacquet i Hennegau, det blodigste i hele Krigen; Eugen og Marlborough sejrede, men med uhyre Tab, over 20,000 Døde og Sårede. De Danske kæmpede under Eugen og vandt rosende Omtale; deres Tab var omtrent 1300, deriblandt 68 Officerer alene af Fodfolket.

Herefter døde Krigen hen, England trættes af de frugtesløse Anstrængelser, Ludvig XIV. ønskede Fred på hvilket som helst hæderlige Vilkår; den spanske Arv blev delt, Ludvigs Sønesøn beholdt Hovedlandet med dets Kolonier. I Foråret 1713 drog Flertallet af de danske Tropper hjem, deriblandt de to Bataljoner Prins Jørgen; først i det følgende Forår kom Resten, der var bleven liggende som en Slags Exekution for at inddrive den tilgodehavende Løn; blandt dem var Kongens Livregiment.

Da de danske Hjælpetropper vendte hjem, var der foregået store Forandringer i Norden; støttet til den velvillige Stemning hos Sømagterne, som Hjelpekorpsset havde fremkaldt og holdt vedlige, og begunstiget ved Begivenhedernes Udvikling under Karl XII.s Ophold i Udlandet, hans Nederlag ved Pultava og senere meningsløse Ophold i Tyrkiet, havde Frederik IV. gennemført sin Faders Program: Genforeningen af Sønderjylland med den danske Krone.

Man havde ikke ligget ledig siden Nederlaget: allerede i det følgende År blev det påbudt at danne et nationalt Værn i Kongeriget; hver 20 Tønder Hartkorn (3 større Bøndergårde) skulde stille en Mand; dog undtoges det kongelige Ryttergods og Sædegårdene. På den Måde fik man 6000 Mand i Jylland og nogle flere på Øerne; de deltes i 7 Regimenter, som hvert med Officerer og Underofficerer talte omtrent 2000 Mand. Ved Siden af dannedes der på det ledige Ryttergods — (da Rytterne stod i Udlandet) — flere nationale Dragonregimenter; deres Tal voxede efterhånden til fem.

Lignende Forholdsregler blev ikke trufne i Hertugdømmerne; her bestod endnu det fra ældre Tid nedarvede Udskud, hvis Kompagnier havde været samlede under det sidste Felttog; det havde neppe stor Betydning, men de spændte Forhold mellem Hertugen og Kongen kunde gøre det utilrådeligt at indføre en ildesét Byrde netop i dette Øjeblik. Da derimod Flådens Tilstand kort efter kom under alvorlig Overvejelse, blev Sønderjylland (men ikke Holsten) dragen med ind under den nye Organisation, der skulde sikre Søforsvarets kraftige Udvikling. D. 16. Okt. 1703 udkom en Forordning om Søværnepligten i Norge; d. 16. Dec. 1704 fulgte en anden for Kongeriget, og d. 14. Marts 1705 udgik den tredje for Hertugdømmet. Ved disse Forordninger påbødes der en almindelig Indrullering af det søfarende Mandskab; Ingen måtte modtage Hyre til udenrigs Fart, Ingen fare på

fjernt Fiskeri uden at være indskreven af de Søofficerer, der skulde sendes omkring for at holde Session i Haderslev, Flensborg og Sønderborg, samt hvor der var Anledning til det på Landet. Hver Indskreven var fri for de personlige Skatter og fik en årlig Håndpenge af 1 til 3 Rdl., men måtte til Gengæld være rede til ved første Udbud at drage hjem for at afvente nærmere Ordre; i den Tid, han således tilbragte hjemme, fik han halv Orlogslønning. — Det skulde ikke vare længe, før Udbuddet lød, før den stolte Flåde skulde stikke i Søen, der i denne Krig havde Navne at opvise som Gyldenløve og Sehested, Ivar Hvidtfeldt og Peder Tordenskjold!

Landkrigen førtes i ikke mindre end 11 År; de var lige lange, men ikke lige nyttige. Det fornyede Angreb på Skåne mislykkedes atter denne Gang; derimod gik Alting bedre på Fastlandet; i Året 1711 erobredes Hertugdømmet Bremen, Landet mellem Elbe og Weser; i det næstfølgende Forår blev Stenbok tvungen til Overgivelse i Tønning og hele den gottorpske Del af Hertugdømmerne erklæret for erobret Land, og to År senere forvandlede „Svensk“ til „Dansk Pomern“.

Det vilde være spildt Umage i disse Kampe at lede efter Sønderjydernes Afdelinger; de var dragne ud til fjerne Lande, og da de kom tilbage, var det andre Folk, kun Navnet og Fanen var de samme. Hvad der udskreves eller hvervedes her i den følgende Tid forlyder der Intet om; mærkeligt nok, at vi ikke kan træffe dem nu, da deres Skæbne afgøres for en lang Fremtid.

Og dog skulde den Troskab, hvormed det menige Folk sønden for Kongeåen bestandig har hængt ved Danmark, ikke helt fornegte sig; en enkelt Mand optrådte som Talsmand for Tusinder og bidrog til, at den ældgamle Spådom om, at Sønderjylland atter og atter vil falde tilbage til sit Moderland, gik i Opfyldelse. Det var den velstående Købmand Frans Bækman fra Flensborg, som fulgte med Hæren, da den gik sydpå og

ledsagede Svenskerne, da de trængte op i Holsten, for med sine Spejdere bestandig at kunne skaffe Kongen Underretning om Fjendens Stilling og om muligt befri sine Medborgere for den Brandskat, som han selvfølgelig vilde søge at inddrive her med samme Hårdhed som den, han havde udvist mod Altona.

Frans Bøekmans kække Færd var endnu i frisk Minde blandt hans Landsmænd; han gik til Rensborg for at få Tropper til at beskytte Flensborg, og da det ikke lykkedes og Flensborg blev besat af 600 Svenskere, opsøgte han den russiske Czar Peder i Holsten og fik hos ham 1200 Ryttere. Men det lykkedes ham ikke at føre dem til Målet, falske Efterretninger bragte dem til at vende om, og han gik anden Gang til Rensborg, hvorfra han nu førte 200 Mand Danske nordpå. Det lykkedes ham også virkelig at nå Flensborg, før det var for sent; de Svenske forlod Byen, skræmmede ved de falske Rygter, Bøekman havde udspreedt om en stor dansk Hær, der nærmede sig; man påviser endnu den Høj syd for Byen, om hvilken han skal have ladet sine røde Ryttere ride, for at give det Udseende af, at store Skarer var i Anmarche. Neppe var Flensborg frelst, før Bøekman atter drog ud for at udspejde Stenboks Bevægelser, han var den første, som bragte Kongen sikker Efterretning om, at han havde vendt sig vesterpå for at søge sin Tilflugt i Tønning, den taktiske Fejl, der blev så fordævelig både for ham og Hertugen af Gottorp. Kongen belønnede Bøekman med en Æreskærde, som endnu opbevares, og roste ham ofte for sine Generaler: „der er en Borger i Flensborg, sagde han, som véd bedre Besked end vi Alle tilhobe“.

I Krigens sidste År drejede Kampen sig væsenlig om at hævde de gjorte Erobringer; Karl XII. ønskede at gøre Gengæld, først paa Sælland, senere i Norge. Her førtes Kampen med det Heltemod, der gjorde Frederikstens Forsvarere berømte, Tordenskjold udførte

sine geniale Foretagender mod Dynekil og Karlsten ved Marstrand, og Kongen kunde et Øjeblik efter Karl XII's Fald tænke på atter ad denne Vej at vinde Skåne tilbage.

Det skulde dog ikke så være. Skåningerne forsonede sig med deres Skæbne og nærmede sig den Afskygning af den fælles nordiske Folkelighed, som er ejendommelig for vore Frænder i øst; Overgangen var ikke stor, det var kun Klangen i deres Mål, som hærdedes lidt, Sproget blev jo det samme og Almuen taler endnu den Dag idag sin gammeldanske Tunge. Landets fremragende Mænd gik ind i den svenske Literatur uden at det voldte dem nogen Vanskelighed, det åndelige Indhold var hos begge Folk væsenlig det samme.

Anderledes forholdt det sig med Sønderjylland; her stod den danske Folkelighed overfor en fremmed, som truede med i Tidens Løb at forvanske og udslette den; her var det ikke to Afskygninger af samme Mål, men to grundforskellige om end beslægtede Sprog, som mødtes og begge vilde gøre sig gældende. At Danmark sejrede her, var derfor det lykkeligste, der kunde ske, ethvert andet Tab kunde forvindes, Skåne, selv Norge kunde aldrig gå åndelig tabt; her alene truede en virkelig Folkedød og et uopretteligt Tab.

Ved Freden fik Kongen tilsikret Besiddelsen af hele Sønderjylland, den gottorpske Del forenedes for bestandig med den kongelige som „et i onde Tider løsrevet Lem“; alle Stormagterne garanterede dette og Stænderne aflagde uden Indsigelse deres Troskabsed til Kongen og hans Arvinger „efter Kongeloven“ (istedenfor den ældre Arvelov af 1650).

Den gottorpske Del af Holsten blev derimod tilbagegivet Hertugen som tysk Len, den kaldtes for Fremtiden Holsten-Kiel. Hertughuset vedligeholdte længe sit Had til Danmark, men opgav det omsider, da det havde

nået Kejsertroen i Rusland; det stadfæstede da ikke blot Kongehusets Ret så længe Mandsstammen blomstrede, men overdrog for bestandig Ejendomsretten til den danske Krone. De yngre Linjer af Kongehuset derimod døde samtidig ud på Avgustenburg og Beck nær, og disse opgav deres Arveret til Sønderjylland (som dansk Len) ved at undlade at søge Forleningen fornyet ved hvert Slægtskifte, således som Lensretten fordrede og som de forhen havde gjort både for Sønderjyllands og Holstens Vedkommende. Dermed var den danske Krones Eneret til Sønderjylland statsretlig slået fast.

V. 80 Års Fred.

Efter de forfærdelige Krige, der havde hjemsøgt hele Evropa, indtrådte der en langvarig Fredsperiode, som kun blev afbrudt af enkelte begrænsede Kampe. Efter Ludvig XIV.s og Karl XII.s Død, efter Eugens og Marlboroughs Afgang som Hærførere var den stridslystne Ånd som bandlyst af Civilisationen, Folkene hengav sig efterhånden til den idelig tilbagevendende Illusion, at Krig og Kultur ikke kan forliges ved Siden af hinanden, at ligesom hin forfølger denne, vil denne efterhånden umuliggøre hin.

Havde ikke Kong Frederik II af Preussen været, vilde en endnu dybere Fred have hersket i det 18. Århundrede, den Tidsalder, der så såvel den tyske som den nordiske Nationalliteratur fremstå af Intet. Men denne Konges Ærgærrighed lod Naboerne ingen Fred have, Østrig måtte miste en af sine skønneste Provinser, og Polen måtte underkaste sig den første Deling for at tilfredsstille hans Havesyge. Disse Begivenheder oprørte

det iøvrigt så demoraliserede Evropa; at den preussiske Konge for at vinde en Provins sønderrev en Arvefølgetraktat, som hans Fader havde underskrevet; at han foreslog og udførte Sønderlemmelsen af et Rige, hvis eneste Fejl var ikke et kunne følge med Tidens Udvikling, det var selv hin Tidsalder for stærkt og fremkaldte blodige Storme, som det blev vanskeligt nok at bringe til Ro igen. Men Preusserkongen havde en Side af Civilisationen i sin Tjeneste, der har sin overordenlige Betydning, selv om den ikke indbefatter de ædleste Retninger i Livet; han havde skabt en Administration både i Hæren og i Regeringen, der langt overgik de andre Magters og var istand til at bære endog Nederlag, som vilde have nødt enhver Anden til at opgive sit Formål.

Danmark førte så godt som ingen Krig i de 80 År, som hengik fra Freden i Frederiksborg til Englændernes Overfald på København (1720—1801). Imidlertid var der dog mere end én Gang Fare for Fredsbrud og en enkelt Gang blev det endog for et Øjeblik Virkelighed. Hver af Kongerne i dette Århundrede havde sine Krigsfarer. Kristian VI måtte ruste sig for at møde alle Muligheder ved Tronfølgervalget i Sverig; et stort Bondeparti vilde vælge hans Søn, medens Rusland søgte at få en gottorpsk Prins på Tronen, det værste, der kunde ske. Som Tingene udviklede sig, blev Danmark imidlertid nødt til at lade Sagen falde og Gottorperne valgtes til Tronfølgere både i Rusland og Sverig, den ældre Linje hist, den yngre her. Dette medførte selvfølgelig en stadig Fare for Sønderjyllands Bevarelse, thi Hertugslægten havde aldrig anerkendt dets Indlemmelse, og denne Fare voxede især, da Hertug Karl Peter Ulrik i Året 1762 virkelig besteg den russiske Trone. Kejserriget stod også i Begreb med at vende sig fra Preussen, som det lå i Krig med, imod Danmark, og Frederik V, der alt tilforn længe havde været belavet derpå, måtte

med overordenlige Anstrængelser berede sig til at møde det store Kejserdømmes Hære tillands og tilvands. Men inden det kom til Krig, blev Peter styrtet fra Tronen, og Kejsersinde Kathrine II sluttede Fred med Danmark; det lykkedes den kloge og fredelskende Bernstorf at ordne Sagen med Hertugdømmerne, således at Gottorperne ikke blot anerkendte Kongehusets bestandige Ret til Sønderjylland, men også mageskiftede deres Halvdel af Holsten med Grevskabet Oldenburg, der siden Frederik III's Tid havde tilhørt Kongehuset. Disse Forhandlinger forvandlede Frygten for Rusland til en langvarig Alliance i Fredens Interesse.

Kristian VII blev indviklet i en Strid med Gustav III af Sverig, der endte med et kort Felttog fra Norge, i hvilket de Danske vandt Slaget ved Kvistrum Bro. Men Freden lod ikke længe vente på sig.

Med Hensyn til Hærvæsenet var Århundredets store Opgave den at føre os tilbage til den ældre Tids Folkehære, en Opgave, som vel ikke blev fuldstændig løst før i vor Tid, men som dog gennem en Række famlende Forsøg blev indledet og tilsidst til en vis Grad sejrede endnu før Århundredet var til Ende.

Tanken, som ligger til Grund for vor Tids Værnepligt, er så simpel og sand, at det forekommer os besynderligt, at der skulde gå så mange Slægtled, før den kunde gøre sig gældende i hele sit Omfang; men allerede den Omstændighed, at det engelske Folk endnu den Dag idag modsætter sig den, bør dog gøre os betænkelige ved denne Dom. Lige så naturligt som det på den ene Side kan være, at Folkets egne Børn uden Hensyn til Fødsel og Kår skal værne om deres Fædreland, lige så rimeligt er det fra et andet Synspunkt at gøre det blodige Krigshåndværk til en ligeså frivillig Sag som ethvert andet, og det er vel et stort Spørgsmaal, om den almindelige Værnepligt nogensinde vilde have sejret, der-

som ikke det uoverkommelige Pengespørgsmål havde været. En frygtelig Konsekvens af Folkehærenes Bevæbning er deres stadig voxende Tal, der atter har medført Udgifter, som man ikke drømte om i tidligere Tider.

Tager vi Forholdene i vort Fædreland i nærmere Betragtning, da havde det nationale Værns Genoprettelse en overordenlig stor Vanskelighed at overvinde. Ingen tænkte i hin Tid på at lade de gamle „Stænder“, Adel, Gejstlighed og Borgere, deltage i denne Byrde, der var kun Tale om Bønderne. Men for disse var Værnepligten et frygteligt Tillæg til alt det, som alt i Forvejen hvilede på dem. Frederik IV havde strax efter sin Regeringstiltrædelse ophævet Vårdneds-kabet på Øerne, og hele Bondestanden i Kongeriget havde nu, eller vilde i Tidens Løb, når den ældre vårdnede Slægt døde ud, få sin fulde personlige Frihed. Men denne Frihed indskrænkedes atter ved Værnepligten, der medførte et „Stavnssbånd“, som i visse År knyttede Fæstebonden til Godset og havde en ubillig Udvidelse af Godsejerens Rettigheder over ham til Følge. Tanken om at gøre Værnet nationalt kæmpede derfor i mange År med den at gøre Bonden fri, Værnepligten var forhadet som Ufrihedens Moder. Det var forbeholdt de store „Bondevener“ blandt Danmarks Godsejere og Regeringsmænd i Slutningen af Århundredet at forene begge Formål og at kalde Bonden til Værn for sit Fædreland, til samme Tid som det skænkede ham Frihed og Ejendom. Vi skal i Hovedtrækkene følge denne Udvikling, for så vidt som den nærmest berører Sønderjylland.

Ved Slutningen af den store nordiske Krig opløstes Fodregimentet Prins Jørgen, efter at det alt i lang Tid havde været fremmed for sit tidligere Hjem; vi må nu i en Del År nøjes med at følge det Rytteri, som havde Kvarterer i Sønderjylland og altså var nøje knyttet til denne Landsdel, selv om det fik sit Mandskab ved Hverving.

I Året 1717 var der dog foregået en ikke uvæsenlig Forandring i Rytteriets Forhold; det bestemtes nemlig, at det skulde have Kvartér i Stæderne istedenfor hos Rytterbønderne, og at disse derimod skulde levere Hø og Halm til Staldene. Grunden til denne Forandring siges i Forordning af 3. Dec. at være den, at Bonden ikke formår at væрге sig mod Rytterens mangehånde Overgreb og Fornærmelser; nu skulde Borgerne prøve det.

Indkvarteringen begyndte med Regimentet Frijs. Det var hvervet i Oldenburg af en Oberst Ditmersk og havde deltaget i Felttoget i Ungarn sammen med Rodstens Dragoner; senere var det bleven brugt i Nordtyskland imod de Svenske. Det fik nu til Oberst Kristian Frijs til Frijsenborg, jydsk Lensgreve, og fordeltes således, at 5 Kompagnier kom til Slesvig, et til Sønderborg, et til Husum og et til Ekernførde. Dets Påklædning var rød med gul Krave og Underfoder, Kongehusets Farver. Efter Fredens Slutning 1720 kom også Kongens Livregiment tilbage til Sønderjylland; det havde i de sidste År stået på Sælland. Dets Chef var Johan Bardenfleth, dets Påklædning rød med gul Krave og blå Underfoder. Det blev lagt i de mellemslesvigske Stæder. Til Haderslev, Åbenrå og Løgumkloster kom endelig Schubarts Kyrassérregiment, de senere Holstenske Lansenerer, det samme Regiment, som i Året 1700 var hvervet i Rensborg af Kaj Ahlefeldt og havde deltaget i Toget til Flandern; senere havde det stået på Sælland.

Kort efter indtrådte der dog flere Forandringer heri. Allerede 1723 fik Schubart det fynske Rytterdistrikt og drog over Beltet til Byerne i det nordlige Fyn; 1728 fik Frijs det Koldingske Distrikt med Standkvartér i Byerne nord for Grænsen; Kongens Livregiment blev nu ene tilbage. Istedenfor fik de mellemslesvigske Byer det Jydske Regiment Fodfolk, under Frederik Ernst af

Brandenburg-Kulmbach. Det hørte til Rigets ældste Regimenter, idet det nedstammede fra det nationale Fodfolk, som Kristian IV havde oprettet i Jylland 1615; det havde deltaget i en Række Felttog, i den sidste Krigstid havde det kæmpet både i Tydskland og Norge; derpå lå det i Rensborg, indtil det nu flyttedes til Flensborg og Slesvig, hvor det lå i 30 År. Dets Påklædning var rød med hvid Krave og Underfoder, dets Faner røde med hvide Stjerner og delte ved et lignende Kors, med den jyske Løve i det øvre Hjørne. Det blev senere et nationalt sønderjyds Regiment og består endnu som 12. Bataljon.

Da Kong Kristian VI i Året 1730 besteg Tronen, begyndte han sin Regering med at nedlægge de nationale Regimenter i Kongeriget. Hans Hensigt hermed var at lette Bondens Vilkår og han vakte stor Glæde og Tilfredshed ved dette Skridt; men få År efter vandt atter den modsatte Anskuelse Overhånd, Hensynet til Hæren og Godsejerne sejrede og Regimenterne genoprettedes. Kort efter udvidedes Værnepligten også til Hertugdømmerne, en foreløbig Forordning af 9 Juli 1737 og en endelig af 29. Maj 1739 fastsatte Reglerne for det nye „Udskud“.

Udskuddet skulde bestå af lutter „indfødte, i Landet opfostrede, sunde og tjenstdygtige Folk“, der „skulde gøres skikkede og øves til at beskytte sig selv, deres Nærmeste og Fædrelandet.“ Som det ældre Udskud skulde de kun bruges indenlands og i så Tilfælde lønnes af Kongen. Værnepligten traf hele Bondestanden, både de kongelige og adelige Bønder, derimod ikke dem, som tidligere havde været fritagne for Hærfølge (de frisiske Egne), de privilegerede Kåge i Vesteregnen, og Vesterhavsøerne; thi disse sidste udtoges fra nu af ved en anden Forordning af 30. Sept. til Søjteneste tilligemed Søfolkene på Østkysten og i Stæderne.

Værnepligten knyttedes ligesom i Kongeriget til Jorden, ikke til Folket, således som det jo også havde været Tilfældet fra Middelalderen af. Hver $3\frac{3}{4}$ Plove blev lagte sammen til et Læg og skulde stille en Mand; det svarer på det nærmeste til Jydske Lovs Havnelag, i hvilket tre hele Bols Jord var det normale; selvfølgelig var dog i begge Tilfælde Gårdenes Antal større, da de mindre (indtil $\frac{1}{8}$ Plov) toges med i Læget og man søgte at fordele større og mindre Gårde ligeligt. Der var dog en stor Forskel på den ældre og nyere Tids Udredning af denne ene Mand; thi medens Jydske Lov forbyder Bonden at sende sin Lejedreng, men kræver Værnepligtens Opfyldelse ved ham selv eller hans Søn, så undtog Loven af 1739, der iøvrigt kun ligesom fornyede den endnu gældende Kong-Valdemars Lov, udtrykkeligt Bonden selv, og det i den Grad, at Bondesønnen endog strax trådte ud af Læget ved at blive Gårdejer. Hele Hertugdømmet var iøvrigt sat til 10,473 Plove, hvoraf $1071\frac{1}{2}$ faldt på Stæderne; Landdistrikterne kunde altså „udskyde“ en halvtredje tusind Mand*). Lægsmanden, som var en Bonde af Læget, skulde affatte pålidelige Ruller; den kongelige Session blev sat hvert År efter Mikkelsdag og bestod af en Oberst, en Overkrigskommissær og Stedets Amtmand: på de adelige Distrikter tillodes det derimod Godsejeren selv at stille det lovbefalede Antal efter eget Valg, når kun de var tjenstdygtige. Til al Lykke var det danske Sønderjylland langt mindre belempret med Adelsgoods end Holsten, Dänisch Wold og Schwanzen, der dengang alt var så temmelig fortydsket.

Øvelserne skulde holdes hver Søndag, undtagen i de travle Tider, fra Påske til Mikkelsdag 2 Timer, fra

*) 7059 Plove var kongelige, 809 tilhørte de hertugelige Linjer, 88 Klostrene og $1445\frac{1}{2}$ Adelen.

Mikkelsdag til Påske 1 Time hver Gang. Øvelsespladsen skulde være i Nærheden af Kirkerne, Mandskabet fra flere Sogne samledes i den bestemte Kirke til Gudstjenesten, der skulde være til Ende Kl. 12, og fik derpå udleveret Mundering og Våben, der gemtes i Skabe i Kirkens Våbenhus. Munderingen bestod af en rød Våbenfrakke med mørkeblå Krave, Håndled og Underfoder, røde Knæbuxer, hvide Strømper, Sko og Filthat; desuden Flint med Bajonet, Kårde og Patrontaske. I Foråret samledes Kompagnierne i to Dage til Fællesøvelse, mellem Så- og Høsttiden samledes Regimentet i 3 Dage; senere forandredes det til 5 Dages Regimentsamling i det Hele. Udskuddets Folk tillagdes der højere Rang end deres Standsfæller, de skulde overalt gå foran deres Lige; vilde nogen håne dem på Grund af deres Stilling, skulde det straffes på det strængeste; de fritoges for al personlig Skat og Tjeneste.

Af det sønderjydske Udskud oprettedes der dels et Slesvigsk Regiment, dels i Forening med det holstenske et Slesvig-holstensk. Til det sidste henhørte Afdelingen i Sydslesvig og den kongelige Halvdel i Holsten, til det første toges Mandskabet af hele det danske Sønderjylland. Regimenterne deltes i tre Bataljoner, hvert på 4 Kompagnier; det første havde sin Samlingsplads i Flensborg, det andet i Pretz. Officererne boede hver i sit Distrikt og skulde lede alle Øvelser, som iøvrigt besørgedes af Hærens Underofficerer.

Af Kongens Brevvexling fra denne Tid ses det, at denne Ordning af Hertugdømmernes nationale Værn havde mange Modstandere, rimeligvis blandt dem, som til enhver Tid vilde vælte alle Byrder fra disse begunstigede Provinser; særlig nævnes blandt disse en Gehejmeråd Münch i Slesvig, hvem Kongen i denne Anledning lod tilkendegive sin Unåde. Hos selve den pågældende Befolkning fandt den kun Modstand i den kongelige Del af Ditmarsken, hvor Bønderne rottede sig sammen og for-

drev Officererne; heller ikke i Ejdersted var den velsét. Det lykkedes først ved at samle Tropper at indgyde Oprørerne Frygt, men Kongens Mildhed forhindrede Statholderen i at skride ind med Våbenmagt og Bloddomme. I Sønderjylland vakte Forordningen så lidet Misnøje, at endog Regimentets Chef, Grev Dehn, væsenlig bidrog til at skaffe Ro til Veje i Ditmarsken.

I Årene 1758—62 lå der en Hær samlet i Holsten for at optage Kampen, såsnart et Tronskifte i Rusland vilde føre dette mægtige Riges Hære mod Danmark; den gottorpske Storfyrst-Tronfølger udtalte det ved enhver Lejlighed som sin faste Beslutning, såsnart han havde bestegit Tronen at kræve sit Land og alle dets Indtægter siden 1713 tilbage. Ved denne Hær, der fra først af bestod af 25000 Mand, men senere stadig forøgedes, stod kun hvervede Regimenter med Undtagelse af nogle norske nationale Bataljoner. Dog dannedes der af de nationale danske Regimenter, — de 4 fra Kongeriget, 2 fra Hertugdømmerne og det fra Oldenburg, — 4 Grenadér-Bataljoner, der tilbragte over 5 År i Holsten. Det øvrige Mandskab af Udskuddet anvendtes i Garnisoner, til Flådens Bemanding eller blev ligefrem stukket ind i de hvervede Regimenter. Ikke mindre end tre sønderjydske Prinser deltog i denne Kampagne; de to Brødre Frederik Kristian, Hertug, og Emil Avgust, Prins af Avgustenburg, (Sønner af Kristian Avgust, der havde tjent som Officer i Norge og været en personlig Ven af Tordenskjold), stod som Generaler og Chefer henholdsvis for Slesvigske og Sællandske Regiment, og Hertug Frederik af Lyksborg stod som Oberst for det Oldenburgske Regiment.

Da Hæren efter Tronskiftet i Rusland sattes på Krigsfod under Kommando af den tidligere franske General Grev Louis St. Germain, opbød Landet hele sin Styrke, og St. Germain var den rette Mand til at ordne

den. De nationale Tropper blev lagte i Reserve i Rensborg, for så vidt som de ikke allerede stod i Hærens forskellige Afdelinger. Men Uvejret trak over og Hæren vendte hjem fra Meklenburg uden at have set nogen Fjende.

Derimod havde St. Germain's Indkaldelse i dansk Tjeneste varig Betydning; han kom kort efter i Spidsen for Hærens øverste Styrelse og indførte sundere Principer i dens hele Organisation; fra nu af kæmpede disse med den ældre Slendrian, der mere og mere havde forandret den hvcrvede Hær til Paradetropper, snart fik den ene, snart den anden Anskuelse overhånd, indtil tilsidst den ædrueligere Tone ved Hoffet og i Regeringen efter Struensees Fald skaffede St. Germain's Tanker en endelig Sejr.

Strax efter at Hæren atter var sat på Fredsfod, forvandlede de nationale Regimenter til Bataljoner, der føjedes til de i vedkommende Provinser liggende Regimenter, men allerede Året efter udkom der en Forordning (13 April 1764), der fuldstændig ophævede de særlig nationale Afdelinger. Udskrivningen af en Mand på $3\frac{3}{4}$ Plove skulde dog uforandret fortsættes, kun at Rekrutterne for Fremtiden i Maj Måned skulde begive sig til Regimentet for at gennemgå en Skole, det første År i 5, senere 4 Uger, hver Gang Raden kom på dem. Denne Tjeneste skulde være i 12 År og alle de Våbenøvede skulde være forpligtede til i Nødstilfælde at tjene i Hæren. Man beregnede, at på denne Måde $\frac{1}{3}$ af Mandskabet altid vilde være Udskrevne, deres mindre Øvelse vilde de Hvervedes Dressur bøde på, og Helheden vilde være både billigere og mere knyttet til Landet og Provinserne end det forhen havde været Tilfældet. Der udskreves nu kun årlig 1398 Mand istedenfor efter Loven af 1739 ialt 2473 af Sønderjylland og det halve Holsten. Dette Mandskab fordeltes fra Foråret 1768 af for Hertugdømmernes Vedkommende i 3 Bataljoner.

Efter forskellige Forandringer slog den efter Struensees Fald oprettede Regering med Arveprins Frederik, Kong Kristian VIII's Fader, i Spidsen ind på en endnu mere udpræget national Vej. Ligesom Loven om Indfødsretten bestemte, at kun Indfødte kunde befordres til Statens Embæder, også de militære, således søgte man at afskaffe eller dog indskrænke al udenlandsk Hverving. Mandskabet skulde så vidt muligt skaffes ved Udskrivning; hvert Regiment skulde ligge i sin Udskrivningskreds, og de Udskrevne skulde fordeles til Artilleriet og Rytteriet. I Hertugdømmerne skulde der stilles en Mand af hver $3\frac{1}{2}$ Plove, men Tjenestetiden indskrænkedes til 6 År; de tre Bataljoner derimod ophævedes (14. Sept. 1774 og 3. Juli 1776). Tra nu af kaldtes de Udskrevne i Reglen ikke mere Udskuddet og Landmilitsen, men „Landsoldater“.

Herefter fik Kongens Livregiment til Hest Kvarter i Flensborg, Slesvig, Husum og Ekernførde; det var næsten 100 År siden det første Gang knyttedes til disse Egne. Holstenske Rytterregiment (tidligere Kyrasserer) kom til at ligge i Haderslev, Åbenrå, Tønder og Ribe; også det havde engang tidligere et par År været knyttet til Nordslesvig. Af Fodfolket gik det Jydske Regiment til Nørre Jylland, medens det Mønske Regiment i Rensborg, der var oprettet 1747, fik sit udskrevne Mandskab fra Mellem Slesvig; en Del af Befalingsmændene tog Ophold i disse Egne for at indøve det.

Samtidig (11 Maj 1776) bestemtes, at der skulde oprettes to nye Regimenter Infanteri; de fik Navn af det Fynske og det Lålandske, ikke fordi de var knyttede til disse Provinser, men fordi disse Navne i dette Øjeblik ikke var anvendte til at betegne Regimenter; man kan i dette Århundrede kun med den største Forsigtighed fra Navnet slutte sig til Opholds- eller Udskrivningssted.

Officererne og en lille Stamme af Mandskabet toges fra de alt bestående Regimenter, dertil fik de Udskrivningslæg i Sønderjylland, det Lålandske i Syd-, det Fynske i Nord-Slesvig, samt tildels i de nærmest tilgrænsende Egne. For at få det fulde Antal af 1314 Menige til hvert Regiment, oprettedes der endelig Hvervekontorer i Slesvig, Flensborg, Åbenrå og Sønderborg.

Mønske og Lålandske Regimenter havde hvide og røde Faner med det danske Kongevåben, Fynske havde en hvid og en blå med Kongens Navnetræk, Øens Mærke (Lindormen) og Danebrog. Som alle andre Regimenter havde de røde Våbenfrakker, Mønske med sorte, Fynske med lyseblaa og Lålandske med grønne Opslag og Krave, dertil hvide Buxer.

Nogle År efter disse Forandringer, 1785, foretoges der atter en Omordning; man fastholdt Blandingen af hvervet og udskrevet Mandskab, der havde vist sig så hensigtssvarende, men forandrede Regimenternes Sammensætning, Navne og Distrikter. Fodfolket deltes i 8 Brigader, hver i 2 Regimenter, hvert af disse atter i 2 Bataljoner på 5 Kompagnier, 1 bestående af Grenaderer og 4 af Musketerer; ved Brigadeøvelserne samledes de 4 Grenadérkompagnier i et eget, 5. Bataljon. Det Fynske, der havde Garnison i Slesvig, fik fra nu af Navnet Slesvigsk Regiment (medens det, som hidtil havde båret dette Navn, uden at være knyttet til Hertugdømmet, kaldtes det Riberske); det Mønske kaldtes Oldenburgsk Regiment; dets Garnisonssted var Rensborg. Lålandske kaldtes fra nu af Holstensk Regiment og knyttedes ligesom Dronningens Livregiment udelukkende til Holsten.

Samtidig oprettedes der to små Jægerkorps'er, hvert på 120 hvervede Menige, det ene i Helsingør, det andet i Kiel. En Plakat af 1 Avg. 1785 meddelte, at den, som lod sig hverve til Jæger, skulde have fortrinlig Adgang til Bestillinger ved Jægeretaten, selv Fremmede kunde

efter 6 Års Tjeneste her få Indfødsret. Jægerne undervistes i Jagt og Skovvæsen; de agtedes højere i Rang end Musketerer, Spidsrodsstraffen skulde ikke kunne anvendes på dem uden samtidig at degradere Vedkommende til Musketéer.

Tanken, som kavde ført til Oprettelsen af Jægerkorpser, var den samme som den, der for alt henved 200 År siden havde ført til Udviklingen af Dragoner som særskilt Våben: man trængte til letbevægelige Fodfolk, for hvem Skudsikkerhed og spredt Fægtning, især i vanskeligt Terræn var naturligere end for de tunge, maskinmæssig indexercerede Musketerer; tidligere havde man fremdraget Størrelse og Kraft som de værdifuldeste Egenskaber, Grenadererne ansås for Fodfolkets Kærne, nu opløstes den tidligere stive Enhed og man satte Pris på at få et Våben, der kunde benytte alle taktiske Fordele i højeste Mål.

Allerede tre År efter udvidedes derfor også disse lette Korpser; det sællandske fik 4 Kompagnier og der oprettedes et nyt, ligeledes på 4 Kompagnier, i Sønderjylland, det såkaldte Slesvigske Jægerkorps, der blev Mønsterbataljon for det senere altid mere og mere udviklede lette Infanteri, Fremtidens Våben. Påklædningen var afvigende fra den øvrige Hær: grøn Kjole med sort Krave og Opslag og grå Benklæder. Bevæbningen var lettere, de to Kompagnier bar lette Flinte, de to Rifler. Mandskabet skaffedes tildels tilveje af Infanteriregimenterne, tildels hvervedes det; Officererne toges ligeledes af Regimenterne, hvor de foreløbig vedblev at stå i Nummer. Til Chef udnævntes den hessiske Officer Johan Ewald, der var indkaldt af Landgrev Karl, Frederik VI's Svigerfader, Kong Kristian IX's Morfader. Han havde udmærket sig i det hessiske Lejekorps i Nordamerika og var en dygtig militær Forfatter, men blev ikke påskønnet i sit Hjem. Her i Landet lagde

han sig med megen Iver efter at få oplært en ny Skole af Befalingsmænd for det lette Infanteri; han skrev gode Lærebøger, og udmærkede Officerer dannedes under hans Indflydelse.

Samtidig hermed løstes i Danmark den store Opgave, som havde sysselsat Landets bedste Mænd i en hel Menneskealder: Bondens Stavnsbånd løstes, Forholdet mellem Godsejer og Fæstebonde blev et Retsforhold med gensidig nøje bestemte Rettigheder og Pligter, de skadelige Bånd på Korn- og Kvæghandel hævedes. Et overordenligt Opsving af Landalmuen fulgte snart efter; Kronens Fæstegods gik snart over til Selveje; Godsejerne begyndte at følge det samme Spor. Værnepligten hvilede fra nu af ikke mere på Jorden, men på Personerne; det første Skridt var således gjort til at lade den blive almindelig, til at hæve den fra en Byrde til en Ret.

Hertugdømmerne kom noget bagefter, da Adel og Privilegier her altid havde havt større Magt. Først under 1. Avgust 1800 udkom den kongelige Forordning, der gjorde Værnepligten personlig. „Jo ivrigere Vi ønsker, siges der i Indledningen, overalt at møde den Fædrelandskærlighed og mandige Resoluthed, som vi mener at kunne tiltro vore velsindede og elskede Undersætter i alle Stænder, — des mere indlysende er den Nødvendighed bleven Os at give Landmilitærets Indretning i Hertugdømmerne en forbedret Form ved at fastsætte en almindelig og personlig Tjenestepligt og en ligelig Fordeling af de dermed forbundne Besværligheder, Ophævelsen af alle ubillige og hensigtsløse Undtagelser og en rigeligere Belønning af de Tjenstydende, en Form, der tillige kunde være mere lig den i Kongeriget indførte.“

I Henhold hertil ophævedes de gamle Plovlæg og der oprettedes Sogne- eller Bylæg; der blev udskrevet efter Folketal. Under Trykket af den danske Udvikling

og Kronprins Frederiks personlige Indfyldelse ophævedes nu også det vanærende Livegenskab på de adelige Godser, og hele Landalmuen stilledes derved endelig på lige Fod overfor den kongelige Session.

VI. Kampen med England.

Den Hær, som i Foråret 1801 stod rustet for at modtage det engelske Angreb, bestod for Sønderjyllands Vedkommende af Slesvigsk Regiment Fodfolk, 2 Bataljoner; Slesvigsk Jægerkorps, 6 ældre Kompagnier med et syvende, som var hvervet 1799 og kaldtes det Altonaiske Grenadér Jægerkompagni, og Livregimentet Ryttere. Desuden bestod Hovedmassen af Holstenske Rytterregiment af Nordslesvigere, Resten var Nørrejyder; Oldenburgske Fodregiment i Rensborg bestod tildels af Sydslesvigere, Resten var Holstenere; den holstenske Artilleribrigade, bestående af et ridende, 5 Fod- og et Håndværkerkompagni, rekruterede fra begge Hertugdømmer, og såvel Fod- som Hest-Garden fra Hertugdømmerne og begge Kongeriger. At også Flåden fremdeles fik rigeligt Mandskab fra Sønderjylland er en Selvfølge; i Holsten derimod fandt endnu så godt som ingen Soudskrivning Sted. Tropernes Ydre var nylig undergået en gennemgribende Forandring, den røde Kjole gjordes kortere, Knæbuxerne ombyttedes med lange snævre Benklæder, som knappedes ned ad den udvendige Side; iøvrigt vedblev man at skelne de forskellige Brigader på Kravens og Opslugenes Farve. Fodfolket begyndte at bære Tornyster på Ryggen istedenfor de tidligere bløde Tasker, som havde deres Plads længere nede. Både Rytteri og Fodfolk søgte man at gøre lettere i sine Bevægelser.

Da Efterretningen om den engelske Flådes Afgang til Østersøen, for at sprænge det bevæbnede Neutralitets-

forbund mellem de nordiske Riger og Rusland, nåede Danmark, samledes Tropperne fra Øerne og tildels Nørrejylland omkring Hovedstaden, fra Halvøen sendtes de derimod sønderpå og besatte Hamburg og Lybek. Den første By blev besat den 28. Marts, og her stod under Prins Karl af Hessen bl. A. 4 Eskadroner af Livregimentet, Slesvigske Infanteriregiment og dito Jægerkorps; de 4 øvrige Eskadroner af Livregimentet lå tilligemed samme Styrke af Holstenske Rytterregiment i Reserve ved Itzeho. Det kom dog ikke til Fjendligheder her; kort efter sluttedes Freden med England, Tropperne blev trukne tilbage til Holsten og sendtes hjem i Avgust Måned.

Men den Bevægelse, som Krigsfaren og Forbitrelsen over Englands Fremgangsmåde havde vakt, kom ikke så snart til Ro, den blandede sig med en unådelig Sejrsjubel over det heltmodige Slag på Københavns Red og samlede Befolkningen fra Norges fjerneste Egne indtil Hamburgs Porte i én Følelse af Stolthed over at tilhøre det Folk, som atter ved en smuk Våbendåd havde henledet Europas Opmærksomhed på sig, det Evropas, som dengang endnu ikke var overmættet af Heltebedrifter og Våbenlarm.

Talrige var de Vidnesbyrd, som Begejstringen skaffede sig navnlig i Sønderjylland; det i Flensborg udkommende Ugeblad indeholdt næsten i hvert Nummer patriotiske Sange; den i Flensborg fødte, begavede Digter Henrik Harries, (hvis Hæderssang til den danske Konge „Heil dir, im Siegeskranz“ er bleven annekteret af Preusserne og gjort til Nationalsang), dengang Præst i Angel, skrev en dansk Krigssang, og så fremdeles. Frem for Alle må dog her en Mand mindes, hvis Navn er uadskilleligt fra Danskhedens Genfødelses-Tid, Kaptejn Werner Abrahamson. Han var født i Byen Slesvig, hvor hans Fader var Kaptejn ved det Slesvigske Regiment Landudskud, opdrageu på tysk, men dansk i sit Hjerte som de Bedste.

Efter at have stået ved Slesvigske Infanteriregiment i Rensborg, forflyttedes han til Artilleriet i København, lærte dansk og fordybede sig med en sådan Kærlighed i dette Sprog, at han få År efter blev Lærer netop i dette Fag ved Artilleriskolen. Abrahamson såvel som hans Landsmand Gerstenberg (fra Tønder) var blandt de første, som gjorde opmærksom på Kæmpevisernes Skønhed og deres Betydning også for Nutiden, han hørte til Johannes Ewalds få trofaste Venner, og han var blandt de første til at løfte Fanen mod den overhåndtagende tyske Smag i Literaturen og Samfundet. Da Kampen med England truede og senere udbrød, skrev han et Par Sange, der længe var på Alles Læber og for hin Tids Fædrelandsvenner havde samme Klang, som de mest sungne i vore Dage. Den første af dem var en Slagsang, skønt den begyndte med at prise Freden: „Vi Alle dig elske, livsalige Fred“; den anden blev sunget over de Faldne: „Være Fred med eder Alle, dem vi så i Kampen faldt!“

Det var et nyt Århundrede, som blev skudt ind hin Skærtorsdag på Københavns Red! Den 1. Jan. 1800 blev alle de Stavnsbundne fri; Året efter kæmpede Høje og Ringe, Læg og Lærd for første Gang efter Århundreder ved hinandens Side; der gjordes et stort Tilløb til at sprænge alle de Bånd, som Tiden havde lagt om Samfundets forskellige Lag. Vil man tage hver enkelt Forholdsregel fra hin Tid frem og betragte den særskilt, så tager meget sig besynderligt ud og synes at være i høj Grad forfejlet; men det forstås let og vi forsones gerne med det, når vi mindes, at det var første Tilløb og at en dyb og ærlig Fædrelandskærlighed skaffede sig et Udtryk i mange af disse upraktiske Forsøg.

Under 13. Februar 1801 påbød Kongen Oprettelsen af et almindeligt Landeværn i Hertugdømmerne; det samme var alt sket i Kongeriget 4 Uger tilforn. Landeværnet skulde bestå af alle de udtjente Landsoldater indtil deres 45. År; de skulde kun indskrives for at tjene

i Krigstid, Øvelser skulde de ikke underkaste sig. Tanken blev foreløbig opgiven, da Krigen strax efter udbrød og lige så hurtig fik en Ende, men den blev optagen på ny i en mere hensigtsmæssig Form, idet det ved Forordningen af 31. Decbr. 1802 udtaltes, at al Hverving udenlands nu for bestandig skulde være forbi, at Landet for Fremtiden udelukkende skulde forsvares af sine egne Børn og at Nationen derfor måtte være rede til at bringe store Ofre. Landsoldatens Tjenestetid indskrænkedes fra 8 til 6 År, alle de Udskrevne skulde tjene i 2 År ved Regimentet og deltage i Øvelserne i 4 År. Derefter overførtes de i Landeværnet, der deltes i Bataljoner, 64 for hele Riget, deraf 7 i Sønderjylland (20 i Nørrejylland og 10 i Holsten); de sammenfattedes som Slesvigsk Landeværns Regiment. Mandskabet deltes i 3 Hold, af hvilke det yngste indkaldtes til Øvelser, ialt 21 Dage i 6 År; det andet indkaldtes kun i Krigstid, det tredje skulde bruges til at udfylde Hullerne. Regimentet knyttedes til sit Hjemlands Forsvar og skulde ikke bruges udenfor Provinzen. Påklædningen bestod i rød Kjole med blå Krave og Lærredsbuxer, dertil Hat med grøn Fjer.

Men da så Krigen atter trak sig Evropa rundt uden i flere År at nærme sig vore Grænser, forsøgte man at gøre Alvor af Øvelserne; Landeværnet bestod kun på Papiret, indtil nogle Bataljoner samledes på Sælland, medens Engelskmændene bombarderede København; de blev adspalttede ved Køge og dermed var tillige Værnets Rolle udspillet. Betegnende for de højere Stænders Opfattelse af Bonden er det, at Nogle tilskrev Nederlaget den ved Grev Reventlovs Omsorg forbedrede Almueoplysning!

Englands Røvertog mod København, — thi med denne Betegnelse er det gået ind i Historien! — vækkede Folket af sin trygge Hvile; man havde netop havt så stor Tillid til denne Verdensmagt, der ved enhver Leilighed bar sit Venskab til Skue, man havde gjort Alt for at vise sin

Upartiskhed, Napoleons Tropper havde end ikke fået Lov til at sætte en Fod på holstensk Grund, medens Engelskmændene frit provianterede deres Flåde i de danske Havne og det lige indtil den Dag, da de uden Krigserklæring kastede en Hær iland og samtidig tilegnede sig alt hvad der fandtes af danske Handelsskibe i alle Verdenshave; — i Sandhed, ingen politisk Skænselsdåd kan overgå denne, og selv om vi har oplevet usædvanlige Ting i den Retning og sikkert vil opleve Adskilligt endnu, så vil dog Mindet om Overfaldet 1807 bestandig være en uaftvættelig Plet på det stolte Flag, der behersker alle Have.

Den 16. Avgust 1807 gjorde General Wellesley (senere Hertug af Wellington) Landgang ved Vedbæk med 16000 Mand, d. 7. Septbr. kapitulerede København og Flåden udleveredes. Hvor nær det gik Folket til Hjerte, er endnu ikke glemt, trods alle de Ulykker, senere Tider har bragt over Landet; at Sorgen og Harmen var så dyb i Sønderjylland som nogensteds, fremgår noksom af den Fortælling, at en Angelbo, som kom hjem langvejs fra og så den tomme Orlogshavn, tog sin Død derover. I Hovedstaden havde Folk af alle Stænder grebet til Våben i den håbløse Kamp, noget lignende gentog sig overalt, hvorhen Rygtet om Overfaldet trængte frem. Allerede d. 29. Avgust, medens Kampen endnu rasede på Sælland, tilskrev Kronprinsen alle Amtmænd i Hertugdømmerne, at de skulde lede og ordne den begyndte Bevægelse for overalt at få oprettet et ordnet Kystforsvar af Frivillige. Overalt skulde der rejses Bævner, lange Stager med Tjæretønder eller en Halmvisk, og Befolkningen to Mil ind i Landet skulde organiseres som frivillig Vagt og Værn. Afdelinger på et halv hundred Mand skulde have en Underbefalingsmand, 4 eller 8 af disse atter en Befalingsmand, og Amtmanden selv skulde være Overbefalingsmand. Som Våben skulde de bruge hvad hver kunde finde: Høtyve og Leer, Bådshager, Helle-

barder, Pistoler, Bøsser eller „Muskedonnere“, eller i Mangel af Andet en god Knippel. Der fastsattes en Allarmplads for hver Afdeling. Signalet blev givet ved Ringning med Kirkeklokkerne, der ikke måtte bruges til Andet i disse Egne; det første Tegn fra Strandvagtten, når et fjendlig Skib opdagedes, var Bavnen. Ved denne holdtes der enkelt, på høje Punkter (Vårder) dobbelt Vagt. Alle de frivilligt Indskrevne fik Ret til at bære en Kokarde af blåt og hvidt Bånd på Hatten; Underbefalingsmændene, der skulde være Bønder eller Håndværkere, bar mørkeblå Frakke med hvid Krave; Befalingsmændene, der i Reglen var Godsejere, desuden Guldsnor om Krave og Hat og hvid Fjer.

Hvor alvorligt man strax tog fat på denne Sag, ses f. Ex. af Professor Engelstofts Dagbog fra hans Ophold i Hertugdømmerne i Følge med Kronprinsen. Han kom i de sidste Dage af Oktober med Prinsen og hans Svoger Hertugen af Augustenborg til dennes Slot i Gråsten. Kronprinsen blev modtagen af et frivilligt Jægerkorps, som havde dannet sig på Als under Major Buchwald, Hertugindeens Kammerjunker; de kaldtes Løwise Augustas Livjægere, i Lighed med Kongens Livjægere i København. Korpset talte dengang et halvt hundred Medlemmer.

Før Kronprinsen gik til Bords i Gråsten, fortæller Engelstoft, anmeldtes der et Optog af Byens Dreng, en Snes Stykker ialt, med en rød Fane, hvorpå stod Kongens Navnetræk; de var ens klædte, havde Fjer i Hatten, Trommeslager og Pibere, de drog op for Vinduerne og exercerede lidt, så godt de kunde. Nogle af Byens Dreng havde ikke villet være med, af Frygt for at Kronprinsen da strax skulde tage dem til Soldater. Man ser ellers nu, tilføjer han, i hver Landsby Dreng exercere med Trækårder, Fjer i Hatten o. s. v., ligesom de fleste Bønderdreng allerede bærer Håret klippet ligesom Soldaterne. (I Flensborg var den senere så bekendte Lovkyndige og Fædrelandsven Christian Poulsen, som han

selv fortæller, Drengenes Fanebærer). Et Par Dage efter var han til Broager Marked med Hertuginde; skønt Vejret var slet, var der dog en Del Mennesker, de allerfleste Mandfolk, han så, havde Kystmilits Kokarden på Hatten. På Als, sagde man, havde en engelsk Brig prøvet på at proviantere og sendt et tysk Brev i Land, der begyndte således: Hochwohlgeborne Herren Landsleute! Men Alsingerne svarede med skarpe Skud.

Overalt hvor man følte sig særlig udsat, anlagdes der Kystbatterier, og skønt Landets Kyststrækning er så ualmindelig stor, skete det hurtigt og tilfredsstillende. I Sønderjylland spærredes Indløbet til Åbenrå Fjord ved to Batterier, det nørre og det søndre, hvert på 4 Kanoner; Flensborg Fjord ved et Sandager Batteri på 4 og et Flensborg Batteri på 12 Kanoner, Egernfjord ved Sofiero Batteri på 4 Kanoner; Kiel ved Frederiksort og 4 Kanonbåde. Femersund forsvarede med 6, Ejderens Munding med 16 Kanoner og 2 Morterer; ved Tønning lagdes desuden en Brig og to Skonnerter med en Del mindre Kanoner. Kystkanonerne var 12- og 18-pundige.

Livregimentet Ryttere, Slesvigske Infanteri Regiment og Slesvigsk Jægerkorps førtes til Sælland og Småøerne, hvor der var samlet en Hær på 33000 Mand foruden de organiserede Borgerkorpser. Tilbage i Sønderjylland blev kun Holstenske Rytter og Oldenburgske Fodregiment tilligemed Grenadérkompagniet af Slesvigske Fodregiment. Istedendfor henlagdes 2 Husareskadroner og nogle jydskes Afdelinger til Hertugdømmerne, hvor Kongehuset fra nu af opholdt sig.

Der blev endelig gjort Alvor af at kalde Landeværnsmandskabet til Våben, kun at det skete i en anden Form end først påtænkt. Istedendfor Landeværns Regimenter oprettedes der Forstærknings Bataljoner, således at hvert Linjeregiment til sine to Bataljoner fik to nye, der kaldtes 3. og 4. eller i daglig Tale Forstærknings Bataljoner. Jægerkorpserne fik ligeledes en anden Ba-

taljon. Forordningen af 15. Febr. 1808, som indførte denne Orden i Hertugdømmerne, delte disse i en Række Distrikter, som hvert skulde stille sit Mandskab. Slesvig fik to Bataljonsdistrikter til at forstærke Slesvigsk Infanteriregiment, et til Slesvigsk Jægerkorps og et til Oldenburgsk Infanteriregiment (Holsten stillede den anden Bataljon). Desuden fik Slesvig 4 Artilleridistrikter, som hver stillede et Kompagni; Ærø dannede et eget Kompagni, som sluttede sig til den Langelandske Fodbataljon. Holsten stillede ialt 8 Bataljoner og 2 Kompagnier Artilleri.

Foruden disse Korpser, der efter Bestemmelsen blev liggende i deres Hjemland, dannede der sig flere frivillige. Juleaften havde Kongen stadfæstet sin Datter, Hertuginde Lovise Augustas Livjægerkorps på Als; det skulde bestå af 3 Kompagnier, hvert på 80 Mand foruden Officerer; frivillig Tjeneste i dette Korps skulde fritage for Udskrivning. Strax efter Nyår fik et Frikorps i Flensborg kongelig Stadfæstelse, det var dannet af Overrets Advokat Gülich, en Mand, som tillige gjorde sig vidt bekendt som patriotisk Visedigter. Ved Parolbefaling af 1. April oprettedes der et Kompagni Jægere på Femern, det skulde bestå af 60 Mand; samme Efterår kom hertil en Eskadron frivilligt Kavalleri, der organiseredes ligesom den på Bornholm. Efterhånden kom hertil flere Korpser i Stæderne. I Husum og Tønning, senere i Garding, var man betænkt på at imødegå Landgang fra Vesterhavet, i Marstal og Ærøskøbing beredte man sig til at støtte „Auxilliærkompagniet“, der stod under den Langelandske Bataljon, i Åbenrå fik man en Stadshauptmand (Høyer) med to Kaptejner, i Flensborg oprettedes der ved Siden af den grønne Kristiansgarde til Fods en rød Frederiksgarde til Hest. De fleste Borgervæbninger bar iøvrigt blå Uniformer.

Hver Forstærkningsbataljon gav endelig 30 Mand til Tjeneste på Kanonbådene, det Værn, som fra nu af var

Danmarks eneste på Søen; det er bekendt nok, med hvor stort Mod og Held Kanonbådskampen mod de engelske Storskibe og Konvojer blev ført. Landsoldaterne gjorde god Tjeneste, selv om det engang imellem, især i Førstningen, kneb med Søsnygen; Kanonbådene var som en Genopstandelse af Middelalderens Ledingsflåde, og også dengang havde man jo stået sig vel ved det ikke søkyndige Mandskab.

Ved Forordningen af 4. Maj 1808 gjordes den frivillige Kystmiliti i Hertugdømmerne til en tvungen med en fast og varig Ordning. Alle Værnepligtige mellem 20 og 50 År, som ikke stod i nogen militær Afdeling, blev indskrevne og samlede af Sognefogden; der uddeltes Spyd til dem, som ingen andre Våben havde. Forpligtelsen til at modtage Befalingsposter udstraktes til Alle, som boede på Landet, også Godsejerne. Medens dette offentlige Påbud selvfølgelig i det Hele forøgede Kystmilitiets Styrke, så viste det sig dog, at det på sine Steder stod tilbage for, hvad man frivilligt havde påtaget sig. Kommandanten på Als, den nidkære Major Buchwald, fik udvirket, at Forordningen ikke kom til at træde i Kraft der på Øen, hvor mange Mænd over 50 og under 20 År var indtrådte i Militisen; Øen Sild beholdt ligeledes sin, den bestod af 400 Mand, medens Forordningen vilde have reduceret den til 230.

Kort efter deltes Kysterne i visse Distrikter, for hvilke der udnævntes Overbefalingsmænd, (istedenfor som hidtil Amtmændene); i Haderslev Amt udnævntes Major v. Qualen, i Åbenrå Amtmand Blücher, i Tønder Kaptejn de Fontenay, i Flensborg Oberst Dorrien o. s. v. Der bestemtes, at en Del af Mandskabet skulde øves hver Søndag ved Kirken, ligesom forhen Udskuddet, men få År senere eftergav man dette Pålæg; dels var Krigen bleven mindre overhængende og dels var Alle nu bleven fortrolige med hvorledes Sagerne skulde tages.

Englændernes Overfald førte til at Danmark sluttede en nøje Alliance med Kejser Napoleon, der hidtil for-gæves havde arbejdet på at få Landet til at opgive sin Neutralitet. Støttet til Frankrigs Vælde besluttede Kronprinsen at erobre de tabte Provinser hinsides Sundet tilbage, da Sverig bestandig pønsede på Danmarks Undergang. Krigen erklæredes i Februar 1808, og en fransk Hjelpehær under Bernadotte rykkede strax efter over Grænsen; den gamle sindssvage Kong Kristian VII, som opholdt sig i Rensborg, døde af Sindsbevægelse, da han fik Efterretning om, at de Franske kom; Kronprinsen besteg Tronen, hvis Magt så længe havde hvilet i hans Hånd, som Frederik VI. Marechal Bernadottes Hær talte 33000 Mand i 5 Divisioner, 2 franske, 2 spanske og en hollandsk; den spredtes snart over hele Landet, men kom ikke til Skåne. I Sommerens Løb lå Franskmændene og Hollænderne i Lejr ved Flensborg, Rensborg og Hamborg, af Spanierne lå Dragonregimentet Belgien i Sønderjylland, dets Officerer var franske og tyske. Men samtidig udbrød den længe truende Kamp i deres Hjemland, Engelskmændene lod det ikke mangle på Overtalelser, og næsten hele det spanske Troppekorps undveg på engelske Skibe. Derefter opstilledes første franske Division under Dupas på Sønderjyllands Østkyst, anden franske omkring Lille Belt og den hollandske i Holsten. Ud på Efteråret forlod de Landet uden at have udrettet andet end at fortære store Forråd, der var bestemte til Norge; kun Koldinghus's Ruin er endnu et hendøende Minde om deres Råhed.

Fra nu af indskrænkedes Kampen til en flerårig Småkrig tilsøs. Der byggedes henved 300 små Fartøjer og Både i Danmark og Norge, desuden udrustedes Kapere og Koffardiskibe. Krigen ødelagde Danmarks Velstand i Bund og Grund, thi al Handel stansede og store Værdier faldt i Fjendens Hænder, men den gav Folket Lejlighed til at forøge sin Orlogshistorie med et sjældent Blad.

Forhen havde det tilfulde vist sig, at de to Tvillingriger forstod at bygge store søgående Skibe, at levere glimrende Søslag, gøre Landgang og tage Fæstninger; nu viste det sig, at de kunde optage Kampen med Verdens største Sømagt uden Flåde og så at sige uden Penge. Skovene leverede Tømmer til de små Både, Kysten leverede Søfolk, hele Landet Mandskab; ingen Orlogsmand under engelsk Flag var sikker i de nordiske Farvande, ingen Konvoj kunde stole på at slippe lykkelig ind i Østersøen; Vigene havde atter fået deres Vikinger, Sundene genlød af Åreslag, Småøerne skjulte de væbnede Både under Danebrog. Den samtidige Guerilla i Spanien kunde være vildere, Skyttekrigen i Tyrols Bjerge mere storartet, men i sej Udholdenhed, i broderlig Samdrægtighed og i Forvovenhed overgik ingen Folkekamp den, som førtes med de forhadte Engelskmænd fra Vesterhavet til Bornholm, fra Femern til Vardøhus.

I Året 1812 indtrådte det Vendepunkt, som skulde føje nye Ulykker til de alt forhånden værende; Napoleon led sit forfærdelige Nederlag i Rusland, og Frederik VI var for stolt til, således som de tyske Fyrster, at svigte ham i Ulykken; han ønskede vel at bevare sin Neutralitet, men da Valget måtte gøres, fornyede han Forbundet med Kejseren, og Danmark kom i Krig med alle Fastlandsmagter; Norge blev lovet Sverig i Erstatning for Finland.

Det Forår, som fulgte efter Vinteren i Rusland, var Vidne til Tydsklands nationale Genfødselse, det nedlagde Spiren til en stor Fremtid; det nedlagde også i det danske Monarki Spiren til Holstens Tab. Begejstringen for den store Frihedskamp vågnede overalt og greb Alle; i Holsten kæmpede den kun et Øjeblik med Hadet til England, så sejrede den og rev Alle med sig; man begyndte endog at frygte et Oprør, selve Regimenternes Troskab syntes et Øjeblik at vakle. Til Sønderjylland nåede Bevægelsen derimod ikke, her var man for nøje knyttet til Havet, til Øerne og til Norge.

Frederik VI sluttede sig i Maj 1813 åbenlyst til Napoleon, og Marechal Davout, som stod i Nordtyskland, overtog Kommandoen over de danske Tropper i Holsten; de vaklende Generaler, der sympathiserede med den tyske Bevægelse, ombyttedes med andre. Forholdene førte det imidlertid med sig, at det 13. Armékorps, som Davout kommanderede og foruden af den danske bestod af 3 franske Divisioner, holdt sig tilbage, indtil Napoleon havde udfoldet alle sine Stridskræfter i Mellem-Tyskland. Først d. 17. Avgust gik de danske Tropper over Grænsen ind i Lauenburg, de rykkede frem til Meklenburg, Bestemmelsen var at de skulde gå til Berlin. Men Efterretningen om Hovedhærens Nederlag længere østerpå stansede dem efter 15 Miles Fremrykning og de vendte om til Lauenburg, hvor de indtog en Forsvarsstilling fra Travemünde sydpå til Elbe; her stod de fra 3. Septbr. til 13. Novbr. for at afvente Sagernes Gang.

Den danske Division under Prins Frederik af Hessen talte 12 Bataljoner, 14 Eskadroner og 40 Kanoner, ialt en 12000 Mand; hver af de franske Divisioner talte omtrent 9000 Mand. Marechal Davout, Prins af Eckmühl, som førte Overkommandoen, var en Ungdomsven af Kejseren, de havde gået sammen på Militærskolen i Brienne og Napoleon stolede ubetinget på ham, han var øvet i en Række Felttog og forstod fuldstændig at beherske alle Forhold, sålænge der var noget Håb om Sejr. Lige modsat ham stod de danske Generaler, uden praktisk Øvelse, uden den Resoluthed, der er nødvendig i Felten, uden Tro til sig selv under de store Forhold, som pludselig omgav dem. Marechallen gav dem en Fører i General Lallemand, der ligesom han selv var opdragen i henved 20 Års Felttog, havde tjent i Ægypten og de fleste europæiske Lande og nu tilsidst var kaldet nordpå fra Spanien. Lallemand var alt i det korte Felttog bleven de danske Soldaters Yndling, hans Sikkerhed i

Faren og hans Rådsnarhed i alle Vanskeligheder kom dem ofte til gode.

De sønderjydske Tropper, som hørte til Davouts Armékorps, lå i følgende Afdelinger. I Lallemands Division i Lübek stod Anden Bataljon af Slesvigsk Jægerkorps og 4 Eskadroner Holstenske Ryttere (Haderslev) sammen med 2 Eskadroner polske Lansenerer og 2 Bataljoner Holstenske Skarpskytter. I Lejren foran Ratzeburg, der tillige var Hovedkvarter for Davout og Prinsen af Hessen, lå en fransk Division og to danske Brigader, deriblandt de 2 Bataljoner af Slesvigsk og 3 af Oldenburgsk Infanteri. I fremskudte Poster lå Jæger- og Grenadérkompagniet af Slesvigsk Regiment i Schmilau, og et Kompagni af Slesvigsk Jægerkorps i Salen. Efteråret hengik med en Række små Skærmydsler uden Betydning.

Imidlertid leveredes det store Slag ved Leipzig, indtil den nyeste Tid det blodigste, Historien har kendt; Napoleons Hær opløstes og søgte hjem over Rhinen, de tyske Kongeriger faldt fra. Davout skilte sine egne Tropper fra de Danske og samlede sig om Hamburg, Frederik af Hessen tog Hovedkvarter i Lübek for i Nødsfald at gå nordpå. Den svenske Kronprins Karl Johan, den tidligere Marechal Bernadotte, vendte sig mod sin særlige Fjende Danmark for at tvinge det til at afstå Norge; med 60000 Mand gik han over Elbe og skilte de to Tropicorps'er ad; Frederik af Hessen begyndte sit Tilbagetog samtidig med at Underhandlingerne i København drejede sig om Afståelsen af Trondhjems Stift mod Vederlag.

Karl Johan fulgte den lille Hær med en femdobbel Overmagt og afskar den Vejen til Rensborg; den fulgte derfor Vejen nordpå, afslog lykkelig et Overfald ved Bornhoved og nåede Kiel d. 8. og 9. December. Samme Eftermiddag brød Prins Frederik op herfra og gik over Ejderkanalen, som Fjenden alt samme Formiddag havde overskredet længere vesterpå. Natten tilbragte de Danske

under åben Himmel ved Gettorf i Dänisch Wold. Tidlig næste Morgen brød de op for i klart Frostvejr at fortsætte Vejen mod sydvest til Rensborg; ved Sehested stødte de på Fjenden, der vilde afskære dem denne Tilflugt.

Sammenstødet skete i det første Daggy, Klokken halv otte; overfor de Danske stod Bataljonerne af den tysk-russiske Legion under Grev Wallmoden-Gimborn, en øvet Partigænger, der havde tjent alle Frankrigs Fjender og i Løbet af det sidste halve År havde fremmet og ægget Bevægelsen i Nord-Tydskland. Den danske lette Brigade under Lallemand var foran; den kastede ved første Stormløb Fjenden, som havde besat Holtsee nordøst for Sehested, og tog henved 100 Mand tillige med nogle Bagagevogne; derpå holdt den Byen besat til de andre to Brigader kunde marchere op. Wallmoden besatte Sehested, som ligger i en Snævring ved den gamle Ejders Bredder, mellem disse og et Mosedrag i vest; men Bataljonen „Dessau“ med fire Kanoner og en Bataljon af den tysk-russiske Legion blev kastede ud af Byen ved et rask Stormløb og der udviklede sig en heftig Fægtning syd og vest for den. Her indlagde de fynske Dragonere sig stor Ære ved det Heltemod, hvorved de sprængte ind imellem de fjendlige Kolonner og tog tre Kanoner, fangede en Oberst og flere andre Officerer samt 200 Mand; de var selv kun 150 Mand. Wallmoden vilde besvare dette Angreb med et lignende og sendte hele sit Rytteri frem, i Spidsen red Prins Gustav af Meklenburg med sine ridende Jægere. Men også de var uheldige, Fodfolket klemte dem inde i en Vejsnævring og første Eskadron blev ødelagt, Prinsen faldt såret i de Danskes Hænder. Derpå kastedes alle Fjendens Afdelinger tilbage ad Vejene mod syd og øst, og det danske Tros bevægede sig frem mod Rensborg, medens 2. og 3. Eskadron af Holstenske Ryttere under Major Stemann sendtes ud på Forfølgning. Dette skete med så stor

Voldsomhed, at Rytterne ikke blot kastede Fjenden over Ejderbroen ved Osterrade, men endog forfulgte ham hinsides Floden, og den forreste Eskadron gjorde et glimrende Indhug imod det Sted, hvor Grev Wallmoden holdt med sin Stab. Generalen vilde ikke være undkommen, hvis ikke hans Hest havde været en bedre Løber end Rytternes, thi en af disse fik endog fat i hans Kappeflig og beholdt den i Hånden, da han blev strakt død til Jorden af en af hans Adjudanter. Eskadronen mistede ved denne Lejlighed 54 Døde og Sårede. Dermed var Kampen ved Mørkets Frembrud forbi, Divisionerne drog uden yderligere at forstyrres i deres Marche til Rensborg, medtagende hele deres Bagage, samt 2 Kanoner og over 600 Krigsfanger, deriblandt 24 Officerer. I Rensborg modtog Indbyggerne dem med høj Jubel og Illumination. Den foregående Aften var de jyske Dragoner ankomne sønderfra, de havde forladt den franske Hær ved Hamburg og havde slået sig igennem.

Med denne smukke Våbendåd endte den lange Krig, der havde tæret på Landets Marv; forladt af Alle havde Frederik VI ikke Mod til at vove et afgørende Slag med den Hær, han havde samlet på Fyn og i Jylland; medens man i Nordslesvig og på Als beredte sig til den sidste Kamp sluttedes Freden i Kiel d. 14. Januar 1814: Norge blev afstået til Sverig mod Svensk Pomern, England fik Helgoland i Vesterhavet mod at tilbagelevere de tagne Kolonier.

Denne Fred var et smerteligt Offer for de forbundne Folk, så meget smerteligere som man ikke troede på dets Nødvendighed. Og dog er det vel et stort Spørgsmål, om ikke vi vandt mere, end vi tabte derved. Norge i alle Tilfælde vandt utvivlsomt ved at opnå en Selvstændighed, som de danske Enevoldskonger ikke vilde have givet det og som det i så høj Grad trængte til for at kunne udfolde alle sine rige Hjælpekilder og åndelige Evner. Og Slægtskabet mellem de to Folk var dybt og

inderligt nok til at overleve den politiske Adskillelse og lade dem fortsætte det åndelige Samliv, der alt havde båret så rige Frugter.

VII. Kampen om Sønderjylland.

I Året 1816 fik Hæren en ny Ordning, svarende til de forandrede Forhold; for Sønderjyllands Vedkommende bestod den i følgende Omdannelser. Holstenske Ryttere blev gjort til et Lansénér Regiment, med Stab og 2 Eskadroner i Haderslev og 2 i Kolding. Dets Uniform bestod af lyseblå Kjole og Benklæder, rød Krave med hvid Kant og hvide Knapper; dets Standart var blå, Bevæbningen bestod i en tung Lanse. Mandskabet udskreves dels fra Sønder- og dels fra Nørrejylland, indtil det i Året 1822 bestemtes, at det udelukkende skulde tages af Hertugdømmerne; de stærkeste Mænd skulde udvælges dertil.

Livregimentet Ryttere kaldtes for Fremtiden Livregiment Kyrasserer, men nåede aldrig at få Kyras. Uniformen bestod af en hvid Kjole med rød Krave og grå, senere blå, Benklæder; på Hovedet bar de Hjelm, medens Lansenererne havde den såkaldte Czapka. Staben og 2 Eskadroner fik Kvarter i Slesvig, en i Flensborg og en i Husum. Mandskabet fik det fra 1818 fra begge Hertugdømmer.

De lette Kavallerister sendtes fra Sønderjylland til Prins Frederik Ferdinands Dragoner, et Korps, som var oprettet på Låland i Året 1807 og efter Krigen og sit Ophold i Frankrig fik Kvarter i Århus. Alt fra 1809 havde det fået $\frac{1}{3}$ af sit Mandskab fra Hertugdømmerne, fra 1822 af bestod det udelukkende af Sønderjyder. Korpsets Uniform var rød med sort Krave og sorte Rabatter (Bryststykker); Benklæderne var hvide,

senere blå. Det holstenske lette Kavalleri vedblev at kaldes Livregiment Dragoner.

Af Fodfolket opløstes Hertuginde Lovise Avgustas Livjægerkorps på Als. De nordslesvigske Rekruter gik til Fynske Infanteriregiment*), et Korps, som alt tidligere havde stået i Forhold til Hertugdømmerne; det var dannet af Kristian IV som Jydsk nationalt Regiment og havde senere nogen Tid haft Standkvarter i Mellem-Slesvig; siden 1790 kaldtes det Fynsk Regiment, skønt det bestandig bestod af Nørrejyder og havde Kvarter i Frederits. Det lå i Frankrig i Årene 1815—18. Dets Påklædning var rød med Hvidt og blå Benklæder.

Slesvigsk Infanteriregiment, der ligesom Fynske havde udmærket sig ved Bornhøved og Sehested, beholdt Kvarter i Slesvig og fik sit Mandskab dèr i Egnen; dets Uniform var rød med Lyseblåt.

Slesvigsk Jægerkorps vedblev at ligge i Ekernførde; dets Kjole var mørkegrøn med rød Krave, gule Knapper og grå Benklæder. — Hele Fodfolket fik Chakot til Hovedbedækning.

Soldaterstandens hele Karakter var i høj Grad forandret, siden den udenlandske Hverving var ophørt og Hovedmassen af Mandskabet udtoges ved Udskrivning af Bondestanden; de andre Stænder leverede deres Bidrag (ved Hverving) til Underofficersklassen, såvel som til Officerskorpset. De grove Forbrydelser, som forhen havde hørt til Dagens Orden, den usigelige Råhed, som endnu i forrige Århundrede var uadskillelig fra Soldaterkjolen, veg Plads for en godlidende Ånd og en høj Grad af Moral-

*) Dette må holdes ude fra det i Året 1776 oprettede af samme Navn (foran S. 65) der fra 1785 af hed Slesvigsk R. (fra 1842 af 13. Bataljon). Det her omtalte var oprettet 1615 som Jydske nationale Regiment Knægte, og 1675 omdannet til 4. Jydske nationale R. (Jydsk-Wedelske Regiment o. s. v., se foran S. 60); fra 1790 hed det Fynske R. (fra 1842 af 12. Bataljon).

itet; Folkets medfødte milde Karakter, Almuesmandens Vindskibelighed og Flid og den stærke humane og nationale Udvikling, som hele Folket gennemgik, gav de forskellige Klassers Samliv ved Hæren et kammeratligt Præg, der selv under de små og fortrykte Kår efter Ulykkerne 1813 snart forsonede Befolkningen med Værnepligtens Byrder og vænnede Alle til at tænke på dens Udvidelse til hele Folkets Ungdom. Især uddannedes der i denne Tid en hæderlig og dygtig Underofficersklasse, der ofte i den følgende Krig, ikke helt med Urette, kaldtes Hærens Kærne.

Skulde man laste hin Tids Soldaterstand, da måtte det snarere være for Spidsborgerlighed end Råhed. Meget i dens Øvelser, dens Påklædning, dens daglige Syssel-sættelse og som Følge deraf også i dens hele Karakter, udartede til Pedanteri og Smålighed, og det var vistnok især dette, som indtil 1848 gav de andre Stænder Afsmag for at drages indenfor dens Rammer. Den idelige Paradetjeneste med tilhørende Pudsen af Tøjet og den unødvendige Pynt bidrog vistnok til at gøre Rekruten adræt og agtpågivende, men virkede sløvende på den ældre Soldat og Befalingsmændene.

Efter Frederik VI's Død gennemførtes der en Række Reformers i Statens Styrelse, der i mange Måder lettede den senere Overgang til en ny Forfatning og en ny Ordning af Samfundsforholdene. Også Hæren gennemgik en omfattende Omdannelse; en Mængde af dens ældre udlevede Officerer afskediges, det Ydre gjordes simplere og mere ensartet, der blev mere lagt an på det nyttige og nødvendige end hvad der kunde tage sig ud eller endog glimre; både Korpsernes Antal og Styrke indskrænkedes betydeligt.

For Sønderjydernes Vedkommende medførte Hærplanen af 1842 følgende Forandringer.

Fodfolket bestod for Fremtiden af 17 Linjebataljoner og 5 Jægerkorpser, hver Afdeling på 4 Kompagnier; de

fik for Fremtiden Numer istedenfor de særlige Navne. Af disse rekruteredes for Fremtiden 3 Bataljoner helt eller væsenligt fra Slesvig.

Tiende Bataljon, som fik Garnisonssted i København, dannedes af Fynske Regiments Grenadér og Musketér Kompagnier (440 Mand), hvortil toges et Par hundred Mand af 3. Jydske Regiment.

Tolvte Bataljon, med Garnisonssteder i Frederits og Ålborg, dannedes af Resten af Fynske Regiment (640 Mand), som hvis umiddelbare Fortsættelse den betragtedes; den overtog således en mere end 200 Års hæderlig Historie, en Historie, som den i fuldeste Mål har vist sig værdig. Regimentets sidste Chef havde Kronprins Frederik (VII) været. Begge disse Bataljoner rekruterede fra det danske Sønderjylland.

Trettende Bataljon, ligeledes i Frederits, var dannet af Mandskabet af Slesvigsk Infanteri Regiment, der således skiltes fra sit tidligere Garnisonssted; det rekruteredes fremdeles fra det Sydlige af Hertugdømmet.

Samtlige Afdelinger fik nye Faner, nemlig Danebrog i Silke med Kongens Navnetræk og Numer i Guld. Påklædningen blev den korte røde Kjole med lyseblå Krave og Benklæder; høj, foroven bred Chakot med ægformet Strut og korshængte hvide Bandelerer til Sabel og Patrontaske.

Rytteriet indskrænkedes til 6 Dragonregimenter, medens Lansenerer og Kyrasserer afskaffedes. Prins Frederik Ferdinands Dragoner i Århus kaldtes for Fremtiden Tredje Dragonregiment, men beholdt iøvrigt deres tidligere Organisation og sønderjydske Rekruter, samt deres røde Kjoler.

Foruden til disse særlig sønderjydske Korpser udskreves der her såvel som i Landets andre Provinser til Livgarden tilfods, Livgardeeskadronen og Husardivisionen (2 Eskadroner). At det samme var Tilfældet med Hensyn til Flåden behøver kun at nævnes.

Endvidere deltog Sydslesvig med Holsten i Rekrutteringen af følgende Afdelinger: Livregiment Kyrasserer, der omdannedes til Første Dragonregiment og samledes i Byen Slesvig; Fjerde, forhen Slesvigsk, Jægerkorps, der flyttedes fra Ekernførde til Slesvig, den eneste By i Hertugdømmet, som beholdt Garnison; Andet Artilleriregiment, bestående af 4 Batterier, med Standkvarter i Rensborg, og et Pontonérkompagni, som blev ny oprettet.

Den tyske Enhedsbevægelse, som alt i Foråret 1813 havde vakt så stærke Sympathier i Holsten, at man i fuldt Alvor tænkte sig Muligheden af et Frafald, vedblev at gære i Sindene, både syd og nord for Elbe. Medens man i det øvrige Tydskland væsenlig rettede sine Bestræbelser på Udviklingen af de enkelte Småstaters Forfatninger og søgte at forberede en større Sammenslutning til et Enhedsrige, så antog Bevægelsen i Holsten og hos Sydslesvigerne snart en anden Karakter, idet Udsigten til at Kongeslægts Mandsstamme kunde uddø drog Spørgsmålet om Adskillelsen fra Danmark i Forgrunden. I Året 1846 vedgik de tre endnu levende Mænd af Frederik III's Mandsstamme (Kongen, Kronprinsen og Arveprinsen), i det „Åbne Brev“, at denne Mulighed måtte anses for nærliggende; men det udtaltes tillige, at en sådan Begivenhed på ingen somhelst Måde vilde forandre Forholdet mellem Danmark og Sønderjylland, der ifølge Traktaterne fra forrige Århundrede udgjorde en statsretlig Enhed og havde en ved Kongeloven for en uoverskuelig Fremtid ordnet Arvefølge. Hvad Holsten angik, indrømmedes det derimod, at der kunde rejses Tvivl om dets Fremtid. Dette var, og dette måtte være den danske Opfattelse, den var retslig begrundet, stemmende med den historiske Udvikling fra Arilds Tid og kunde tilfredsstille alle Befolkningens Interesser. Men fra modsat Side gjorde man gældende, at Begivenhederne i Frederik IV's Tid ikke havde kunnet omstøde Hertugdømmernes

Privilegier fra 1460, der lød på, at de aldrig skulde adskilles, hvad da atter måtte føre med sig, at kun Kristian I's Mandsstamme kunde beklæde den dobbelte Hertugtrone. Dette i Forbindelse med den samtidige Kamp for en Forfatning og for Undertrykkelsen af den danske Nationalitet i Nordslesvig, der ikke kunde lades helt i Stikken af Regeringen, forbitrede Sindene og løsnede de Bånd, som knyttede Embedsstanden og de Dannede til Kongehuset, så meget, at der kun behøvedes et Stød udefra for at få et åbent Oprør til at bryde ud.

Dette Stød kom i den revolutionære Bevægelse tidlig på Foråret 1848; den begyndte i Frankrig og gik derfra Evropa rundt, i den danske Stat mødte den en ophidset Stemning: Kristian VIII var lige død og Frederik VII havde begyndt sin Regering med at love en friere Forfatning.

Oprøret i Kiel, Natten til d. 24. Marts, var blottet for ethvert Spor af Ret, det var et Frafald fra den legitime Konge, et Brud på den utvivlsomme Retsorden, som kun vilde have været til at undskylde, dersom Befolkningen havde været Genstand for en utålelig Undertrykkelse. Det fødtes om Natten og begyndte med en Løgn, dets første Bedrift var en æreløs Forførelse af menige Landsoldater.

Tidlig om Morgenen tiltrådte den oprørske (provisoriske) Regering, Garnisonen i Kiel blev forført til Frafald af Prins Frederik af Noer, der dertil misbrugte sin aflagte danske Generalsuniform, (han stod ikke mere i Tjenesten); henad Formiddagen overrumplede han Rensborg og forførte Garnisonen, samme Morgen kom der Ilbud til Slesvig for at sikre sig det derværende Militær; de forskellige holstenske Garnisoner blev i Dagens Løb overalt ved de samme løgnagtige Foregivender bragte til Frafald.

I Slesvig begyndte Oprøret om Morgenen; Herredsfoged Jakobsen, den første, som havde bragt Efterretning

om Kasinomødet d. 21. Marts og derved givet Stødet til Oprørets Udbrud, tiltog sig den højeste Magt og arresterede General Castenskjold, der tillige var Pladskommandant; han sikrede sig tillige Oberst Holstein, Chef for første Dragonregiment, der undgik Arrest ved at give sit Ord på at ville oplæse den provisoriske Regerings Tiltrædelses-Proklamation for sit Regiment; et lignende Løfte gav Jægerkorpsets Chef, Oberstløjtnant Renouard.

Da Holstein havde oplæst Proklamationen, der forkyndte, at Kongen var ufri og at hele Bevægelsen gik ud på at støtte hans Magt, tilføjede han, at han anså dens Indhold for usandfærdigt; han selv vilde følge sin Pligt og gå imod nord, men han indrømmede Enhver Ret til at følge sin Vilje. De to Eskadroner gik herefter til Rensborg, medens de to andre gik mod nord; Ritmester Wedselstoft beholdt sin Eskadron samlet, men Harbord mistede en Del af sit Mandskab, som blev sendt tilbage for at hente sin Bagage. Obersten medtog Regimentets Standarter og drog vest om Flensborg til Nordslesvig og derfra videre.

Renouard førte heldigt sit Jægerkorps ud af Byen, men en Fjerdingvej nord for Gottorp stansede første Kompagni, hvis Kaptejn Lange var vunden af Oprørs-partiet. Andet Kompagni kommanderedes frem af Kaptejn Kristensen, men rørte sig ikke af Stedet; Kaptejnen blottede sit Hoved og besvor Folkene ikke at gøre hans hvide Haar den Skam at svigte deres Ed, men forgæves; ej heller tredje Kompagni vilde af Stedet. Derimod lykkedes det Kaptejn Løwenfeldt ved egen og de Underordnedes Bistand at få det fjerde til at gå frem, det marcherede forbi de andre og drog dem derved med sig. Men i Flensborg indkvarterede den tyske Borgemester Korpset spredt hos de tyske Borgere i Byens sydlige Del, og næste Morgen svigtede Alle på en Del af fjerde Kompagni nær; Kaptejn Lange førte dem tilbage. Ialt svigtede 65 Officerer deres Ed, medens 94 blev den tro;

de undkom tildels til Kongeriget, Andre udstedte et Revers på ikke at tjene imod Hertugdømmerne, atter Andre sad fangne det første Felttog ud. Samme Dag som det store Frafald skete, skrev Kong Friederich Wilhelm af Preussen sit bekendte Brev til Hertugen af Avgustenburg, i hvilket han udtalte sig for den slesvig-holstenske Opfattelse af Arvefølgen og lovede at støtte Hertugdømmerne „mod mulige Overgreb“.

Efterretningen om det i Rensborg Forefaldne kom med to flygtende Officerer til Frederits Natten til den 26. Marts. Major Baggesen af Generalstaben, den bekendte Digters Søn, fungerede her som Stabschef, medens Generalsposten netop var ubesat (først den 27. tiltrådte Høgh-Guldberg); han sendte øjeblikkelig 12. Bataljon ned til Grænsen ved Kolding for at imødegå alle Muligheder. Således blev denne nordslesvigske Bataljon den første, som sattes i Bevægelse mod Oprøret. Ingensteder kunde heller Harmen over dettes Udbrud, Frygten for dets Følger og Lysten til at deltage i dets Undertrykkelse være større end netop i Sønderjylland selv, hvor man i Årenes Løb forlængst havde gjort sig fortrolig med Tanken om, at det før eller senere måtte komme til en Opgørelse med Våbenmagt. Fra alle danske Egne mødte derfor også det permitterede Mandskab ved Afdelingerne, på mange Steder til Trods for troløse Embedsmænds Overtalelser.

Martsministeriet var imidlertid tiltrådt i København, Kongen havde svaret den slesvig-holstenske Deputation, at han hverken havde Ret, Magt eller Vilje til at give slip på Sønderjylland eller oprette et selvstændigt Slesvig-Holsten, og Alle var forberedte på, at der vilde følge alvorlige Begivenheder efter denne Afgørelse. Den nye Krigsminister Tscherning oprettede alt den 25. Marts et Nørrejydsk Armékorps, inden han endnu havde fået sikker Efterretning om at Oprøret var udbrudt. Til General udnævntes Hærens næstyingste Oberst, Hans Kristoffer

G. Fr. Hedemann, forhen Chef for 10. Bataljon; han var født i Flensborg (1792) og Officer fra 1808. Til Stabschef valgtes den geniale Kaptejn Læssøe, der blev Sjælen i Felttoget.

Tidlig om Morgenen d. 28. Marts gik de første Afdelinger fra Kolding sydpå; det var 6. Dragonregiment, 3. Jægerkorps og 12. Bataljon, samt 4 Kanoner, ialt neppe 2000 Mand; de blev overalt modtagne med den største Hjertelighed som Beskyttere og Befriere. Professor Flor, der havde støttet de Danske i deres Kamp mod Embedsmændene, fulgte med Hovedkvarteret og satte sig strax i Forbindelse med Bønderne, som villig ydede Hæren enhver Tjeneste. Dagen efter ankom 5. Bataljon tilsøs til Sønderborg; også her modtoges Tropperne med udelt Glæde af Befolkningen; den hertugelige Familie havde alt hovedkulds forladt Øen.

For at give sine sønderjydske Landsmænd et synligt Bevis på Tillid lod General Hedemann 12. Bataljon rykke frem i det nørrejydske Armékorps's Avantgarde (Fortrop) i Haderslev; Bataljonen takkede ham gennem sin Kommandør, Oberstløjtnant Munthe-Morgenstjerne. 13. Bataljon under Ole Krabbe fik et lignende Tillidshverv ved at forlægges til Hovedkvarteret i Kolding; også 3. Dragonregiment under Hans Adolf Juel stødte her til Korpset. 10. Bataljon under J. T. Ræder var blandt de første, som sendtes til Als. Således stod alle de sønderjydske Afdelinger fra Krigens Begyndelse på deres Hjemlands Grund.

Det var Dage, fulde af den rigeste Begejstring, ikke blot der hvor Kongen tog Afsked med sine Soldater og hvor den simple og dog så dybt æggende „Tapre Landsoldat“ lød for første Gang, men over hele Landet og i hver en Vrå, hvor der slog et dansk Hjerte. I det danske Sønderjylland, der alt dengang havde smagt den ulige Kamps Bitterhed og kendte sin Fjendes Overmod, var den frejdige Kamplyst blandet med megen

Ængstelse, men den fik dog snart Overhånd, da det viste sig, at hele det danske Folk, Kongen ikke mindre end den Ringeste, gjorde dets Sag til sin egen.

På Als dannedes der et Frikorps under Riegels, og i Agerskov mødtes 3000 bevæbnede Bønder, der under Ledelse af Hans Kryger sluttede et nordslesvigsk Forsvarsforbund. Desværre forhindrede Begivenhedernes Gang og Krigens Karakter, at denne gode Begyndelse kom til at bære Frugt. —

Med Undtagelse af en Expedition mod Tønder, som foretoges af et Kompagni af 12. Bataljon og en Deling af 3. Dragon-Regiment, i Forening med Frikorpser fra Ribe og Nordslesvig, holdt Hæren sig sammen på Østkysten; Oprørerne trak sig tilbage fra Åbenrå, og de to Korpser, fra Haderslev og fra Als, mødtes nord for Flensborg.

Træfningen ved Bov, d. 9. April, åbnede Felttoget under lykkelige Varsler. Oprørshæren under Prins Frederik af Noer, eller rettere under Oberst Krohn, havde med en Styrke af 6—7000 Mand indtaget en Forsvarsstilling på Højdedraget vest for Flensborg Fjords sydlige Arm; dens højre Fløj stod ved Kruså og Kobbermøllen (den talte godt 1200 Mand, deriblandt 400 Studenter og Turnere), Centrum ved Bov og Nyhus, venstre Fløj ved Harreslev (henholdsvis 1250 og 940 Mand); Afdelinger stod mod vest ved Hanved og Ellund, mod øst ved Lyksborg, og som Reserver i Flensborg, Stor Solt og Isted. Den danske Styrke rykkede ved Daggry frem i sine Stillinger ved Gelå; dér hvor den gamle Adelvej (den såkaldte Oxevej), der fra Danevirkes Port gik nordpå til Viborg, skæres af Åen, stod Avantgarden under Oberstløjtnant Magius, 1. Infanteri Brigade under Oberst Bülow og de umiddelbart under Overkommandoen henlagte Afdelinger. Til disse sidste hørte 13., til Avantgarden 12. Linjebataljon.

En lille halv Mil længere mod øst, dér hvor Åen skærer Hovedlandevejen mellem Åbenrå og Flensborg, stillede 2. Brigade under Oberst Meyer, og en Time senere største Delen af det fra Sundved kommende Korps, deriblandt 10. Linjebataljon; Resten stod ved Hønsnap, nærmest Fjorden; de to første Stillinger betegnedes efter Kroerne Bommerlund og Holbi. Kavalleri Brigaden stod længere vesterpå; den førtes af General Wedel-Wedelsborg og bestod af 3. og 6. Dragon Regiment. Alle Afdelingerne var forsynede med Artilleri; på Fjorden lå en lille Orlogseskadre. Den samlede Styrke beløb sig til omtrent 11000 Mand. De Efterretninger, som man havde modtaget i det danske Hovedkvarter, gik ud på, at Fjenden var omtrent lige så stærk, medens han i Virkeligheden var langt svagere.

Kampen begyndte med at 3. Jægerkorps (Fynboer) og 12. Bataljon (Sønderjyder) rykkede frem sønderpå ad Oxevejen mod Hovedstillingen i Bov, der ligger ved samme Vej og var stærkt barrikaderet; i Løbet af en halv Time kastedes Fjenden ud af denne Stilling. Herfra beordredes Munthe-Morgenstjerne til at storme Passet ved Nyhus, det fordelagtig beliggende Punkt, som de holstenske Grever alt i Middelalderen havde valgt til herfra at forsvare Flensborg mod de Danske; Borgen Nyhus havde dengang spillet en stor Rolle i Sønderjyllands Historie. Med muntre Hurraråb rykkede 12. Bataljon frem til Stormløbet, men Fjenden forlod sin Stilling før de kunde nå ham. Omtrent samtidig tog de andre Afdelinger Højderne længere i øst ved Fjorden. Kampen blussede atter op omkring Flensborg; vest for Byen gjordes der hårdnakket Modstand i Harreslev, men især i Flensborgs Nystad og ved Møllerne på Højden; omkring Jernstøberiet ved Hovedvejens Bøjning ind i Gaden kom det til en forbitret Håndkamp. Men dette forhalede kun Oprørernes Tilbagetog, således at en stor Del af dem alt fandt Byen besat og toges til Fanger.

Med Jubel modtog Flensborgerne deres Landsmænd, Byen var smykket med Danebrogsflag, Indbyggerne ilede dem imøde med Forfriskninger; man anså Oprøret for knust og endt med det samme.

Vort Tab var 13 Døde og 81 Sårede, af hvilke adskillige kort efter døde, Slesvig-Holstenerne havde 30 Døde og 143 Sårede, 922 gjordes til Fanger, deriblandt 263 Studenter og Turnere. Blandt de Faldne var Løjtnant Frederik Regenburg ved 4. Dragon Regiment (Vordingborg): han var af en gammel borgerlig Slægt i Åbenrå, hans Fader havde været Byens danske Præst. Regenburg blev hårdt såret ved Indhugget i Nystaden, han døde på Flensborg Sygehus et Øjeblik før Kongen trådte ind ad Døren for at besøge sine sårede Soldater.

Træfningen ved Bov var af langt større Betydning i moralsk end i rent militær Henseende; den knækkede for en Stund Slesvig-Holstenernes Mod, den gav dem Agtelse for „den tapre Landsoldat“, som de hidtil havde ladet hånt om — („de Rothjakken“, sagde de, skulde de snart klappe ud over Kongeåen) — og den styrkede hos alle Danske Håbet om, at det skulde lykkes at overvinde Faren med Hæder. Kongen og hans Rådgivere gav den Mod til at optræde med Fasthed mod Preussens Forlangende om at deltage i Ordningen af Slesvigs forfatningsmæssige Stilling; da Frederik VII Dagen efter fra Sønderborg red til Flensborg, fik han Troen i Hænde på, at man Intet ønskede hellere end at have ham til Konge, ham og ingen anden!

Medens vor lille Hær besatte Danevirke, førtes der Underhandlinger med Preussen på det tyske Forbunds Vegne og under den tyske Folkebevægelses Tryk; samtidig blev Holsten besat af Preussere og Forbundets 10. Armékorps, hvortil hørte Hannover, Brunsvig, Meklenburg og Hansestæderne foruden de danske Hertugdømmer. I det danske Hovedkvarter overraskedes man Påskemorgen d. 23. April ved den Efterretning, at hele den

fjendlige Hær ikke blot var gået over Ejderen og Sorgfloden, men tildels alt stod umiddelbart foran Danevirke.

I Slaget ved Slesvig deltog fra tysk Side en Hær på 19,000 Mand under General Wrangels Overkommando. Hele den Styrke, som han havde ført over Ejderen, var delt i 3 Divisioner, en preussisk under General Fyrst Radziwill (godt 13000 Mand), Forbundstropperne under den hannoveranske General Halkett (ved 11000 Mand) og Slesvig-Holstenerne under Prinsen af Noer (6000 Mand); af disse deltog Halkett ikke i Slaget, men stod som Reserve længere sønderpå. Den danske Hær under General Hedemann talte kun godt 10000 Mand i og omkring Slesvig, men den blev fortrinlig ført og havde Tillid til sig selv og sine Førere, hvad der var så meget mere nødvendigt, som det for den ikke kunde gælde om at sejre, men kun at kæmpe bravt og i god Orden at tiltræde og udføre det lange og farlige Tilbagetog til Als. Forholdet var her det omvendte af hvad det havde været ved Bov; havde ikke de danske Tropper været bedre sammenarbejdede, besjælede af en bedre Ånd og kommanderede af overlegne Førere, vilde et Nederlag her have kunnet svække Landets hele Modstandskraft og afgjort Feltogets Udfald. Kampen ved Slesvig er derfor, tiltrods for at den endte og måtte ende med et Tilbagetog, et af de skønneste Blade i den danske Hærs Historie.

Slaget varede fra Morgenstunden til den mørke Aften gjorde Ende på det, foruden flere mindre Træfninger leveredes det i to forskellige Sammenstød, det første ved Bustrup under Margretevolden og det andet på Hesselholm i Pøl-Engene vest for Gottorp.

Bustrup er en stor Landsby i det bakkede Jordsmon nord for Danevirkes østlige Gren, den Del af Volden, som skyldes Kong Nils's Dronning Margrete og som er den højeste og bedst vedligeholdte. Mod øst skærer Haddeby Nor sig ind fra Slien, mod nordvest ligger Bustrup Sø, der atter mod nord står i Forbindelse med

Slien og er omgivet af Mosedrag; de høje Bakker i og omkring Byen får, når Volden først er i Fjendens Hænder, tildels Karakteren af en Ø, kun at den mod nordvest ved en bred Vej står i Forbindelse med Slesvigs sydlige Forstad Frederiksberg.

Da Preusserne rykkede frem og besatte Margretevolden, som vore Forposter opgav, blev Bustrup besat af Avantgarden under Oberstløjtnant Magius; den bestod ligesom ved Bov af 12. Linjebataljon og 3. Jægerkorps, samt 8 Kanoner; i to Timer kæmpede disse to Bataljoner alene, indtil Fjenden efterhånden havde ført 5 Bataljoner i Ilden; imod de danske stilledes 12 preussiske Kanoner. Da Magius herefter vilde trække sig tilbage, eftersom hans Ordre lød på ikke at holde Bustrup til det Yderste, fik han en ny Ordre fra Hovedkommandoen på at blive stående og modtage Forstærkning. Til en Begyndelse rykkede nu 13. Bataljon frem, men den blev gentagne Gange spredt og kastet tilbage ved den heftige Artilleriild. Først da den første Brigade, der stod på Højderne vest for Frederiksberg, havde fået Ordre til at rykke frem, kom der nyt Liv i Kampen. Brigaden førtes af den helt modige Sønderjyde Oberst Bülov og bestod af 3 Bataljoner, 1., 2. og 11., af hvilke den første bestod af sællandske Kulsviere og førtes af Normanden Olav Rye. Da Brigaden brød frem fra det Sted, hvor Bustrup Mose støder op til Margretevoldens østlige Del, antog Kampen for en Tid en helt anden Karakter; både Bülov og Rye blandede sig mellem de Kæmpende og opildnede Alle ved deres Helteskikkelser, der syntes at voxe i Kampen; første Bataljons Flag blev plantet på Danevirke og vajede frejdigt over Heltenes Hoveder, om end kun en kort Stund. Overmagten var stor og blev snart overvældende, Mandefaldet, især blandt Befalingsmændene, kunde ikke erstattes, og snart var et hurtigt Tilbagetog det eneste som kunde redde Bataljonerne; det udførtes

med Held, om end ikke i bedste Orden, og Slagets første Afsnit var dermed afsluttet.

Rye tog sig en Middagslur, medens Ven og Fjende ordnede sig på den nye Kampplads, de stærkt indskårne „Kratbjerg“ på Hesselholm vest for Gottorp; det er en oprindelig Holm i Sliens vestligste Vig, den såkaldte Pøl, som nu forlængst er forvandlet til et Engdrag. Her havde Overkommandoen, General Hedemann og Stabschefen Lessøe, selv overtaget Ledelsen; foran stod opstillet 1. og 12. Bataljon og 5 andre Kompagnier; bagved kom Flankekorpssets 3 Bataljoner under Oberst Schleppegrell, blandt dem 10. Bataljon under Major J. Ræder; 14 Kanoner støttede på forskellige Punkter denne Stilling. Venstre Fløj stod på og omkring Gottorp Slot, der var omgivet af Vand og havde gamle Fæstningsværker; her stod Fodgarden og 13. Bataljon. Højre Fløj dannedes af Rytter Brigaden under Oberst Juel, der tillige særlig kommanderede 3. Dragon Regiment, støttet af nogle Kompagnier Fodfolk og 8 Kanoner.

Fjendens Centrum kommanderedes af den gamle Wrangel personlig, det var dannet af Preussernes bedste Regimenter; Prinsen af Avgustenburg stod i Reserve i Bustrup med sine frafaldne Tropper. På venstre Fløj kommanderede Bonin, han stod ved Kurborg og mellem Kurgraven og Danevirke, der hvor fordem så mangan tysk Hær havde stået og var stanset. Rytteriet var omtrent lige stærkt på begge Sider, men det fik kun ringe Betydning; af Fodfolk stod 12 Bataljoner mod 19, 30 Kanoner mod 44.

Det lykkedes Preusserne ved en Uagtsomhed fra dansk Side at få Fodfæste på Kratbakkernes sydlige Del og Kampen kom derved til fra første Færd at antage en meget hidsig Karakter. Morgenstjerne, Rye og Bülov gjorde hårdnakket Modstand og stansede strax Fjendens videre Fremrykning. Oberst Schleppegrell, der brændte af Utålmodighed efter at komme i Ilden, fik Ordre til

at rykke frem og sendte 1. Jægerkorps forud til Hesselholm, medens han selv gjorde en omgående Bevægelse med 9. og 10. Bataljon. Jægerkorpsets Ankomst til Kamppladsen bragte snart Orden tilveje, og Gården Annettenhöhe, der var tabt og forgæves stormet den ene Gang efter den anden, faldt i vore Hænder; inde i Huset kæmpedes der Mand mod Mand, indtil den sidste Fjende var dræbt eller havde taget Flugten gennem Vinduerne. Imidlertid blev 10. Bataljons 3 Kompagnier sendte vest om Bakkerne for at falde Fjenden i Flanken; de angreb med Iver og kom op ad Skråningen, som Preusserne for et Øjeblik måtte forlade, men kort efter kastedes de tilbage og indvikledes nu i en langvarig Geværkamp, der kostede flere Officerer Livet; Majoren blev såret og måtte forlade Kamppladsen.

Der kæmpedes flere Timer, uden at noget afgørende Stød blev ført fra nogen af Siderne; da man samlede sig i Centrum for at gøre et større Udfald, bragtes der Forvirring i Stillingen ved at Oberst Juel uden Grund forlod Gottorp, fordi han troede sig omgået, og der gik en Time med at bringe Sagerne på Fode igen; derefter indløb der Melding fra højre Fløj, at Bonin endelig var i Fremrykning med sine ubrugte Bataljoner; på Grund heraf besluttede Overkommandoen at afbryde Slaget og trække sig tilbage. Rytteriet kom så godt som ikke i Ilden og vilde have høstet Utak af sin Deltagelse i denne mindeværdige Kamp, dersom ikke Ritmester Würtzen havde gjort sit berømte Indhug ad Adelvejen ved Husby; to Kanoner var her ladet i Stikken, da Forspændet blev skudt ned, men neppe fik Würtzen en Opfordring til at komme dem til Hjælp, før han satte afsted med sine fynske Dragoner, Officererne i første Række, og gjorde et Indhug, som bragte ham dybt ned i Fjendens Stilling; Mange faldt, men Kanonerne frølstes, og selv Fjenden beundrede det skønne Syn, som hin Rytterskare havde frembudt.

Tilbagetoget begyndte i al Stilhed, men da Fjenden blev opmærksom på det, skyndte han sig med at forfølge og om mulig tilføje sin Modstander et større Nederlag. Dette førte til en Genoptagelse af Kampen på alle Punkter, overalt vedligeholdtes den strængeste Orden og Disciplin, og det lykkedes hverken at sprænge nogen enkelt Afdeling eller at svække Hærens Sammenhold; ved Mørkets Frembrud samledes alle Afdelinger nord for Stillingen og lejrede sig henad Midnat ved Isted Søen. Fjenden beholdt Valpladsen, men Wrangel havde fået Indtryk af, at den slagne Hær næste Dag vilde tilbyde et nyt Slag.

Tabet havde været stort, efter hvad den lille Hær kunde tåle, der var faldet 15 Officerer, 19 Underofficerer og 136 Menige, henholdsvis 21, 65 og 347 var sårede og tildels faldne i Fjendens Hænder; desuden faldt c. 250 usårede i Fangenskab. De sønderjydske Bataljoner havde følgende Tab: Tiende Bataljon 8 Døde og 22 Sårede, Tolvte henholdsvis 14 og 41, Trettende 14 og 21; de to sidste savnede desuden tilsammen 50 Mand; 3. Dragonregiment havde 1 Død. Blandt de Sårede var Chefen for 13. Bataljon, Ole Krabbe, der Dagen efter afløstes af J. K. M. Trepka, og Chefen for 10., J. T. Ræder, der for en Tid afløstes af E. H. Thestrup.

Hæren trak sig tilbage til Als; det skete uden noget Uheld, Jægerkorpsets Kamp ved Oversø gav Fjenden en ny Prøve på, hvad danske Soldater kan vove og udholde. Rytteriet gik fra Flensborg nordpå under General Wedell. I Haderslev Amt stødte en Skare af 100 Sønderjyder til det for at deltage i Kampen, men da Korpset trak sig op i Nørrejylland forlod de det atter. Endnu et Korps satte dog Foden på sønderjydsk Grund, og det under Anførsel af en Sønderjyde, det var Kongens Livgarde tilhest, under Prins Kristian af Lyksborg, vor nuregerende Konge; han vilde til Haderslev for at bringe Orden tilveje efter den vilde Bevægelse, som urimelige Rygter

om et totalt Nederlag havde fremkaldt; men han måtte kort efter igen trække sig tilbage for Overmagten.

Slaget ved Slesvig gjorde et mægtigt Indtryk overalt i Danmark, ja i hele Norden. Det følte vel som en Ulykke og en Sorg, men ikke som et Nederlag, end sige en Skam. I dette Øjeblik lagde Digterne Folket de rette Ord på Tungen, C. Ploug skrev sin dejlige Sang: „Påskelokken kimed' mildt fra den danske Kyst“, og Hertz udtalte de stolte Ord:

Hvor Kampen rasede vildt og skrap,
vort Banner vi højt monne bære,
og aldrig endnu et Slag blev tabt
med mer uforgængelig Ære.

Og Blodet hen over Valen randt,
vi veg, men uden at frygte:
vi sejred' i Tabet, os selv vi vandt,
og vi hævded' vort ældgamle Rygte!

Efter det slesvigske Felttogs Afslutning tog Krigen nye Udgangspunkter. Hele Halvøen blev forladt, Hæren stod på Øerne, Als og Fyn; Dybbøl Bakke og Frederits blev besatte af Fjenden. Flåden spredte sig til de tyske Havne for at ødelægge Handelen, Sverig-Norge kom i Bevægelse og samlede en Hær i Skåne, Diplomatiets lagde sig imellem for at afholde Preussen fra at spille sin mislige Rolle til Ende; Wrangel gik over Kongeåen, men trak sig atter tilbage, — overalt søgte man Løsninger på den Knude, Forårs-Begivenhederne havde knyttet for Danmark som for så mange andre Lande.

Imidlertid undlod man ikke at forberede sig på nye Kampe; der indkaldtes Reserve og Forstærkningsmandskab, der dannedes frivillige Korpser, både til Fods og til Hest, der indøvedes Rekruter, anskaffedes Materiel og rustedes på alle optænkelige Måder; Krigsministeren

Tscherning var lutter Virksomhed og Årets ualmindelige Stemning gav Alle fordoblede Kræfter.

Overkommandoen kom snart på det Rene med, at det både i militær og politisk Henseende vilde være det retteste at gøre Als til Udgangspunkt for alle Foretagender; enhver Fremrykning på dette Punkt vilde ængste Fjenden i sin nordlige Stilling og give et håndgribeligt Bevis på, at Sønderjylland endnu ikke var opgivet. Begyndelsen gjordes med at der blev anlagt et Brohoved på Sundved Siden, medens en Skibsbro forbandt Øen med Fastlandet og Skanser på Als's høje Kyst dækkede Besætningen på Bakkens Skråning ned imod Sundet.

Søndagen d. 28. Maj samledes de danske Afdelinger på Als og førtes i Løbet af Formiddagen over Sundet; det var 5 Ugers Dagen efter Kampen ved Danevirke. Der havde fundet en Del Forfremmelser og Omlægninger Sted, dels på Grund af Tabet af Officerer, dels fordi Hæren var udvidet; de dygtigste Førere havde fået ansvarsfulde Pladser. Schleppegrell var bleven General; han førte Flankekorpsset, bestående af 5. og 10. Bataljon samt 1. Jægerkorps; General Hansen, en energisk ældre Officer, var bleven Højstkommanderende over 3 Brigader, den første under Bülov, som ligeledes var bleven General, den anden under Oberst Hagemann, den tredje under Olav Rye, der var bleven Oberst; under ham genfinder vi 12. og 13. Bataljon samt 3. Jægerkorps. Desuden var der en 4. Brigade og to Reserve Brigader.

I Sundved stod det 10. tyske Armékorps under Halkett. Denne General havde i sin Ungdom tjent i den engelske Hær og hans Sympathier gik i dansk Retning, Slesvig-Holstenerne ringeagtede han ligesom de fleste Preussere. Hans Folk, især Hannoveranerne og Brunsvigerne talte hånligt om de Danske, der efter deres Mening var dårlige Soldater, de troede for vist, at de

med det allerførste vilde komme til Als; iøvrigt var det godmodige og jævnt dannede Mennesker.

Kampen begyndte selvfølgelig på Dybbøl Bakke, som Fjenden holdt besat og havde forskanset; den blev tagen af Bülov med 1. Brigade, Møllen stormedes og de „Goslar Jægere“ („wir sein die Jäger von Goslar“) måtte gå tilbage tiltrods for deres store Mening om sig selv. Schleppegrell kom dem i Flanken med 1. Jægerkorps og 10. Bataljon, der her høstede blodige Lavrbær; efter 3 Timers Kamp var Bakken i vore Hænder; det var dens første Bloddåb.

Halkett, der nu kom tilstede, stillede sin Hovedstyrke op ved Nybøl Mølle, på et mindre, men særdeles heldigt beliggende Højdedrag; han havde 16 Kanoner, 7—8 Bataljoner og 3 Eskadroner. Efter en Times Hvil, Kl. 4 om Eftermiddagen, brød vore Folk op fra Dybbøl og rykkede frem mod Stendrup, Batteriet Jessen åbnede Attaken med en livlig Ild på nært Hold. Det viste sig imidlertid snart, at det fjendlige Artilleri var stærkere end man havde forudsat, og det holdt hårdt at besvare dets 16 Ildsvælg; imidlertid holdtes Kampen stående, medens Fodfolket gjorde forskellige Forsøg på at tage eller omgå Stillingen; Rye gik mod Avnbøl, Bylov søgte at komme til Nybøl ad en sydlig Vej, og Schleppegrell gik nærmest Stranden fra Bøffelkobbøl op imod Kirken. Denne Bevægelse blev den afgørende; da Batteriet Bruun, under Bedækning af et Kompagni af 10. Bataljon, kom op bag Nybøl By og tog Tydskerne i Flanken, opgav de Slaget. Det gik ikke Schleppegrell hurtigt nok under Fremrykningen; „mener Kaptejnen ikke, vi kunde få en lille Trav?“ sagde han først, og da Batteriet var kommen i Trav, fortsatte han: „hvad synes Kaptejnen om en lille Galop?“ Den syntes Kaptejnen godt om og kort efter holdt han på sit Bestemmelsessted. Tydskerne Flugt stansede først hinsides Gråsten.

Vi havde et samlet Tab af 3 døde og 4 sårede Officerer, 31 døde og 113 sårede Underofficerer og Menige; 11 var tagne til Fange. 10. Bataljon havde 2 Døde og 11 Sårede, 12. henholdsvis 3 og 1, 13. havde 3 Sårede. Fra dansk Side havde omtrent 6000, fra tysk 7000 været i Ilden; 6000 Danske stod i Reserve uden at bruges. Også Forbundstropperne havde nu prøvet en Dyst med den ringeagtede Modstander.

Dette Nederlag besluttede Wrangel at søge Oprejsning for; han bestemte den følgende Mandag, d. 5. Juni, som var Kongen af Hannovers Fødselsdag, til en afgørende Kamp, i hvilken han håbede ikke blot at kunne tage Dybbøl Bakke, men også at trænge frem over Broen til Als. Om Søndagen samlede en betydelig Styrke, ialt 17000 Mand, som beordredes til at angribe i 4 Kolonner, 2 under Halkett og 2 preussiske under Wrangel selv. De Danske var ikke forberedte på at modtage et så voldsomt Angreb, om de end nok ventede fornyede Kampe.

Slaget begyndte med at Halkett angreb vore Forposter i Nybøl og Stendrup; her lå 5. og 10. Bataljon og 1. Jægerkorps under Federspiel, Schleppegrell var Øverstkommanderende på Dybbøl. Der gjordes hårdnakket Modstand og alle tre Afdelinger indlagde sig megen Ære ved i flere Timer at holde det gående uden at opgive synderligt Terræn til den overlegne Fjende. Tiende Bataljon mistede her en norsk Frivillig, den tapre Løvenskjold, der ikke vilde lyde Kommandoen og gå tilbage, eftersom Stillingen gjorde det nødvendigt; han fik den dræbende Kugle, stående på et Gærde. Noget senere kom også 12. Bataljon i Ilden på denne Kant; dens kække Fører Munthe Morgenstjerne red omkring for at opmuntre og opildne sine Folk, der i to Timer holdt Stand bag Gærderne, indtil han sank af Hesten med en Kugle i Brystet. Efter Ordre fra Rye trak Bataljonen sig nu tilbage, Soldaterne bar deres faldne Høvding til Sønderborg. Det ene Kompagni, under R. Platen, var

dog ikke kommen med, men holdt sig ene og fortsatte Skydningen længe efterat Fjenden var kommen forbi det. Kaptejnen fik en ny Ordre til at gå tilbage, og det bebrejdedes ham af Adjudanten, at han ikke havde fulgt den første, men han „vidste ikke, hvorfor han skulde gå, sålænge der var nok at skyde på.“ Folkene måtte gå ned til Stranden for under Kanonbådenes Beskyttelse at nå omkring til Brohovedet.

Efterat Hannoveranere, Oldenburgere, Meklenburgere og Brunsvigere anden Gang i Nybøl og Stendrup havde høstet så rige Erfaringer i Henseende til Kampen med de Danske, tillod Halkett gerne at Wrangel, som var utålmodig efter at komme i Ilden, skønt han først for nylig var kommen til Stede, overtog Angrebet på Dybbøl Bakke, hvor nu den danske Hovedstyrke var bleven opstillet og ventede et almindeligt Stormløb. Dette udeblev heller ikke, men kom dog heller ikke med den Voldsomhed, man havde ventet; Preusserne spredte sig for meget, og medens Kanonerne opførte deres ensformige Koncert, kæmpede Fodfolket snart hist og snart her med skiftende Held, men uden at tabe Terræn. Her var også Ryes Brigade og særlig 13. Bataljon gentagne Gange i levende Fægtning.

Klokken var imidlertid bleven 7, Kampen var begyndt Kl. 12; General Hedemann forudsatte nu med Rette, at Fjenden var træt, og gav Ordre til en almindelig Fremrykning; som en Blodsky brød de røde Rækker frem fra Bakkekammen, under frejdige Hurraråb og munter Sang; Garden med sine Bjørneskinds Huer og fældet Gevær dannede venstre Flanke. Preusserne prøvede et Øjeblik på at gøre Modstand, fra Gærderne sendte de deres Kugler ind i Rækkerne, men det stansede dem kun få Minutter, så måtte de fortrække i vild Flugt for at undgå en Kamp Mand imod Mand. Skydningen fortsattes endnu nogle Timer, derpå besatte de danske Bataljoner den tidligere Stilling fra Nybøl op imod Sottrup.

Vort Tab var 59 Døde og 170 Sårede, deraf havde Tiende Bataljon henholdsvis 6 og 10, Tolvte 6 og 16, Trettende havde 12 Sårede.

Ved Slagene i Sundved genoprettedes Hærens Tillid til sig selv, og Folkets udelte Bifald fulgte den fra nu af uforandret gennem dette og de følgende År; den skulde endnu mere end én Gang få Lejlighed til at vise sig denne Tillid værdig.

Efter 5. Juni Dagen trak Hæren sig over i Nord-slesvig, hvor der Dagen efter var leveret en uheldig Fægtning i Hoptrup; men det blev dog for denne Gang ved Opstillinger syd og nord for Haderslev, som så truende nok ud. Under denne Sagernes Stilling gjordes der fortrinlig Nytte af et nordslesvigsk Frikorps under Løjtnant Jagd, og af den ene Mand, Møller Hans Kryger i Bevtoft. „Denne Mand, siger Krigens Historieskriver, Oberst O. Vaupell, var gennemtrængt af den mest glødende Fædrelandskærlighed og skyede ingen Fare, når det gjaldt om at forskaffe Hæren vigtige Oplysninger. Han var hærdet i Kampen mod Slesvig-Holstenerne, elsket af sine Landsmænd og besad et sjældent Kendskab til Landets Forhold. I sin simple Bondedragt, på en broget Hest, færdedes han blandt de høje Officerer i Hovedkvarteret, hos Forposterne og i de af Fjenden besatte Egne med samme Ro som om han besørgede sin daglige Gerning.“

Imidlertid begyndte de diplomatiske Forhandlinger, der endte med Afsluttelsen af en Våbenhvile på 7 Måneder. Denne skaffede os dog kun en Række Ydmygelser ved den Måde hvorpå Aftalerne misligholdtes og den tro Befolkning i Sønderjylland mishandlede, medens Sverig benyttede Lejligheden til igen at trække sine 4000 Mand tilbage, som i nogle Måneder havde holdt Fyn besat.

Kort efter hjempermitteredes Hæren for at styrke sig til nye Kampe. Også de slesvigske Bataljoner, der alle fik Kvarter i Frederits og Omegn, hvor Overkommandoen havde sit Sæde, sendte deres Mandskab hjem

til det af Oprørerne besatte Land; man stolede sikkert på at det vilde komme tilstede igen til den fastsatte Tid. Og dette Håb gik også i fuldt Mål i Opfyldelse.

Sønderjydernes uforanderlige Troskab var ikke bleven ubemærket af Kong Frederik VII; da han ved Omstændighedernes Medfør nødtes til foreløbig at overlade dem til deres påtvungne Herrer, formildede han deres Lod ved en lige så hjertelig som mandig Tiltale. „Medens der fjern og nær sker Brud på Tro og Love, hedder det i den kongelige Kundgørelse af 15. December, har Slesvigs Befolkning, omlejret af Trængsel og Fristelse, givet lysende Exempler på urokkelig Troskab imod Konge og Fædreland. Denne Troskab har været Os en Trøst i de mørke Dage, og den skal være Os uforglemmelig i de lyse Dage, som ved den retfærdige Guds Bistand snart ville oprinde for Os og for Vort trofast befundne Folk!“

Kampens Genudbrud i det følgende Forår kom ikke uventet, de Syner og Sagn, som i kritiske Tider bestandig har sysselsat Nordslesvigerne så meget, havde alt forlængst spået en ny blodig Opgørelse. I Vinterens Løb fortalte man i Sundved, at en Dværg hver Nat kom frem af Bjerget ved Dybbøl og indbød den, som havde Vagten på det højeste Punkt, til at følge med ned til Sundet. Da en Soldat endelig fulgte Indbydelsen, førte Højmanden ham ned til Stranden, stak sin Hånd i Vandet og sagde: „så meget Blod skal der endnu flyde, før denne Sag bliver klaret.“ Den er ikke klaret endnu! —

Natten til d. 3. April 1849 sendtes 10. Bataljon, der tilligemed 12. og flere andre var omdannet til let Infanteri og havde fået grønne Uniformer, over Alssund for at besætte Brohovedet, der i Vinterens Løb havde været under Bevogtning af en civilklædt Mand. Om Morgenen gik Schleppegrells Brigade over Sundet og nordpå til Sottrup

og Avnbøl for at omgå den fjendlige Styrke, som hen ad Formiddagen blev angreben af de Meza ved Nybøl. Der kæmpedes et Par Timer ved Adsbøl og Gråsten, men Tydskernes Tilbagetog indtraf før man havde gjort Regning på og Schleppegrell gjorde så godt som ingen Fanger; vort Tab var 5 Døde og 16 Sårede.

Samtidig angreb Orlogskaptejn Dirckinck Holmfeldt Åbenrå med sin Korvet „Najaden“ og en Division Kanonbåde; Tydskerne fortrak og Byen blev besat. Endvidere rykkede Hovedkorpset under Olav Rye over Kongeåen; to Kolonner, blandt dem 3. Dragon Regiment, gik længere vesterpå, Hovedtroppen, hvoriblandt 12. Bataljon, tog Haderslev, hvor der udspandt sig en kort Gadekamp.

Overalt modtoges Tropperne med en Varme og en Begejstring, som Vinterens uhyggelige Forhold kun havde forstærket; Befolkningen ilede dem imøde, vederkvægede dem og bød dem velkommen; danske Faner og Flag kom tilsyne overalt hvor de drog frem; den ægte Kærlighed dæmpes og slukkes ikke i Lidelsen, den voxer tvertimod i Inderlighed og Styrke.

Men Prøvelsernes Tid var endnu langtfra forbi; i de følgende Dage opgav Hæren på Krigsminister Hansens Ordre alle sine Stillinger, og den forfærdelige Ulykke på Egernfjord, hvor et Linjeskib sprang i Luften og en Fregat måtte stryge Flag, virkede nedtrykkende og ængstende på alle vore Foretagender. Tilbagetoget til Als gav dog 10. Bataljon Lejlighed til endnu at udføre en smuk Bedrift. To Mand af Bataljonen havde et Par Dage i Forvejen erklæret, at de som Slesvigere ikke vilde slås mere i denne Krig; Kaptejnen samlede Kompagniet og spurgte, om der var flere Kujoner? En Mand svarede i Alles Navn, at de var rede til at slå for Konge og Fædreland. Fredagen den 13. April trak vore Tropper sig kæmpende tilbage til Brohovedet, medens Bajrer og Sachserne besatte Bakken i en levende Artillerikamp med Skanserne på Als. Herfra opdagede man nogen Tid efter,

at en sachsisk Kanon var forladt, og 10. Bataljon under J. T. Ræder beordredes til at tage den ved et nyt Angreb. Dette udførtes med stort Mod og Udholdenhed; Bataljonen forlod Brohovedet og stormede op ad Bakken i Kompagnikolonner; Skråningen rensedes under en levende Kamp og Kanonen bragtes i Sikkerhed. Strax efter opdagede man andre, ligeledes forladte Stykker i Nærheden; Kampen holdtes stående, indtil Forstillingen og Forspændet fra den første kunde komme tilbage og bringe den anden i Sikkerhed. Den vendte 3. Gang tilbage, men Kampen havde da allerede kostet så meget Blod, at General Bülov, som med sin Stab havde været tilstede og set på Fægtningen, befalede at afbryde den og gå tilbage. Tredje Bataljon og tredje Jægerkorps havde hele Tiden i Forening med Kanonbåde sysselsat Fjenden på hans højre Fløj ved Vemmingbund. Da Tropperne drog forbi Bülov, takkede han 10. Bataljon for sin kække Holdning. En Soldat råbte til ham: „Generalen troede nok ikke, vi vilde slås!“ Bülov lo og svarede: „Jo, jeg gjorde! og havde I ikke villet, skulde jeg nok været Mand for at lære Jer det; jeg er lige så god Slesviger som I.“ Bataljonen havde 13 Døde og 36 Sårede, de andre Afdelinger tilsammen henholdsvis 8 og 20. De to sachsiske Kanoner på Tøjhuset i København vil bevare Mindet om denne lille Bedrift fra en modløs og fortrykt Tid.

Da Dybbølstillingen var opgiven, overdroges Kommandoen på Als til Oberst de Meza, som befæstede Kysten langs Sundet fra Sønderborg op til Arnkils Øre; blandt de Tropper, som lodes tilbage på dette Sted og derved holdtes i Uvirksomhed hele Felttøget ud, var 10. og 13. Bataljon; kun gensidig Beskydning muntrede engang imellem de spredte Afdelinger.

Overkommandoen i Jylland, der en Tid havde været i Kroghs Hænder, overdroges fra nu af til General Bülov. Begge disse Mænd, som efter Hedemann skiftedes til at

føre Overkommandoen over Hæren, var ligesom deres Formand Sønderjyder; de var fødte i Nærheden af Haderslev, Krogh på Åstrupgård og Bülov i Nustrup (1785 og 1791)*). Den tidligere Stabschef, Werner Abrahamson Lessøe — (opnævnt efter hin djærve Sønderjyde fra Århundredets Begyndelse) — blev udnævnt til Chef for 12. Bataljon. Denne deltog kort efter i Slaget ved Kolding, hvor Bülov og Rye forgæves kæmpede med en noget overlegen Styrke af Oprørshæren; for ikke at ofre Byen måtte de trække sig tilbage nordpå. Bataljonen vadede under Kampen gennem Kolding Å en halv Mils Vej vest for Byen og fordrev Fjenden fra Højderne ved Sest; på et senere Punkt af Slaget dækkede den Ryes Tilbagetog til Nørre Jyllands Siden; den havde 2 Døde og 15 Sårede, 14 toges til Fange.

På Tilbagetoget ned igennem Jylland leverede Ryes Brigade endvidere mindre Træfninger ved Almind og Dons d. 7. Maj og Dagen efter ved Vejle, i hvilke 12. Bataljon deltog uden Tab af Menneskeliv. Den blev derefter stående nord for Århus indtil hen på Efteråret.

Medens således de sønderjydske Afdelinger af Fodfolket var udenfor Deltagelse i dette Felttogs senere Begivenheder, hører vi for første Gang lidt til Rytteriet, det 3. Dragon Regiment under Oberst Juel. Rytteriet var begyndt at komme i Miskredit; det var aldrig hvor det skulde være, og skønt det i enkelte Fægtninger havde vist sit glimrende Mod, kom det dog aldrig til at udføre Noget, som fik Indflydelse på Træfningernes Gang. Det Samme var iøvrigt Tilfældet med Fjendens. Under Felttoget i Jylland fik dog enkelte Afdelinger Lejlighed til at vise deres gode Vilje og til disse hørte 3. Dragon Regiment. Den 31. Maj havde de preussiske Husarer vovet sig nord ud for Århus; de kom i Fægtning med

*) De hviler begge i deres Hjemlands Jordbund, Bülov († 1858). på Dybbøl, Krogh († 1860) på Flensborg Kirkegård.

en Deling Dragoner og noget Infanteri, og Rye, der var Vidne til Kampen, sendte halvanden Eskadroner til Hjælp. Disse gjorde et samlet Indhug, Preusserne forstærkedes ligeledes med en Eskadron, men kunde ikke måle sig med de danske Ryttere, hvis Færdighed i at tumle Hestene og bruge Sabelen skaffede dem en glimrende Sejr; 21 Husarer toges til Fange. På hver Side var godt 200 Ryttere i Træfning, deriblandt 13 af 3. Regiments anden Eskadron; en af disse faldt.

Godt 8 Dage efter udførte N. Brocks Eskadron af 3. Regiment, forstærket med noget Infanteri, Overrumplingen i Nørre Snede, ved hvilken 3 Officerer og 59 Menige af de kurhessiske Husarer toges til Fange.

Det sidste Sammenstød i Felttoget skyldtes samme Afdeling. Efterretningen om Våbenstilstandens Afslutning d. 10. Juli var endnu ikke nået til „det flyvende Korps“'s Kundskab, da Ritmester Brock tilligemed Kaptejn Rist Natten til den 16. Juli angreb Fjendens Stilling ved Fuldbro over Vandløbet mellem Skanderborg og Mos Søer. Denne Bro var besat af en Feltvagt på 30 Mand og en Reserve; Fodfolket angreb den barrikaderede Bro, medens Dragonerne satte over Vadestedet og kom Vagten i Ryggen. Efter en kort Kamp, som kostede to Ryttere Livet, toges 12 Fanger, deriblandt en Løjtnant. —

Da vi ikke her skriver Krigens Historie, men kun dvæler ved enkelte Afdelingers Deltagelse i den, forbigår vi Årets andre Hændelser, såvel som den udmærkede Våbendåd, der gjorde en Ende på Tydskernes Fremgang, brød deres Mod og banede Vej for en endelig Fred, idetmindste med Preussen og Forbundet. Slaget ved Frederits afsluttede den tunge Tid, som Sønderjyderne senere kaldte „Tydskertiden“ og som var begyndt med Slaget under Danevirke; de fremmede Hære trak sig tilbage fra Nørre Jylland og Nord Slesvig, som blev besat af neutrale Tropper fra Sverig og Norge, medens Landets øverste Styrelse førtes af en Regeringskommission i Kongen

af Danmarks Navn. Atter takkede Kongen sine genvundne Undersåtter og med et bedre Håb: „De af Eder, hedder det i Kundgørelsen af 27. Avgust, som, selv under de vanskeligste Forhold har bevaret Troskaben ukrænket . . . ville have den bedste Løn i Eders egen Bevidsthed, i det Exempel, I efterlade Eders Børn! Men I modtage tillige Eders Konges Tak; thi Eders urokkelige Troskab og Hengivenhed har været Os den bedste Oprejsning under de mange og dybe Krænkelser, Vort Hjerte har måttet friste.“

Det var Årsdagen efter at de sidste Skud var faldne ved Fuldbro, at den danske Hær for tredje Gang betrådte Sønderjyllands Grund; Freden med Tydskland var endelig afsluttet, der skulde være „evig Fred og Venskab“ mellem de to Magter. Fra Tydsklands Side begyndte den evige Fred med at den Hær, som Oprørerne stillede i Marken, talte 12000 Fremmede i sine Rækker, og at de tre Fjerdedele af Befalingsmændene hørte hjemme i de tyske Armeer. General Willesen, der var sendt fra Preussen, førte Overkommandoen, Oberst van der Tann, en Bajrer, var Stabschef, Oberst Gerhardt, som førte Avantgarden, von der Horst, som førte 3. Brigade, Garrelts, som førte 4., var Preussere, og Wissel, som førte Artilleriet, var Hannoveraner. Hæren talte ialt 34000 Mand og var delt i 20 Bataljoner, 12 Eskadroner og 10 Batterier.

Den danske Hær var lidt stærkere; den talte 39000 Mand, fordelte i 32 Bataljoner og 19 Eskadroner, med 12 Batterier og et Ingeniørkorps. Øverstbefalende var Generalmajor G. K. Krogh, Søn af Jægermester Krogh på Åstrupgård, flere af hans nærmeste Slægtninge hørte til Oprørspartiets Hovedmænd. Hæren var delt i to Divisioner, den første under General Moltke, den anden under Schleppegrell; vi genfinder de sønderjydske Batal-

joner i denne sidste, 10. under J. T. Ræder i første Brigade (Oberst Krabbe), 12. under Læssøe og 13. under Trepka i anden Brigade (Oberst Baggesen, med Kaptejn Kranold som Stabschef). Tredje Dragon Regiment under H. A. Juel stod ved Reserve Rytteriet under General Flindt.

Da Tropperne rykkede gennem Flensborg, modtog de en sidste Afskedshilsen af den danske Befolkning, der var ængstet ved Tydskernes Trusler om at hærge Byen for sit danske Sindelag, som den så tydeligt havde lagt for Dagen under den svensk-norske Besættelse. „For Guds Skyld, sagde gamle Borgere på Gaden til de Forbidragende, for Guds Skyld, lad dem ikke komme herop; I må slå dem.“ Soldaterne svarede med dyre Eder og den raske Sang: „Síg, hvad der i Vejen er, jeg er kommen her for at hjælpe Jer!“ Den trofaste By glemte ikke sin Gæld, da Sejren var købt med Strømme af Blod; den var utrættelig i sin Kærlighedsgerning mod de Sårede, og den værner den Dag idag om de Faldnes Grave som sin største Helligdom.

Efter en hårdnakket Kamp toges d. 24. Juli Stillingen ved Helligbæk. De to Hære, de største, som nogensinde havde stået overfor hinanden i Norden, stod Natten til d. 25. på det gamle Grænseskel mellem Flensborg og Gottorp Amter, den kongelige og den hertugelige Del af Sønderjylland, det Sted, hvor fordem Grænsemøderne holdtes mellem de fjendlig sindede Herrers Sendebud. Fra Stolkhøjene, hvor den danske Overgeneral holdt under Slaget den følgende Dag, haves en vid Udsigt mod syd, ud over Moser og Krat til Lyrskov Hede, hvor Magnus den Gode overvandt Venderne, og helt ned til Danevirke.

Den danske Hær var delt på de to Hovedveje, som fører sydpå; på den vestlige, der fører forbi Isted til Slesvig, stod første Division, på den østlige, der går til Mysunde, stod anden Division under Schleppegrell. Samtidig med at Kampen henad Klokken 2 om Morgenen

begyndte på højre Fløj, drog Schleppegrell frem ad Vejen fra Hostrup, 10. Bataljon marcherede i Spidsen. Da den kom til Klapholt, delte Divisionen sig; den ene Tredjedel, under Oberst Krabbe, deriblandt 10. Bataljon, fortsatte sin Marche ad Hovedvejen, den anden, deriblandt 12. og 13., gik ad en Sidevej til Byerne Nedre og Øvre Stolk.

Tydskerne havde indtaget en særdeles stærk Stilling, støttet til Søerne ved Isted: Langsø, der går i øst og vest, og Isted Sø, der ligger nord for dennes Vestende og er forbunden med den ved et Vandløb, dækket af Gryde Skov. På sin østlige Side har Langsø et Afløb i Vedelbæk, der løber mod øst og er opdæmmet i Nærheden af Søen; Overgangen her hedder Vedelspang, og er alt bekendt af Middelalderens Kampe; Erik af Pommern havde her et befæstet Punkt i sin langvarige Kamp for Sønderjyllands Bevarelse. Gennem dette Pas (Vedel, Vejle) går Mysundevejen, og her var det, Krabbes Brigade skulde tiltvinge sig en Stilling, som kunde beherske den ene Side af Slagmarken og hindre en omgående Bevægelse fra Fjendens Side.

Medens nu første Division var i fuld Kamp længere vesterpå mellem Gammellund, Isted og Helligbæk, var Schleppegrell med sine halvsvyvende Bataljoner, halvtredje Eskadroner og 2 Batterier trængt frem over Stolk ad Vejen ned imod Gryde Skov, hvor han efter Beregningen skulde støde sammen med første Division. Imidlertid havde Fjendens 3. Brigade under Von der Horst, bestående af 4 Bataljoner og et Batteri, allerede udført en omgående Bevægelse, idet den fra Guldholt, den gamle Klostertomt syd for Langsø, ad en Bro var gået over Søen og allerede kort efter indtraf til Øvre Stolk, uden at enten Schleppegrell eller Krabbe mærkede noget til det. Først inde i Stolks snævre Gade traf Modstanderne, lige uventet for begge Parter, på hinanden; Tydskerne var på Vej til Stendrup mod nordvest, Vore var på deres Marche imod sydvest, Generalen var alt passeret med

Hovedstyrken. Det var 13. Bataljon, som her pludselig så sig i umiddelbar Kamp med sine nærmeste Landsmænd; den blev i første Øjeblik overrasket og skilt ad, men satte sig snart i Besiddelse af Byen og gjorde hårdnakket Modstand mod de fremstormende Slesvig-Holstenere. Oberst Trepka var en både modig og snarrådig Anfører, han red omkring til de forskellige Kompagnier, ordnede og opmuntrede dem og gjorde hvad han kunde for at stanse Fjendens Fremgang. Flere Uheld stødte imidlertid til; Brigadens Adjutant Kaptejn Kranold, som netop var ved Bataljonen, vilde ile afsted for at bringe Melding om Sammenstødet til Generalen, men blev i det Samme skudt; en tæt Tåge og Støvregn lagde sig over Byen og gjorde det endnu vanskeligere at hitte Rede i de snævre Veje, som var omgivne af høje uigennemtrængelige Hegn; og da en Afdelig Dragoner gjorde et kækt Indhug, var de forreste så uheldige at styrte med Hestene, hvorefter de bagerste vendte om. Imidlertid opnåede dette Indhug sin Hensigt, det stansede Fjenden og skaffede Fodfolket Tid til at samle sig efter den Forvirring, som var opstået ved dette overlegne Angreb. Von der Horst fortsatte nemlig sin Vej gennem Stolk med sin Hovedstyrke og angreb Schleppegrell, som stod et Par tusind Skridt sydvest for Byen, i den Tro, at han endnu bestandig gik mod nordvest.

I den hårdnakkede Kamp, som nu udviklede sig midtvejs mellem Øvre Stolk og Isted Sø, fandt General Schleppegrell Heltedøden; han vilde ikke opgive sin Stilling for ikke at udsætte andre Afdelinger for at blive omgæede. I Øvre Stolk faldt Oberst Trepka, idet han vilde svinge sig op på et Dige, flere andre Officerer havde samme Skæbne. Dermed opløstes Bataljonen i Småhobe, som kæmpede hver for sig i Håb om snart at få Undsætning. Denne udeblev heller ikke; Oberstløjtnant Henckel, som Generalen havde ladet stå i Reserve med 6 Forstærkningskompagnier, en Eskadron og et Batteri,

ilede 13. Bataljon til Hjælp og optog Kampen med fornyet Kraft; Byen blev tagen efter en blodig Kamp, hele Von der Horst's Brigade blev adsplittet og tildels opreven, Levningerne af den flygtede sønderpå over Langsø eller mod sydvest gennem Gryde Skov; overalt var 13. Bataljons små Afdelinger foran for at vise, at det ikke havde været deres Skyld, at Stolk så længe var bleven i Fjendens Hænder; Oberstløjtnant Henckel tog Kommandoen over Schleppegrells Division, indtil senere de Meza efter Overgeneralens Ordre fik den; men da var Faren overstået.

Imidlertid havde også vore to andre Bataljoner fået deres rigelige Del af det blodige Dagværk. Læssøe var på sin Marche mod Gryde Skov stødt på Modstand og var indviklet i en heftig Fægtning, da han hørte Skydningen bagved sig; „det vil Schleppegrell selv forstå at klare,“ sagde han blot og fortsatte sit Angreb. Fjenden havde sat sig fast i Udkanten af Gryde Skov for at forsvare Passet mellem de to Søer; Læssøe beredte sig til at tage den med stormende Hånd; han råbte til sine Folk: „lad os vise ham, at vi er tolvte Bataljon,“ og red op på en Høj, hvorfra han kunde se ud over Kamppladsen. De var fire, da de red derop, men strax faldt Stabshornisten og Ordonansen, en Nordslesviger, som havde fulgt Læssøe i de foregående Felttog. Hans Adjudant, Løjtnant Årøe, der som Alle, der kom i Berørelse med ham, elskede og beundrede sin Oberst, vilde formå ham til at forlade den farlige Plads; han sagde: „Obersten ser, at de sigter på Flæsket, men det går ud over Ærterne;“ men Læssøe svarede kort: „er De bange, så rid Deres Vej.“ Årøe var tilvisse ikke bange og blev. Tolvte Bataljon blev modtaget med en morderisk Ild fra Skoven og stansede; Læssøe sendte sin Adjudant afsted for at give Ordre til Anden Reserve Bataljon til at rykke frem til Foden af Højen. Årøe var neppe bleven færdig med sit Hverv, da han så Oberstens Skimmel jage forbi, blodig og uden Rytter; Læssøe lå på Højen med gennem-

skudt Bryst. Det rygtedes strax og Kampen tav for et Øjeblik, Alle vidste, at han var Hærens bedste Mand. Flere Officerer ilede op på Højen til ham for at bære ham bort; men han vilde ikke tillade det: „Lad mig ligge, sagde han, men vil I gøre Jer Oberst en Tjeneste, før han dør, så tag Skoven!“

Læssøe faldt Klokkeren 6 om Morgenen; et Kvartér efter stod hans Bataljon på den anden Side af Gryde Skov; i dens Hjemstavn fortalte man med Stolthed, at den havde taget Skoven med Sang:

„Ser I, hvem der kommer her!
nu ej Tid der er til at sørge mer!“

Tolvte, Femte og Anden Reserve Bataljon stod nu i Hjertet af Tydskernes Stilling, bagved Isted Sø; dersom Slagets Gang overalt havde lignet denne Del, vilde den fjendlige Hær alt nu have været tilintetgjort.

Dette var imidlertid ingenlunde Tilfældet; første Division kæmpede med vekslede Held, og Sammenstødet i Øvre Stolk sinkede selvfølgelig Slagets Gang overordenligt. De stærkt fremskudte Bataljoner, der tilmed ingen samlet Kommando havde, gik derfor tilbage gennem Skoven og nøjedes med at holde Øje med deres nærmeste Omgivelser foran. Der opstod den største Forvirring blandt dem, da Tydskerne et Par Timer senere kom styrtende i Ryggen på dem, på Flugt for Henckels Folk; Enkelte tænkte endogså på at strække Gevær, da de anså det for en Selvfølge, at de måtte være afskårne; men Fejltagelsen oplaredes snart og de forenede sig med deres Kammerater fra Stolk. På dette Sted var Kampen fra nu af stående indtil Klokkeren halv et, da General Krogh gav Ordre til en almindelig Fremrykning; Von der Horst prøvede flere Gange på at tiltvinge sig Gennemgangen mellem Søerne, han havde igen fået den gunstige Stilling i Skoven at støtte sig til; men de Meza var ikke til Sinds at opgive de vundne Fordele og Stil-

lingen holdtes uforandret i over 4 Timer, væsenlig ved Artilleriets Hjælp.

Men samtidig med at Krogh befalede en Hovedstorm gav Willisen Ordre til at opgive Slaget som tabt; medens Kanonerne spillede over hele Linjen, trak Infanteriet sig ud af Ilden og gik i hurtig Marche sydpå. De Meza troede at skulle finde hårdnakket Modstand og opstillede sine Tropper derefter. Foran stilledes Henckel med 12. og 5. Bataljon og 2. Reserve, de samme, som alt éngang havde taget Gryde Skov: „lad dem tage Tørnen, sagde han, så går de ikke tilbage en anden Gang.“ I anden Linje kom 13. med 1. og 3. Reserve Bataljon. Men de mødte ingen Fjende på deres Vej, Gryde og Katrine Skov var forladte. Samtidig havde Kolonnerne i Fronten udført et rask Angreb på Artilleriet og taget flere Kanoner; Stillingen var i vore Hænder og Forfølgelsen begyndte.

Vi må endnu et Øjeblik dvæle ved den Rolle, som var overdraget Oberst Krabbe og blandt andre 10. Bataljon. Vedelspang var besat med 4 Bataljoner, 20 Kanoner og en Eskadron, ialt 5000 Mand under Oberst Abercron, en større Afdeling af denne Styrke var gået frem ad Klapholt Vejen og mødte Vore under Fremrykningen Klokkeren halv fire. Der udspandt sig nu en levende og langvarig, ofte hidsig og særdeles blodig Fægtning, i hvilken det flere Gange kun var Officerernes Raskhed og Mandskabets seje Udholdenhed, som forhindrede en almindelig Opløsning og Tilbagegang. Efterhånden trætteds imidlertid Fjenden, og da der kom bedrøvelige Efterretninger fra de andre Korpser, trak han sig tilbage til Vedelspang for kun at forsvare Passet. Derefter førtes Kampen væsenlig af Kanonerne, indtil Abercron et Par Timer senere med Hovedhæren opgav sin Stilling og gik tilbage over Mysunde. Krabbe fulgte efter, men hans Tropper var for trætte og medtagne til

at kunne udrette noget ved Forfølgelsen; først Dagen efter besattes Mysunde Færgested.

Isted Dagen kostede store Ofre, Mandefaldet var dobbelt så stort som ved Frederits; vi havde ialt 862 Faldne og 2362 Sårede; hver 12. Mand havde måttet bløde. De sønderjydske Bataljoner hørte til de mest medtagne, som ikke var så urimeligt efter den Del, de havde taget i Dagens Gerning.

10.	Bataljon	havde	23	Døde	og	46	Sårede,
12.	—	—	45	—	-	140	—
13.	—	—	44	—	-	97	—
			<hr/>				
			ialt	112	—	-	283

Omtrent $\frac{1}{8}$ af Tabet faldt således på disse Afdelinger. —

Medens de to sidste Bataljoner fra nu af lå i den stærke Danevirke Stilling, som Tydskerne ikke trøstede sig til at angribe, skulde det endnu være forbeholdt 10. at plukke nye Lavrbær, fuldt så friske som nogen af dem, den hidtil havde haft Lejlighed til at smykke sig med. Oberst Krabbe havde fået anbetroet det Hverv at dække Overgangen over Slien; han havde hertil en Styrke af 4000 Mand, nemlig 4 Bataljoner og et Par Batterier; den opstilledes ved Østerbækken og Østervold, Danevirkes ældgamle Fortsættelse mellem Sli og Egernfjord.

General Willisen besluttede at angribe denne Stilling med stor Overmagt, gå over Slien ved Mysunde og true Danevirke i Ryggen; dette håbede han skulde have et almindeligt Tilbagetog til Flensborg til Følge. Det var Torsdagen den 12. September, 7 Ugers Dagen efter Slaget ved Isted, at Slesvig-Holstenerne rykkede frem med halv- elvte Bataljoner, 3 Eskadroner og 46 Kanoner; dertil sluttede sig betydelige Reserver for at dække Fremrykningen mod vest. Angrebet begyndte ved Middagstid og traf først på 10. Bataljon, der var på Forpost i og foran Østervolden (ved Kokkendorf By). Vore Tropper var af

deres Kommandør forlængst bleven indøvede i at modtage et slikt Angreb, de vidste, at det ikke kunde være Meningen at holde Kampen stående midt på Sletten, det gjaldt kun om i god Orden og Ro at kunne samle sig og trække sig tilbage til Mysunde, hvor Stillingen var fortrinlig skikket til Forsvar og hvor der var truffet Forholdsregler til at modtage de fremstormende Kolonner. Alligevel udviklede der sig en hidsig Kamp omkring Kokkendorf, da 10. Bataljon havde indtaget en fordelagtig Stilling, som tre af dens Kompagnier holdt i halvanden Time mod 3 Bataljoner og et Batteri, medens den fjerde søgte at stanse Fjendens omgående Bevægelser; Byen blev flere Gange tagen og tilbageerobret, før Oberst Krabbe lod give Tegn til almindeligt Tilbagetog, tre lange Toner, som blæstes fra Kæmpelhøjen nord for Byen, hvorfra han havde overskuet Kampens Gang. Bataljonen trak sig nu tilbage til Slien og gik over Skibsbroen fra Byen Mysunde til den nørre Bred af det „snævre Sund“ (My-sund), medens Kampen optoges af 3. Jægerkorps, der ligeledes udviste en overordenlig Tapperhed og trak sig langsomt tilbage til den samme Stilling, medens 3. Reserve Bataljon posteredes i Brohovedet og dets Løbegrave på Sundets søndre Side; 4. Bataljon havde efter Ordre trukket sig tilbage fra Ekernefælde til Kappel, hvor der ligeledes fandtes en Skibsbro.

Klokken halv fire ankom General Willisen og Hovedkampen begyndte, han førte 7 Bataljoner og 24 Kanoner i Ilden mod de tre danske Bataljoner med 10 Kanoner. Det var en hård Prøve, men den blev bestået med Ære; vore Soldater veg ikke en Fodsbred i den heftigste Kugleregn, altid rede til at modtage de fremstormende Kolonner, altid vel tilmode og muntre udholdt de Dagens mangelhånde Farer, indtil Fjenden trættedes og trak sig ud af Kampen i den Tro, at Vore måtte have modtaget Forstærkning fra Hovedhæren. Neppe var Tilbagetoget begyndt, før Krabbe brød frem til Forfølgelse; det kom

atter til en hårdnakket Fægtning ved Kosel, men så var al Modstand brudt og det var kun Oberstens kloge Mådehold, der fik Afdelingerne til at stanse i deres forrige Stilling ved Østervolden: Folkene besvor ham at måtte fortsætte Jagten, Oberstløjtnant Ræder vilde med sit Hoved indestå for Følgerne og 10. Bataljon var neppe at formå til at holde inde. Det var en af Krigens smukkeste Bedrifter, de Danske havde kæmpet 2 mod 5 og ikke blot holdt deres Stilling, men tilføjet Fjenden et alvorligt Nederlag; om Tiende Bataljon sagde Ræder, at alle hans ufortrødne, villige og muntre Folk fortjente at nævnes enkeltvis; de havde overalt gjort deres Skyldighed og mere end det. Tabet var ikke ringe; af 56 Døde og 163 Sårede havde Tiende henholdsvis de 18 og 72; den havde nu nået sine tvende Fæller fra Isted. General Krogh gæstede Dagen efter sine Tropper ved Kokkendorf og udtalte sin Tak og Beundring for deres Holdning.

Nogen Tid efter faldt det heltemodige Forsvar af Frederikstad; Fjenden trættedes og opgav Håbet om at nå sin Hensigt, at bryde den faste Stilling, som strakte sig fra Ejderen til Sli, Rigets ældgamle Grænseværn. På Årets sidste Dag faldt de sidste Skud i hele denne blodige Krig, der lagde Spiren til det danske Monarkis Adsplittelse. Det var atter Sønderjyder, som skulde bringe det sidste blodige Offer for deres Hjemlands Fred. Oprørerne angreb og tog Herregården Mølhorst ved den opdæmmede Østerbæk, lige under Volden; den måtte tages tilbage af de 3 Kompagnier af 10. Bataljon ved et samtidigt Udfald fra nord og øst, medens det 4. fordrev Fjenden fra Holm, længere nede ved Bækken. Bataljonen havde ved denne Lejlighed 6 Døde og 14 Sårede.

Enhver der har oplevet den nærmeste Tid efter Isted Slaget i Sønderjylland, vil bevare den blandt sit

Livs skønneste Minder. Hvad man i Kongeriget havde følt i Martsdagene 1848, da Friheden brød sejrrigt igennem og for en kort Stund foryngede Folket, havde kun i en meget ringe Grad fundet Genlyd blandt de danske Patrioter i Slesvig; man havde snarere en Følelse af Skinsyge overfor den liberale Bevægelse, thi den havde (ligesom tidligere den æsthetiske) i høj Grad bortledet Opmærksomheden fra det nationale Livsspørgsmål og sat Splid mellem dem, der ellers i Endrægtighed vilde have kunnet fremme dets Afgørelse. Nu derimod havde denne Sag sejret; man troede at stå ved det længe attråede Mål, Grænsen var for en Stund sat ved Ejderen, og man følte Forsynets Styrelse i den tunge Prøvelse og den endelige Sejr. I Løbet af Vinteren fejredes dette lykkelige Udfald ved talrige Sammenkomster i hele Nordslesvig, Hærens Tilbage-marche fra Danevirke var et sandt Triumftog fra By til By, og den 5. Juni 1851 holdtes der en stor Folkefest på Dybbøl Bakke til Minde om Sejren i 48; overalt hørtes den samme Glæde, det samme Håb og den samme dybe Taknemmelighed mod Landsoldaten og de Ofre, der var bragte; Kong Frederik VII var Genstand for en Kærlighed, som det vistnok sjældnen times en Konge.

Den følgende Tid måtte have været usædvanlig lykkelig, dersom den skulde have holdt, hvad disse Dage lovede; det skulde komme ganske anderledes.

Man havde ikke Mod til at se, hvor ulægelig den Spaltning var, som tre Års Kampe havde fremkaldt; man troede at kunne genvinde Monarkiets tyske Undersætter og knytte dem til Hovedfolket ved Hjælp af de statsretlige Bånd, som Revolutionen havde sønderrevet; det trofaste Nordslesvig blev sat i Vove — og tabt.

Kongen fik atter udleveret sine tyske Hertugdømmer, men det kostede en væsentlig Del af den Souverænitet, hvormed han hidtil havde ejet Sønderjylland: han gav bindende Løfter om ikke at indlemme det i Kongeriget

og dets Forfatning, at genoplive den håbløse Stænderforsamling og at beskytte begge Nationaliteter. Kun den største Enighed, megen Tålmodighed og patriotisk Mådehold kunde have ført til en heldbringende Løsning af denne Opgave; under den Lidenskab, hvormed det danske Folk nu i en Menneskealder har oprevet mange af sine bedste Kræfter i idelig gentagne Kampe om de konstitutionelle Former, måtte den blive overordenlig vanskelig, — i Preussens Naboskab blev den umulig. —

Begivenhederne i Året 1848 havde pludselig modnet den Tanke, som længe havde stået på Dagsordenen, at lade alle Statens Borgere deltage i Landets Forsvar. Den slesvigholstenske Regering var her kommen den danske i Forkøbet; allerede den 2. Juni påbød den Affattelsen af Ruller over det ikke udskrevne Mandskab, og to Dage efter udgik dens bekendte „Opråb“: „zu den Waffen“; der bestemtes, at der strax efter den regelmæssige Session skulde holdes en ny for de hidtil fritagne Samfundsklasser. Endnu i den samme Måned udkom der også i Kongeriget en Bekendtgørelse, hvorefter det foreløbig bestemtes, at en lignende Session vilde blive holdt, dersom Krigen skulde fortsættes, og under 23. Sept. blev den dernæst påbudt for Mandskabet fra Årene 1823—25. Den slesvigholstenske Lov om almindelig Værnepligt udkom d. 8. Juli 1848, den danske under 12. Februar 1849; begge gik ud fra lignende Principper, dog beholdt den danske det forkastelige Stillingsvæsen. Først efter Istedslaget udstedte den slesvigske Regeringskommisær Tillisch en foreløbig Lov om den almindelige Værnepligts Indførelse i Sønderjylland (den 26. August 1850), 14 Dage efter at en almindelig Session efter 3 Års Forløb atter var påbudt; den udkom som kongelig Forordning under 11. Januar 1854 og gik ud fra de samme Grundsætninger som den danske, der selvfølgelig i det Væsenlige ligeledes udvidedes til Holsten og Lauenburg.

Den almindelige Værnepligts Indførelse havde ikke nogen ubetinget heldig Indflydelse på de sønderjydske Afdelingers Sammensætning; Stillingsvæsenet brugtes efter en stor Målestok og den Købstadsbefolkning, som fra nu af kom med, indeholdt mange upålidelige Elementer. I det Hele løsnedes de tidligere Tidens strænge Disciplin på mange Måder; Tiden førte det med sig, at Alle vilde have en Mening og hver helst følge sin egen. Den Adspjaltelse, som de politiske Stridigheder havde bragt ind i Samfundet, fandt derfor også Vej til Hæren og undergravede det Tillidsforhold, som her nødvendigvis må forbinde Høje og Lave.

Den 26. Marts 1852 genoprettedes Fjerde Jægerkorps, det fik Kvarter i Flensborg og sit Mandskab fra Mellemslesvig; det omdannedes tilligemed de andre Jægerkorpsere i Året 1860 til en Infanteri Bataljon, den 21.; iøvrigt vedblev 10., 12. og 13. Bataljon også for Fremtiden at rekrutere fra Slesvig. 1854 genoprettedes endvidere Første Dragon Regiment med 2 Eskadroner, men sammensmeltedes d. 22. Oktober 1855 med Husardivisionen, der siden 1842 ligeledes var på 2 Eskadroner, til et Husar Regiment, fra 1857 Gardehusar Regiment, der for Fremtiden skulde rekrutere halvt fra Sælland og halvt fra Slesvig. Endvidere rekruterede 3. Dragon Regiment, Livgarderne, Artilleriet og Flåden i ikke ringe Omfang fra Sønderjylland.

Kort før Krigens Udbrud i 1864 fordobledes Bataljonernes Mandskab, hvorved der af hver Bataljon dannedes et Regiment med to Bataljoner; Befalingsmændene forøgedes derimod kun med de såkaldte Reserveofficerer, unge Mænd, som aftjente eller havde aftjent deres Værnepligt ved at uddannes til Løjtnanter; denne Forøgelse af det menige Mandskab i Forhold til Befalingsmændene bidrog ikke lidet til at svække Hærens Kampdygtighed, især da den foretoges umiddelbart før Felttogets Begyndelse.

Den Hær, som ved Krigens Udbrud lå samlet ved Danevirke, bestod af omtrent 35000 Mand; den havde 4 Divisioner under General C. J. de Meza, Manden fra Frederits og Isted; første Division under General Gerlach stod bag Slien, tredje under Steinmann stod i Centrum, anden under du Plat bag Vandløbene i vest, Treå og Ejderen; fjerde Division under Hegermann-Lindencrone bestod af Rytteriet. Af de sønderjydske Fodfolk Regimenter stod 10. og 12. henholdsvis i 6. og 5. Brigade, begge ved 2. Division; 21. stod i 9. Brigade, 3. Division; 13. Regiment hørte til Reserven under General Caroc.

Den fjendlige Hær bestod af 42000 Mand Preussere under Kong Wilhelms Brodersøn, Prins Friederich Carl, der til sin Tid havde deltaget i Slaget ved Slesvig, og 37000 Mand Østrigere under Feltmarskalk Ludwig v. Gablentz, Folk fra Bøhmen, Ungarn og Venedig; Overkommandoen førtes af den alderstegne Feltmarskalk Wrangel. Overmagten lå ikke blot i Tallet, men ligeså meget i Preussernes fortrinlige Bevæbning med Baglade-Geværer, hvortil senere svarede deres ligeså udmærkede Skyts, samt i den bedre Udrustning og Øvelse, det fuldtallige Befalingsmandskab og den hensynsløse Disciplin. Derimod stod de tilbage for vore Folk i personlig Tapperhed, Udholdenhed og Selvfornegtelse, ligesom jo den Sag, de kæmpede for, ikke i mindste Måde kunde sætte deres Følelse i Bevægelse eller bringe dem til at gøre andet eller mere end den strænge Pligt bød.

Ejderen blev overskreden d. 1. Februar, og Dagen efter leveredes den hårdnakkede Kamp ved Mysunde, hvor Prins Friederich Carl fik de første Prøver på den Modstand, hans underlegne Fjende var istand til at gøre; han måtte trække sig tilbage med stort Tab. Dagen efter ankom Kongen til Danevirke, og under hans Øjne leveredes Kampen foran Hovedstillingen, den sidste, som det ældgamle Virke skulde være Vidne til.

Danevirke strækker sig som bekendt fra Gottorp-egnen mod vest sydvest ned til Spangebæk; det har i Oldtiden været fortsat ned til Hollingsted ved Treå, men man gjorde nu kun Regning på dets Modstandskraft indtil Vandløbet ved Morgenstjerne og dets „Risbro“; derfra vesterpå sattes Egnen under Vand; mod øst strækker Margretevold sig foran Bustrup til Haddeby Nor; Kurgraven ligger foran Volden i øst og vest fra Kurborg til Selk Nors Sydspids. Foran Hovedvolden, der, som vi har set, var besat af 3. Division, var anlagt ikke mindre end 21 faste Værker, hvoraf hvert var en lille Fæstning med stejle Volde, Grave, Palisader og Vindebroer, forsynede med svært Skyts; Stillingens Svaghed var de lange Fløje imod øst og vest, thi både Oversvømmelserne og Slien var tillagte og måtte med stor Møje holdes åbne, og den forøgede Styrke, som man i Tillid til Sverig-Norges Løfter havde gjort Regning på, var udebleven.

Den 3. Februar stod 8. Brigades Forposter øst og vest for Haddeby-Selk Nor, 7. Brigades fra Selk vesterpå til Jernbanen, som skærer gennem Voldene, og 9. Brigades herfra syd om Jagel til den gamle Adelvej fra Rensborg til Viborg; det var 21. Regiments 1. Bataljon, der om Formiddagen skulde afløses af 2. Bataljon. Men netop som denne Bevægelse udførtes, viste der sig fjendeligt Rytteri, og da det stansedes af 6. Dragon Regiments 2. Eskadron, som var sendt frem til Rekognoscering, rykkede en stor Styrke af alle Våbenarter op imod Stillingen; det var den østrigske Brigade Gondrecourt, bestående af 3 Regimenter fra Gallicien, Bøhmen og Ungarn, desuden en Jægerbataljon og et Kompagni af det preussiske Gardegrenadérregiment „Königin Augusta“. De preussiske Prinser, Kronprins Friedrich Wilhelm, Albrecht den Ældre og Yngre, Friedrich Carl og Storhertugen af Meklenburg Schwerin var tilstede som Tilskuere.

Den stærkt fremskudte danske Stilling kunde ikke holdes, i alle Tilfælde ikke med den ringe Styrke, som her stod overfor Østrigerne uden at kunne støttes af Skanserne i Danevirke. Der kæmpedes først ved Selk under Major Rist af 11. Bataljon; han havde ialt 14 Kompagnier og 2 Kanoner, som måtte spredes på et temmelig stort Område, medens Fjenden med hele sin Styrke trængte frem for at nå Kongshøjen ved Selk, syd for Vedelspang. To Gange søgte Forsvarerne ved et Bajonetangreb af 3 Kompagnier at kaste Fjenden tilbage, de fremtrængende Masser overvældede dem, den ene Kanon gik tabt og vore Folk måtte gå tilbage til Margretevolden, medens Fjenden besatte Vedelspang. Her fortsattes Kampen nu indtil Mørket faldt på, idet Østrigernes Kolonner gentagne Gange blev kastede tilbage fra Virket og tilsidst måtte opgive at komme i Besiddelse af det.

21. Regiment havde imidlertid kæmpet længere vesterpå ved Jagel, alle 8 Kompagnier var i Ilden uden at andre Fodfolk Afdelinger kom dem til Hjælp. Det hedder herom i Overkommandoens korte Rapport: „Ved Jagel skulde 21. Regiments 2. Bataljon afløse den 1., da Forposterne her angrebes. Højderne nordfor Jagel besattes da med 2 Kompagnier af 2. Bataljon, men da Fjenden, som i længere Tid blev stanset ved en heftig Ild fra Granatkanonerne af 12. Bateria, udfoldede en overlegen Styrke, blev 2 Kompagnier af 1. Bataljon, som stod ved Jagel, samlede og trukne tilbage som Støtte for den nysnævnte på Højderne nordfor Jagel stillede Styrke. 2 Kompagnier opstilledes foran Klosterkro, øst og vest for Hovedvejen i en vel dækket Stilling for i Tilfælde at optage de foran kæmpende Afdelinger. Endelig holdtes Klosterkro besat med 2 Kompagnier. Klokkeren 3¹/₂ sagtnedes den fjendlige Ild og Kommandøren for 2. Bataljon, Major Såby, havde allerede indledet en almindelig Fremrykning ved at lade højre Fløj gå frem, da en Ordonnans

bragte Melding om, at Fjenden truede hans venstre Flanke. Den fremskudte Fløj blev strax trukket tilbage; 1. Kompagni besatte Lyngbakkerne vest for Klosterkro for at dække Tilbagetoget for de to ved denne opstillede Kompagnier, som trak sig fægtende tilbage for den fremrykkende Overmagt i nordøstlig Retning til Lille Danevirke, hvorhen også største Delen af Regimentet retirerede, idet kun 1 Kompagni fandt Lejlighed til at trække sig tilbage ad Jernbanen foran Danevirkes Forværk.“

Regimentet havde i Fægtningen ved Jagel et Tab af 161 Mand, deriblandt Premierløjtnant Grev Rantzov; de andre Afdelinger mistede tilsammen 257 Mand; Øst-rigerne mistede 30 Officerer og 519 Mand; Preusserne havde skånet sig, de havde kun 1 Letsåret.

To Dage efter besluttedes det at opgive Stillingen uden at oppebie yderligere Angreb; Beslutningen udførtes samme Nat, skønt der indtrådte Tøvejr og Isslag, hvorved Tilbagetoget blev overordenlig vanskeliggjort. Ved denne Beslutning toges der kun militære Hensyn, det var Generalerne, som fattede den, medens alle Andre, selve Regeringen indbefattet, var uvidende om den. En besindig Overvejelse har senere i alt Væsenligt godkendt dens Rigtighed og Nødvendighed; men i Øjeblikkets Skuffelse og Fortvivlelse kastede de politiske Partier Skylden på hinanden indbyrdes, og disse Stemninger tilføjede Hæren det første hårde Stød; den blev usikker i sin Sag og dens dygtige Overkommando fjernedes.

Dybbøl Bakke var i Året 1861 bleven befæstet med en Række Skanser fra Als Sund til Vemming Bund; Stillingen var i sig selv fortrinlig, støttet til Søen, der var i vore Hænder, og den bagved liggende Ø, som var så let tilgængelig fra alle Landets Egne. Det lå dog i Sagens Natur, at den kun vilde kunne holdes en forholdsvis kort Tid mod fortsatte Angreb af en overlegen Fjende, der havde alle de Fordele, som Preusserne var i Besiddelse af, især det langt rækkende Skyts.

Alligevel udholdt den danske Hær med mageløs Sejhed alle de Lidelser og Tab, som den udsatte Stilling, den strænge Kulde og den uafbrudte Beskydning medførte, indtil Skanserne var skudte sammen, Kanonerne ødelagte og Løbegravene førte op under selve den svagt-besatte Stilling; først 10 Uger efter Ankomsten til Sundved, efter at talrige Forstærkninger, mægtigt Belejringsskyts og de dygtigste Officerer var samlede, efterat den danske Styrke var smeltet sammen ved de idelige Tab uden Erstatning, først da lykkedes det at bemægtige sig Levningerne af de svage Jordvolde ved overvældende Stormkolonner. Med Rette vil Forsvaret af Dybbøl i 1864 bestandig indtage en Hædersplads i den danske Historie, det vil være et uforkasteligt Vidnesbyrd om, at vore Folk selv under de vanskeligste Forhold og i den mest håbløse Stilling formår at holde Modet oppe „for at aftvinge Lykken et Smil“. Det må være Fjenden et Varsel om, hvorledes det vil gå i den stille Folkekamp om Modersmål og Danskhed!

Da Dybbøl Stillingen blev besat i Februar, skete det med en samlet Styrke af neppe 26,000 Mand, idet hele 3. Division blev forlagt til Frederits og Fyn. De to Divisioner Fodfolk bestod af 13 Regimenter, deriblandt 10. og 12.; i de sidste Dage kom hertil nogen Forstærkning. Regimenternes Styrke beløb sig fra først af til mellem 1500 og 2000 Mand; Tiende havde ialt netop 1700, Tolvte 1711 Mand, deraf henholdsvis 1442 og 1452 Menige. Det samlede Tab var under hele Belejringen henved 8000 Mand, altså mellem Tredje- og Fjerdedelen.

Krigens hele Karakter gjorde det nødvendigt at permittere det holstenske Mandskab, som var upålideligt; det slesvigske opfordredes ved en underfundig Proklamation af Wrangel til at svigte sin Fane og Ed. Løftet om at hjemsende alle Fanger, som var fødte i Hertugdømmet, var en stor Fristelse for Sydslesvigerne, hvis Troskab derved fik sit sidste Stød. Efterat 12. Regiment

havde havt en Del Overløbere, blev det trukket tilbage til Als og dannede her for Fremtiden Besætningen på Kær Halvø langs Sundet; det svigtede således fuldstændig sine stolte Traditioner fra forrige Krig, da det havde Mandskab længere nordfra. 13. Regiment blev strax trukket tilbage til Fyn som upålideligt, det anvendtes i Arbejdskolonner.

Tiende Regiment deltog derimod til det sidste i Forsvaret af Dybbølstillingen; det skiftedes med de andre til at rykke frem i Barakkerne, stå i Skanserne og på Forpost, det kæmpede med samme Uforfærdethed, det viste samme Udholdenhed, samme Resignation under Beskydningen. Af de større Fægtninger, som forefaldt, deltog det i den hæderlige Kamp d. 28. Marts, medens det d. 18. April, da Stillingen faldt, stod på Als.

Fjenden vaklede i de sidste Dage af Marts Måned imellem forskellige Planer; han kunde enten prøve på at omgå Dybbøl Stillingen, som han forgæves havde villet tage med Storm, ved at gå over til Als, — og til den Ende samledes der et Par hundrede Både ved Varnes, anlagdes der Batterier langs Sundet, foretoges der Øvelser på Nybøl Nor o. s. v., — eller han kunde skride til en formelig Belejring med alle de Tab, som den måtte antages at ville medføre; for begge Tilfælde samledes store Troppemasser allevegne fra i Sundved, deriblandt Garde-divisionen fra Jylland, som talte ikke mindre end 10,000 Mand Kærnetropper.

Den 28. Marts, tidlig om Morgenen Kl. 3, foretog Preusserne en Fremrykning med stærke Troppeafdelinger; hele Strækningen fra Vemming Bund indtil Bakkens Indsænkning ved Øster Dybbøl blev angreben på én Gang; Fjenden stormede frem i Løb og under vilde Hurraråb. Stillingen var besat af 1. Brigade på venstre Fløj og 6. Brigade på højre, således at 22., 2. og 10. Regiment stod (fra Bund til Dybbøl) i det angrebne Terræn; Reserven bestod af 5. Brigade i Barakkerne og 4. i Sønder-

borg; dertil kom nogen Tid efter 3 andre Bataljoner fra Als, da det tegnede til at skulle blive en afgørende Kamp. De danske Feltvagter måtte efter en kort Modstand trække sig tilbage til Løbegravene foran Skanserne, og Kampen optoges nu på hele Linjen. Fjenden var i Mørket nået frem indtil 100 Alens Afstand fra Løbegravene, men blev her heftig beskudt både fra Skanserne og af Fodfolket og havde vanskeligt ved at holde sig. Imidlertid brød Dagen frem og Stillingen kunde nu først oversés i sin Helhed; Fjendernes Antal var ikke overdreven stort, men havde fundet gode Stillinger i Tomterne af Øster Dybbøl og Indsænkningen og Hegnene foran venstre Fløj. Nu udsendtes 10. Regiment imod Øster Dybbøl, medens Panserskibet „Rolf Krake“ i Vemmingbund dels beskød Preusserne i Dalstrøgene, dels bortledede Batterierne på Broagerland fra deres heftige Beskydning af vore Folk. Efter gentagne Stormløb lykkedes det 10. Regiment at tage Øster Dybbøl, medens Fjenden samtidig blev kastet tilbage på den anden Fløj; Klokken 7 kunde Angrebet ansés for fuldstændig tilbageslået.

Overkommandoen udtalte sig i sin Rapport med stor Auerkendelse om alle de i Kampen deltagede Afdelinger, men fremhævede særlig 2. og 10. Regiments Forhold; dette sidste havde 10 Døde, 71 Sårede og 8 Fangne og Savnede, medens det samlede Tab (for 8 Regimenter og Artilleriet) kun var henholdsvis 30, 128 og 56; Fjendens Tab af Fanger var omtrent lige så stort, hans Mandefald vistnok betydelig større.

Efter denne Dag var 10. Regiment endnu i Stillingen på følgende Dage: d. 1. April i Skansernes venstre Fløj, d. 3. i Skansernes højre Fløj, d. 4. i Barakkerne, d. 5. i Skansernes venstre Fløj, d. 6. i Brohovederne, d. 10. i Skansernes højre Fløj, d. 11. i Barakkerne, d. 12. i Skansernes venstre Fløj, d. 13. med én Bataljon i Brohovederne og den anden i Barakkerne ved Åbenråvejen, i Reserve for højre Fløj, d. 14. i Skansernes venstre

Fløj, d. 15. i Brohovederne. Hver Dag havde selvfølgelig sine Tab; d. 12. April faldt således Regimentkommandøren Major K. F. M. Rohweder, der i forrige Krig havde tjent sig op til Kaptejn og havde ført Regimentet med megen Dygtighed og Djærvhed. —

Før vi forlader de blodige Valpladse i Sønderjylland, må der dog endnu gøres en almindelig Tilføjelse. Når vi nemlig her har indskrænket os til at følge de særlig sønderjydske Afdelinger, da må det vel erindres, at Mandskabet i denne Krig var langt mere blandet end førhen. Det lå således i den almindelige Værnepligts Ånd, at Enhver blev udskreven, hvor han havde stadigt Ophold på den Tid, da han nåede den sædvanlige Udskrivningsalder, og som Følge heraf mødte f. Ex. ikke få Sønderjyder ved Sessionen i København, hvor de opholdt sig for at studere e. l.; Andre havde stillet for sig, men gik alligevel frivilligt med, da Krigen truede eller alt var udbrudt. Det kunde tilvisse have sin store Interesse at få Efterretninger om alle disse Enkelte samlede; her skal dog kun et Par anføres, så gode som mange. Ved Sankelmark faldt i den vilde Bajonetfægtning Thorvald Poulsen, en Søn af Patrioten Etatsråd Christian Poulsen, og d. 17. Marts på Dybbøl såredes dødeligt Hans Tjellesen Smidt, en Bondesøn fra Thiset ved Gram, der som 34 årig theologisk Kandidat meldte sig som Frivillig ved 7. Regiment og var et Mønster på Selvfornegtelse, mandig Udholdenhed og opofrende Kærlighed til Fædrelandet.

Imidlertid var Kampen ført uden synderlig Kraft i Jylland. Den 29. Februar havde en Eskadron af 3. Dragon Regiment det Held ved en af disse små Bedrifter, som sætter Liv i Soldaterne og glæder Alle, at hævde det danske Rytteris Ære. Den var netop til Hesteparade ved Vorbasse mellem Frederits og Vejle, da det meldtes, at en Trop af 100 preussiske Husarer havde overfaldet og taget en Vedetpost på 4 Mand. Dragonerne sprang strax på de nøgne Heste og jog afsted i Firspring, foran

var Løjtnant W. Saurbrey med en 20 Mand, derefter fulgte Ritmester Moe med Resten af Eskadronen. Med de blanke Våben gjorde den et Indhug, som Husarerne ikke tænkte på at modstå, de blev redne overende eller gik i Grøfterne og splittedes til alle Sider. Omtrent 50 Heste blev gjorte til Bytte og et Par og 30 Mand. toges til Fange; Eskadronen havde kun 6 Sårede.

Blandt Besætningen i Frederits under General N. C. Lunding stod 21. Regiment selvsjette; det deltog i Kampen d. 25. Marts, som iøvrigt var uden Betydning, og stod her til d. 26. April, da Fæstningen efter Krigsministerens Ordre, men meget mod Kommandantens Vilje, rømmedes. Dette synes at have været Krigsførelsens mest hovedløse Beslutning, og det turde være, at Krigens skæbnesvangre Afslutning mere end noget andet skyldes Fredericias Opgivelse og det Indtryk af håbløs Mistvivl, som den fremkaldte i hele Folket.

Den 9. Maj, samme Dag som vore Søfolk vandt den smukke Sejr under Helgoland, der afnødte selv det engelske Parlament et tre Gange gentaget Hurra for den danske Orlogsmand, afsluttedes der en Våbenhvile for at Fredsunderhandlinger kunde finde Sted i London under de neutrale Stormagters Mægling. Hvad der dør blev forhandlet og måske forspildt, vil ingen Nordslesviger nogensinde kunne tænke på uden den dybeste Smerte; nok er det, at Underhandlingerne blev afbrudte og Krigen genoptagen, for en Måned senere at afsluttes med en Fred, der ikke kunde være bleven værre efter de forfærdeligste Nederlag.

Den 26. Juni begyndte Kampen ved Als; det blev selvfølgelig Fjendens Hovedopgave at sætte sig i Besiddelse af denne Ø for således at fuldende Hertugdømmets faktiske Erobring. Besætningen under General Steinmann bestod af 6 Regimenter Fodfolk (9600 Mand), deriblandt det tiende under Major V. E. S. Gedde, et Par Eskadroner Kavalleri og 2000 Mand Artilleri og Ingeniører med 3

Batterier og 64 Kanoner i større eller mindre Skanse-anlæg langs Sundet og Vejene.

Såvel Fjendens som Forsvarernes Opmærksomhed var delt mellem tre forskellige Punkter, hvor Overgangen kunde iværksættes; det ene var Als Fjord eller det brede Farvand mellem Nørherred og det nordlige Sundved; det andet var Sønderborg Egnen, der enten kunde angribes med Både fra Vemming Bund eller ved en Bro over det smalleste Sted af Sundet; det tredje var Sundet ved Arnkil Øre, det nordligste Punkt af Kær Halvø. Det stod selvfølgelig i Tydskernes Magt at vælge, hvilket af disse Punkter de vilde, en Omstændighed, som i høj Grad bidrog til at svække Forsvaret. Den tyske Overkommando vaklede indtil de sidste Dage mellem de to nordligste Angrebspunkter; Prins Friedrich Carl, som havde holdt på det sydlige som det voveligste, men tillige det, hvorfra man muligvis kunde ødelægge eller fange hele den danske Troppstyrke, opgav denne Plan for den mere forsigtige at gå til Nørherred og derfra med en overlegen Styrke at manøvrere Forsvarerne ud af deres Stillinger. Men også dette blev opgivet, da Fjorden her d. 27. viste sig stærkt bevæget, medens de danske Orlogsskibe fór frem og tilbage, og således bestemtes det i sidste Øjeblik at gå over fra Sandbjerg Skove til Arnkils Øre. Natten til d. 29. Juni var Opstillingen ved Als Sund således: Højre Fløj, fra Øret til Kærvig, var besat af 4. Regiment, hver af Bataljonerne havde omtrent en Fjerdingsvej at iagttage; Venstre Fløj, fra Kærvig til Sønderborg Ladegård, syd for Slottet, var besat af 6. Brigade under Oberst Bülow, 5. Regiment stod i den nordlige, 10. i den sydlige Del af Stillingen; herfra skulde tillige Kysten ned til Sønderskov bevogtes. Tiende Regiments Opstilling var følgende: Anden Bataljon under Kaptein Glahn stod nord for Sønderborg, fra Bådsager Batteriet til Indsænkningen nord for Kirkebatteriet; første Bataljon under Kaptejn Otto Vaupell stod omkring Byen

og Slottet. Længere inde på Øen lå 3. og 18. Regiment i Reserve, i Nørherred lå 6. Regiment.

Overgangen skete om Natten Klokker 2; da Sandbjerg Slotsur slog, hørtes af nogle Poster den skurrende Lyd af Bådenes Slæben over Strandsandet og skønt der Intet var at se inde under Skovene på Sundved Siden, begyndte man at skyde efter Lyden; strax efter var Ilden levende, både af Kanoner og Geværer på hele Linjen, imod et Mylder af Både, som bedækkede Sundet fra Sandbjerg Storskov til Snogbæk Hage. Men den dristige Overgang, der udførtes i mindre end et Kvartér, dækkedes af en voldsom Kanonade, hvorved hele Kysten på én Gang oversåedes af Kugler og Granater. Endnu kunde den være mislykkedes, skønt der stod halfjerde Bataljoner på Øen, dersom „Rolf Krake“, som lå bagved Halvøen, var kommen tilstede i rette Tid og havde gjort sin Pligt; men før det kom så vidt, var der landsat halfjerde Bataljoner til; Klokker var dengang bleven henved 3. Endnu var der Håb om at sejre, dersom al yderligere Overførsel kunde stanses: da „Rolf Krake“ lod sine Kugler spille ned ad Sundet, indtrådte der virkelig en Stansning af en højst betænkelig Karakter, ingen Båd kunde komme i Vandet; men en lille halv Time senere forlod Batteriet sin Station og stod nordpå; det anså Slaget for tabt.

Fjerde Regiment optog Kampen alene; det kæmpede i to Timer og blev i den Tid fuldstændig oprevet og spredt, Mørket og det overvældende Angreb gjorde det umuligt at hævde de indtagne Stillinger; den Forvirring, som er uadskillelig fra ethvert natligt Overfald, bidrog til at forkorte Modstanden. Enkelthederne ved hin Dags Tildragelser er for pinlige til her at skulle fremdrages, Fjendens Overmagt blev større Time for Time, al Tapperhed var spildt, det gjaldt kun om at tilføje ham de størst mulige Tab og samtidig sikre Tilbagegangen det bedst mulige. Om Tiende Regiment er der ikke meget

rosende at sige; det stod ved Sønderborg til Klokken 4 og rykkede derpå frem med 2. Bataljon for at deltage i Kampen ved 5. Regiments Side; men Fægtningen kom ikke til nogen egenlig Udvikling her, og Klokken halvsex fik Regimentet Ordre til at tiltræde Tilbagetoget til Hørup. Dette iværksattes neppe med den nødvendige Sikkerhed og Forsynlighed; Disciplinen løstes og flere hundrede Menige holdt sig tilbage enkeltvis og i Småhobe, idet de foretrak Fangenskab for den hæderligere Lod at følge de Besejrede til nye Kampe. Regimentet, der bestod af 1352 Mand Underkorporaler og Menige, havde et Tab af 2 Døde og 26 Sårede, desuden savnedes 16 Officerer, 38 Underofficerer, 9 Spillemænd og 663 Menige; af disse var omtrent Halvdelen Slesvigere, som efter Tilfangetagelsen blev frigivne. Også de andre Regimenter havde talrige Fanger, og Demoralisationen var almindelig.

Under de givne politiske Forhold, ene som vi stod i den ulige Kamp, var Tabet af Als kun et Tidsspørgsmål; at det indtraf så hurtigt og brat, var en Skuffelse, som anden Gang i denne ulykkelige Krig bragte Ordet Forræderi på Hvermands Læbe; — ret som om vore Skanser havde været lænkedede til Himlen og vore Soldater og Officerer andet og mere end almindelige Mennesker, der kunde overvindes og overvældes, der kunde begå Fejl og Forsømmelser som alle Andre! I den Henseende er Krigen en lærerig Historie; den viser, hvor ueftergivelig en Pligt det er mod Fædrelandet i farefulde Tider at underordne sig, at bevare den gensidige Tillid, at bære alle Skuffelser i mandig Tavshed, og aldrig at slippe Håbet om Guds Bistand og en retfærdig Sags Sejr. I denne store Prøvelse blev det danske Folk tilvisse vejet og fundet for let; om end djærvt og udholdende på Valpladsen, manglede det Mod og Manddom til at se Forholdene under Øjne, slå af på sine Forventninger i rette Tid og fastholde sin sande Livssag med urokkelig Fasthed.

Men hvilket Folk har vel kunnet bære en så uhørt Skæbne, som den der blev beredet os, uden at segne under den, idetmindste i det første Øjeblik? Krigshistorien siger, at det altid har været vor Styrke i Kampen, ikke just at stå for det første Angreb eller at sejre i det første Tilløb, men at gentage Udfaldene, indtil de lykkes, og at blive stærkere og sejere, alt som Kampen trækker ud; skulde ikke det samme være Tilfældet i det Store? Den Kamp, som Nordslesvig siden Freden i Wien har kæmpet for sin Danskhed, vidner tilstrækkelig om at det er således.

Freden i Wien har udelukket Sønderjyderne fra den danske Hær, — for så vidt som en Fredsslutning kan gøre det. Thi endnu strømmer de til Fanerne, endnu står de „under Danebrog“; som i Sven Grades Tid er de i Tusender gåede mod nord og har opgivet deres Hjemland for at bevare Troskaben mod Fædrelandet.

Imidlertid går Verdensbegivenhederne deres Gang; Statsmænd og Hærførere indlægger sig „udødelig“ Berømmelse hernede, og så kaldes de for den store Dommer, ham, der altid vinder de sidste Slag og lægger de dybeste Planer. Han vil ihukomme den, som venter i Troskab, thi han er selv trofast!

Foranstående er for en væsenlig Del udarbejdet på Grundlag af O. Vaupells „Dansk-Norske Hærs Historie“; dog er der helt igennem ved Siden af brugt andre udførligere Kildeskrifter og Bearbejdelser, både vedkommende den almindelige Krigshistorie og de særlig sønderjydske Forhold. En Række Enkeltheder er uddragne af utrykte Kilder, især de militære Regnskaber fra 17. og 18. Århundrede; enkelte Træk fra den nyere Tid er personlige Erindringer (fra Sundved).

Paa den Gyldendalske Boghandels Forlag er udkommet:

Den danske Hærs Historie

til Nutiden

og

den norske Hærs Historie

indtil 1814.

Af

Otto Vaupell.

Med 35 Billeder, udførte i Farvetryk af J. V. Tegner
& Kittendorff, efter Tegninger af F. C. Lund,
samt Træsnit og Kaart i Texten.

2 Dele. 40 Kr.

Fortællinger

af

Fædrelandets Historie

ved

Frederik Barfod.

4de Udgave.

2 Dele 8 Kr. Innbundne i 2 dertil komponerede Bind, udførte
efter Tegning af Prof. Magnus Petersen, 11 Kr. 50 Dre.